

PIERRE LAFITTE

Eskualdunen Loretegia

XVI garren mendetik hunafeko

liburuetarik bildua

LEHEN ZATHIA

(1645-1800)

BAIONAN

—
LASSERRE LIBURUTEGIAN SALGEI
20, Gambetta karrika

—
1931

Eskualdunen Loretegia

M-8026
R-36086

AV
19063

ABBÉ P. LAFITTE

Correspondant de l'Académie Basque

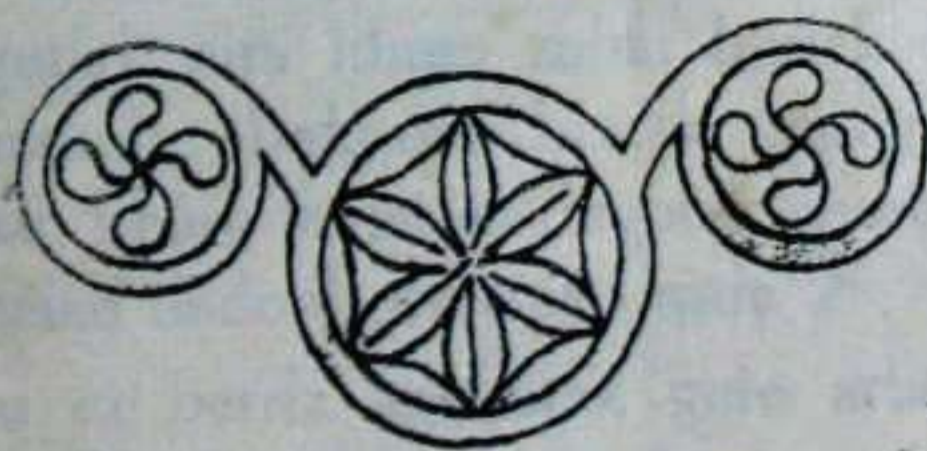
Professeur de Basque

Au Petit Séminaire d'Ustaritz

Eskualdunen Loretegia

XVI garren mendetik hunafeko

liburuetarik bildua

BAIONAN

LASSERRE LIBURUTEGIAN SALGEI

20, Gambetta karrikan

Estuadunnen Lorelegia

473. garen vortetek kataloko

liburutatik bidia

MAJONAN
LASEERKE LIBURUTEGIAN ZALDI
30, Gantonea kalea

Irakurleari,

GUZIEK eskuara maite dugu eta askotan arrotzeri dena espantu ari gitzaizkote : gure mintzaire zaharra lur zabaleko ederrenetarik dela, non ez den ederrena.

Gutartean aldiz, etchekoz-etcheko girelarik, ez othe dugu maizegi gure burua belzten, gure mintzairea gutiesten ?

— Bo! eskuaraz erdizkara baizik ez ditazke erran buru bihotzetako asmu, gogo, chede, gura, olde, nahikariak, hain baita eskuara eskas, behar, labur eta motz !

Horra nola mintzaturik jaun batzuek eskuara bazterrerat uzten duten, eta jo erdaralat ! Ez denetz nigar-egingarri ?

Herriko mintzairea dioten bezain aphurra balitz ere, ez luke nehork chokoan mutchitzerat, erdoiltzerat, hiltzerat utzi behar ; bai ordean, gero-ta gehiago erabiliz, zalhoindu, joritu, bertze hitzkuntza gehienen heinerat helarazi.

« Balitz » diogu : ezen huna lau mende eskuarazko liburua liburuari darraikola, eta batetik bertzerat idazlarien gogoa hedatuz doala, eskua ernatuz eta eskuara alabainan jaunduz.

Ondikoz ! gutiak dira liburu zahar horiek ezagutzen dituztenak. Ez da mirakulu. Irakurgai horiek jauregi, komentu, hiri bakhar batzuetako liburu-tegietan dagotzi ehortzirik ; eta nork du ezker eskuin heien ondotik ibiltzeko astia ?

— Zendako ez berriz agertaraz gure arbasoen lanak eta Eskual-Herriko lau bazterretarat heda ?

— Egia zuk ! Saltzea segur baginu, ez bihar, bainan orai berean has gitezke. Ordean nork eros lezazke ? Astidunek izaitekotz. Alta hanbat othe dira hemen gaindi astidunak ? Eta direnetan anhitz badea eskuarari hain suharki emanik ? Guti, arras guti.

Horra bada zendako nahiago izan dugun *Eskualdunen Loretegi* hau moldatu.

Zahar ala berri, eskuarazko irakurgai andana bat —

eskuratu ahalikako guziak — bururen-buru iraganik, gehieneri zathiño bat edo bertze hartu dazkotegu, on zirela agertzeko iduritu zaikunean. Hemen ditutzu zathi horiek bildurik.

Gutiz gehienak ederrez hautatu ditugu, bertzeak bitchiz ala idazlari famatu baten antze berezia erakusterat emaiten dutelakotz.

Baditake asko ez diren guk uste bezain eder, bitchi eta gai! Alabainan nor gure hartarik ari gira. Beihalakoak ziona : bazterretan bada buru bezanbat aburu! Ez gira beraz den gutienik samurtako nork edo nork gure hautua ez balinbadu onesten. Atsegin handia ere ginuke, gu baino argituago batek berriz has baleza lantto hau, eta eskuararen onetan guk baino hobeki bururutzen balu.

Anartean huna zer egin gogo izan dugun.

Irakurgaiak urtheka ezarri ditugu, zaharrak lehen, irakurleak ikus dezan eskuara mailka goiti ari mendez mende. Zathi bakotchari eratchiki zaizko asko argitasun, idazlarien bizitzea laburzki emaiten dutenak eta behar orduan hitz adigaitzak adiarazten.

Liburu zaharretan *ortografa* gisa frango aurkitzen da. Uste izan dugu irakurlea nahasiko zela, ez baginitu oro bat egiten. Nehork bezain ontsa badakigu *Eskualdunean* eta *Gure Herrian* alha dugun *ortografa* ez dela ditaken hoberena, baina da egungo egunean gehientzat irakur eta erabil errechena. Huni gitzaizko bada jarraiki.

Bertzalde gure lana nahi ginuke edo-zoinek irakurtzea : athera dazkogu beraz eder baina gazte askorentzat ausartegi zaizkun hitzaldiak.

Agian anhitzek nahiko dute *Eskualdunen Loretegian* sartu, lore gehienen ederrari behatu eta berak baratzezain jarri, lore berriak iguzkitarat eman beharrez.

P. LAFITTE.

Eskualdunen Loretegia

Hamasei-garren Mendea

BERNARD DECHEPARE

Sarrasket Etchepareko seme zen Bernard Dechepare. Noiz zen sortu, noiz hil, ez dakigu. Eiheralarreko jaun erretoz zela ba, berak liburu batean salhaturik. Liburu hori eskuara liburu zaharrena omen da, 1545-ean argitaratua. Egileak izena eman dio : *Linguae Vasconum Primitiae*, erran nahi baita : « Eskuararen lehenbiziko liliak. » Oro neurthitz egina da. Zathi ederrak baditu ; baina — egia egiari zor — aphez balek segurik egin behar ez bezalako hetarik ere parrasta bat.

Heuskara da kampa

O heuskara, lauda ezak Garaziko herria,
Zeren hantik ukhen baituk behar duian thornua. (1)
Lehenago hi baitintzan (2) lengoaietan azkena,
Orai aldiz izanen iz orotako lehena.

Heuskaldunak mundu orotan preziatu ziraden. (3)
Bana haien lengoaiak bertze oro (4) burlatzen,
Zeren ezein skripturan (5) erideiten (6) ezpaitzen.
Orai dute ikhasiren nola gauza hona zen.

1) Thornua = erronka, lerroa ; 2) baitintzan = baihintzan ; 3) neurthitz hau piko batez luzegi da, ondokoa aldiz laburregi ; 4) bertze oro = Cf. bertze hainbertze ; 5) irakur = *eskripturan*, bertzenaz makhur doa lerroa ; skripturan = imprimaturik, irariturik ; 6) eriden = ediren, aurkitu.

Heuskaldun den gizon orok alcha beza buruia!
Ezi huien (1) lengoaia izanen da floria.
Printze eta Jaun handiek orok haren galdia, (2)
Skribatuz, hal balute, ikhasteko desira

Desir hura komplitu du Garaziko naturak
Eta haren adiskide (3) orai Bordelen denak.
Lehen imprimizalia heuskararen hura da.
Basko (4) oro obligatu jagoitiko z hargana.

Etay (5) lelori bailelo leloa zaray leloa!
Heuskara da kampa eta goazen oro danzara!

Judizio jenerala (6)

Arma, arma, mundu oro, judizio handira!
Zeru eta lur ororen kreadore handia
Munduiaren jujatzera rigoroski heldu da.
Nola gauden aphaindurik (7) bat bederak begira.

Manamendu igorten du, mundu guzietarik
Jende oro bat dakion Josafaten bildurik,
Ehonere ehorere (8) eskapatu gaberik.
Zeru eta lur guzia daude ikaraturik.

1) Neurthitz hunek ere piko bat eskas; *huien* = hoiien, Eskualdunen; 2) Orok eskuararen galdea dute; izkiribuz erraiten dutenaz geroz hura zoin ikasi nahiak litezken, ahal balute; ondoko lerroak maingu aire bat badu, chuchentzeko irakur *hal-en* orde *ahal*; 3) Bernard Lahet (?); 4) Eskualdun; 5) Lerro hau uste gabetarik *Leloren kantu*-tik atheraia dateke, bainan gaizki emana. Behar zitaken: « Eta hil Lelo! Hil ba hil Lelo! Lelo! Zarak hil Lelo! ».

6) Zathi hoberenak hautatu ditugu bakarrik 7) « prest »; 8) nehun ere nehor ere.

Erioa manazen du ezein falta gaberik
Hilak oro dakazela (1) aizinera bizirik :
Hantik harat eztukela bothererik jagoitik.
Mundu oro jarriren da bi lekutan hersirik (2) ;
Glorian ezpa (3) ifernuian, ezta eskapazerik.

Manazen du ifernuia andi (4) eta bortizki,
An direnak igor izan (5) luzamendu gaberik :
Arima eta gorpuzetan nahi tuiela ikusi
Eta emanen daraiela (6) zer baitute merezi.

Juje Jauna iraturik egonen da gainetik ;
Irestera aphaindurik ifernuia azpitik ;
Etsai gaiza akusatzen ezkerreko aldetik ;
Bekhatuiak eskuinetik minzaturen publiko :
« Hire kontra heban (8) gituk, ihaurorrek (9) eginik ! »
Gaizkienik kontra date konzienza barnetik.

Egun hartan handiena izanen da erratuia ;
Eta bardin jujaturen handia eta chipia.
Afer (10) date egun hartan hari (11) apelazia :
Ehonere eztazagu (12) jaunik bere gainian.
Malizia gaizki zaika (13) eta maite egia.
Elas! othoi, orok egin orai penitenzia
Egun hartan gero eztugun (14) egiteko handia !

Seinaliak jinen dira aizinetik tristerik.
Elementak ebiliren oro tribulaturik :
Iguzkia ilhargia odoletan, ezinik (15)
Ichasoia samurturik goiti eta beheiti :
Hango arrainak iziturik ebiliren jalgirik.

(1) dakazela, ekar ditzala ; 2) hersirik ; 3) « sinon » fr. ; 4) andizki ; 5) igor ditzan ; 6) deiela, diotela... ; 7) hasarre ; 8) hemen ; 9) hi-haur-horrek « toi-même » ; 10) hari = alabainan Jainkoari ; 11) eztazagu = ez dazagu, ez du ezagutzen ; 12) afer = alfer ; 13) zaika = zaiko = zaio ; 14) eztugun = ez dezagun ukan ; 15) ezindurik.

Eta lurra izigarri, oro ikaraturik !
Zuhamuiek (1) dakartela (2) odolezko izerdi ;
Tempestatez, igorziriz aire oro (3) samurrik ;
Mendi eta harri, oro elgar zatikaturik ;
Mundu oro jarriren da suiak arrasaturik. (4)

Trompetada mintzaturen : « Mundu guzietarik,
Hilak oro, (3) jaiki huna, (5) zuien hobietarik ! »
Arima eta gorpuzetan oro bertan pizturik,
Orok hara behar dugu, eskusatu gaberik.

Justu oro (3) iganen da bertan goiti airian,
Eta egonen eskoinetik jujearen aldean.
Bekhatoreak dolorezki su garrian lurrian,
Hariketa dantzuteno sentenzia gainian. (6)

1) Zuhamu = arbola ; 2) dakartela = ekartzen dutela ; 3) Oro ez dugu orai lehen-
goek bezala erabiltzen : *airea oro, justuak oro* erran ginezake (Cf. *Hilak oro !*) ; 4) arra-
saturik = larruturik ; 5) Ez othe zaio irakurleari gogoratzen J. Pericard'en : « Debout,
les morts » ederra ? 6) Dantzuteno = entzuten duteno : *hariketa* ; egungo egunean *hari*
edo ari aski litzaiegu, *-keta* hori gabe ; lezro horrek erran nahi du beraz : « entzun
bezain sarri sentenzia ari (dela) gainean. »

JOANES LEIZARRAGA

Bezkoiztarra zen Joanes Leizarraga. Ezin errana dugu haatik noiz zen sortu eta noiz hil. Vinson-ek dionaz, 1582-an Bastidan zen, aphez potrestant. Aphez katoliko arnegatua othe ? Katoliko arnegatua bethi bai. Paueko Jeanne d'Albret erreginak galde eginik, Leizarragak eskuaralat itzuli zuen *Testament berria*. Haren eskuara chahartua zaiku eta nahasichea. Dechepare bezain irakur-errecha behar litake, geroztikakoa, gu ganatagokoa delarik (1571). Bizkitartean ezta batere hala. Jakintsunentzat hobe, liburu hortan aurki baititzazkete gure oraiko mintzaiaren ithurburuak. Hemen zathiño bat (*Marc. IV, 1-20*) ezarriko dugu, parez-par Duvoisin-en itzul-kuntza emanik, orok ikusteko gisa nolako bidea egin duken eskuarak hamaseigarren mendetik hunat.

Erailea

Gero has zedin (1) irakasten itsas bazterrean : eta bil zedin haren gana jendetze handi, hala non bera unzira sarthurik, jarririk baitzegoen itsasoan : eta populu guzia itsas kostan leihorrean zen. Eta irakasten zerauen komparazionez anhitz gauza, eta erraiten bere doktrinan. Enzun ezazue. Huna, erelle bat ilki zedin ereitara. Eta gertha zedin ereitean,

Eta berriz ere irakhasten hasi zen itsas-bazterrean, eta bildu zen haren gana hambateko ostea, non untzi batera iganik, itsasoan jarri baitzen, eta oste guzia itsas-hegian leihorretik ziagon. Eta paraboletan asko gauza irakhasten eta bere irakhaspenean erraiten zioten : Adi zazue. Hara erailea eraitera ilki zela eta eraiten hari zelarik hazialde bat bide

1) *Jesus* zen hasi irakasten. — Leizarragak dio : *has zedin* ; Duvoisinek aldiz : *hasi zen*. Eztoatzi biak batetara. Oihenart jakintsuaren arabera, *hasi zen* « avait commencé » dugu ; *hasi da* « a commencé » ; *has zedin* « commença » ; *guk* « commençât » erran-arazten diogu azken huni, bertzerik ez.

parte bat eror baitzedin bide bazterrera, eta ethor zitezen zeruko choriak, eta irets zezaten (1) hura. Eta bertze parte bat eror zedin leku harrizuetara, (2) non ezpaitzuen lur anhitzik : etan bertan ilki zedin, zeren ezpaitzuen lur barnetasunik. Baina iguzkia goratu zenean, erre zedin : eta zeren erorrik ezpaitzuen, eihar zedin. Eta bertze parte bat eror zedin elhorri artera, (3) eta elhorriak handi zitezen, eta itho zezaten hura, eta etzezan frukturik eman. Eta bertzea eror zedin lur-onera, eta eman zezan fruktu goratzen eta handitzen zenik, (4) eta ekar zezan bihi batak hogei eta hamar, eta berzeak hirurogei, eta berzeak ehun. Orduan erran ziezen : Enzuteko beharririk duenak, enzun beza. Eta bera zela, interroga zezaten haren inguruan hama-biekin ziradenek, komparazio-neaz (5). Eta erran ziezen : Zuei eman zaitzue Jainkoaren resuma-ko (6) sekrekuaren ezagutzea : baina lekorean (8) diradenei

bazterrera zen erori, eta ethorri ziren zeruko choriak, eta jan zuten. Bertze bat berriz, erori zen toki harrizuetara, zeinetan ez baitzuen lur hambat, eta atheratu zen berehala, lurrak etzuelakotz barnatasunik ; eta iguzkia ilkhi zenean, erre zuen, eta erorrik ez baitzen, ihartu zen. Eta bertze bat erori zen lapharretara, eta lapharrak handitu ziren, eta itho zuten, eta etzuen fruiturik ekharri. Eta bertze bat erori zen lur onera, eta ekharri zuen burua, zeina goratu eta larritu baitzen, eta eman zuen, zeinak hogoi eta hamar bihi, zeinak hirur hogoi, eta zeinak ehun. Eta Jesusek erran zioten : Beharririk duenak aditzeko, adi beza. Eta bakharririk izan zenean, harekin ziren hama-biek galdatu zioten zer zen parabola hori (5). Eta ihardetsi zioten : Zuei emana izan zaitzue ezagutzea Jainkoaren erresumaren misterioa (7) ; bainan kampo-koentzat, hitz estalitan dihoaz oro : ikhusten dutelarik dezaten

1) Guk iretsi zuten ginioke (avaient mangé) ; irets zezaten horrek erran nahi du : « mangèrent » Leizarragaren liburuan, nahiz guk « mangeassent » itzul ginezaken erdaraz. — 2) Harrizu = harritsu ; *muñuzu harrizu* bezala egin dugu ; 3) elhorrien artera ; 4) *Ez-ik* edo *galde-rik* ez duen atheraldiak ez du egungo egunean onhartzen-ik horrekilako itzulirik : le partitif est employé dans les phrases interrogatives ou négatives ; 5) Duvoisin hobeki darraiko latinari : « hi qui cum eo erant duodecim. » ; 6) Eskuarak ez du *r-ik* onesten hitz baten haspurutzat ; 7) Leizarragak « zerbaiten ezagutzea » dio ; Duvoisen-ek aldiz « zerbait ezagutzea » : harek ezagutzea izentzat daukalakotz, hunek aditza (verbe) delakotzat ; 8) lekorean = kampoan.

komparazionez gauza guziak traktatzen zaizte, dakusatela (1) ikus dezatentzat eta eztakizkion ohart ; eta dantzutela enzun deza- ten, eta adi ez lezaten (2) : kom- berti eztitezen eta bekatuak bar- ka eztakizkien. Eta erran ziezen : Eztakizue komparazione haur? (3) Eta nolatan komparazione guziak ezaguturen dituzue ? Ereileak hitza ereiten du. Bada hauk di- rade bide bazterrera hazia reze- bitze dutenak, zeinetan (4) erei- ten baita hitza : baina enzun du- tenean, bertan etorten da Satan eta kenzen du haien bihotzetan erein zen (5) hitza. Eta hauk dirade halaber leku harrizuetara hazia rezebitzen dutenak : eta enzun dutenean hitza, bertan bozkarioekin rezebitzen dute hu- ra. Eztute errorik berak bai- than (6), baina iraute gutitako dirade : gero heltzen denean tri- bulazionerik edo persekuzione- rik hitza gatik, bertan skanda- lizatzen (7) dirade ; eta hauk dirade elhorri artera hazia reze-

ikhus eta ez ohart ; eta aditzen dutelarik, adi, eta ez ardiets edo kompreni, arren eta ez ditezen onera bihur, eta beren bekhatuak ez dakizkioten barkha. Erran zio- ten gero : Ez duzue parabola hori aditzen ? Nola beraz ardietsiren ditutzue bertze guziak ? Eraileak hitza eraiten du. Bide bazterre- koak, hainak dire zeinen (4) bai- than eraiten baita hitza, eta aditu duteneko, berehala dathor de- brua, eta badarama hekien bihot- zetan eraina zen hitza. Halaber, toki harrizuetara eraiten zayote- nak, hainak dire zeinek hitza aditu bezain sarri, berehalakoan bozkarioz onhesten baitute ; bai- nan beren baithan ez dute erroa- ren lekhurik, ordutiar edo iraupen gutikoak dire; gero hitzaren ariaz hestura eta jazarpen zerbait ethorri deneko, berehala fluchten dire ; eta bertzeak, elhorrietara eraiten zayonetak, dire hitza ent- zuten dutenak, bainan mendeko antsiek eta aberastasunen lilura- menduek eta bertzeen gainera,

1) dakusatela = ikusten dutelarik ; dantzutela = entzuten dutelarik. Hau nahasmendua l *Entendre* = entzun (Leiz.) aditu (Duv.) *Comprendre* = aditu (Leiz.) ardietsi (Duv.) Guk ulertu erran ginezake azken hauien orde, edo *komprenitu*. 2) subjonctif futur : nago haatik zendako ez duen berdin erran « ez lakizkion » Leizarragak. 3) Haur = hau. 4) « zein... bait... » eta holako itzuliak dorphechkoak zaizkigu. 5) Erain zen = « fut semé » Eraina zen = « avait été semé ». 6) Ohart nola batek « berak baithan » dion eta bertzeak « beren baithan ». 7) Ezin onets dezake eskuarak s + consonne hitz baten haspuru : *eskandala* erran behar litake, latine- tikako hitza eskuaratzekotan.

bitzen dutenak, hauk dirade, diot, hazia enzuten dutenak. Baina mundu hunetako (1) ansiek, eta abrastasunezko (2) enganioak, eta, berze gauzetako guthiziek barnerarik (3) ithotzen dute hitza eta fruktu gabetzen da. Eta hauk dira lur onera azia rezebitu dutenak, zeinek hitza enzuten baitute, eta rezebitzen, eta fruktu ekarten (4), batak hogei eta berzeak hirurogei eta berzeak ehun.

gutizia gaichtoek, barnera sartuz, ithotzen dute hitza, eta deus ekhartzetik debekatzen. Eta hai-nak dire lur onean erain zayotenak, zeinek aditzen baitute hitza, eta onhesten, eta fruitu ekhartzen batak hogoi eta hamar, bertzeak hirur hogoi, eta bertzeak ehun.

1) Orai bildu dira asko hitz : hunetako = huntako... 2) abrastasun = aberastasun ; 3) barnerarik = barneraturik = sarturik barnera ; Cf. atherarik, lurrerarik, etc. 4) *Infinittif* delakoaren egiteko aditzaren errorari *te* edo *tze* iratchikitzen zaio kasik hautala eskuara zaharrean (*ekarten* edo *ekartzten*, etc.) Irakurlea ohartu bide da arthatuago izan zaikula Duvoisin, eskuara garbiz artzerat, ezen ez Leizarraga. Halere hunen lana ez da batere gutiesgarri heietarik.

Hamazazpi-garren Mendea

PEDRO DE EZCURRA

Iruñeko Aphezpiku zen 1609-an Antonio Venegas de Figueroa : Kartsu bezain jakintsuna zen. Bere hiri-nagusian, Phesta-berritako, zoin gehiago ka ararazi zituen nahi izan zuten neurthitzlari guziak, dela latinez, dela erdaraz, dela eskuaraz. Eskuaraz Pedro de Ezkurrak ereman zuen lehenbiziko saria eta hunekin batean hirur berga zeta-oihal.

Aldareko gorputz sanduari

Jakitea izan banu,
borondatea bezala,
ene anaia, erranen nizu (1)
nor daukagun maiean (2).

Eri (7) ziran amen batez
munduan gizon guztiak ;
eta egun eman drauk (8)
bertze batek bizia.

Zeruetako Jauna dugu
gogoz (3) jausten zaiguna :
zeruan bezain oso dago
guretako ogian (4).

Ezin jan zidukean (9) zuk
anbanteko amena,,
ala (10) bera chipitu ze (11)
zure agoaren (12) neurrira.

Zeru, eta lur, betatzen du
aren gorputz sanduak :
badarik (5) ematen zaigu,
osorik amen (6) batean.

Baia (13) nai du jan dezazun
garbiturik arima ;
ala ezpada, zuretako
bizia ez, baia (13) erioa da.

*Ongi ohartuz jan ezazu,
il etzaitzan begirautzu.*

*Ongi ohartuz jan ezazu,
il etzaitzan begirautzu.*

1) nizu = nizun, nautzun ; 2) mai = mahi = mahain ; 3) gogoz = gogotik ; 4) katich mak erran lezake " ogiaren ichturapean " 5) halere ; 6) amen = ahamen ; 7) eritu, bekatu orisinala gatik ; 8) drauk = derauk = dauk ; 9) zidukean = zinduken = zinuken ; etzinuken jan = etzinuen jaten ahal ; 10) ala = horra zendako ; 11) ze = zen ; 12) ago = aho ; 13) Baia = bainan.

Gure anaia eginez gero,
maite ditu gizonak
anbat eze (1) barkatzen du
paradizuko jatea (2) :

Ain gozoro (5) apaindu digu
orai digun (6) jatean,
eze (7) gizonak nai badu
itzul daite, jatean.

Eta bakeak egiteko
bere gogo sandura,
gure artean gelditu ze (3)
ala nola zeruan :

Ongi janturik (8) nigarrez,
biotzean damu duzula
bekatuen urrikireki (9)
zarezkio (10) guztia.

Egun Jainkoa, Jainkoa gatik
gizonari ematen da ;
baiña Jainkoa, Jainkoa gabe (4),
jaten duena, iltzen da.

Jende guztiei ongi egizu,
fedean oso zaudela.

Jainkoa baitan etchi (11) dezu,
ala zaitzun bakean (12).

Ongi ohartuz jan ezazu,
il etzaitzan begirautzu.

Ongi ohartuz jan ezazu,
il etzaitzan begirautzu.

1) eze = ezen ; guk erranen ginuen : « hanbat non barkatzen baitu » ; ezen = non ; 2) Adamen bekatua ; 3) ze = zen ; 4) grazia gabe ; 5) gozoro = gozoki ; 6) digun = emaiten daukun (Cf. *iguzu egun gure eguneko ogia*) ; 7) eze = ezen = non : « gozoki... non itzul baidate » ; 8) jantu = hantu ; 9) urrikirekin ; 10) zarezkio = izan zakizkio ; 11) atchik-azu, Jainkoari zaude ; 12) zaitzun = izan dakizun.

MIGUEL DE ALDAZ

Orochtion erran dugun Iruñeko sari-keta handian, hau bigarren athera zen. Ukan ere zuen primaz bertzalde bi berga Olanda oihal. Nungotarra zen Aldaz, ez bertzerik eztakigu.

Gorputz Sanduari

Egun gizona deitzen du
Jainkoak bere maiera (1),
eta dakar zerutik
ematen dion ogia.

Gure begi bekatorek (8)
eztakuske (9) iguzkian ;
ala (10) orai estalirik
datorkigu jatean.

Ikusazu gozo daten (2)
ogi bedeikatuan ;
eta, chauro (3) jaten dela,
bademaken (4) bizia ?

Nai du jan dezazun zuk
lege sanduen arora (11)
zure arima eramateko
sandu guztien artera.

Alaber eman diroke
damureki iltzea,
jaten dela bidegabe (5),
aren ogi sanduan.

*Jainkoa dugu jatean
Jan ezazu grazian*

*Jainkoa dugu jatean
Jan ezazu grazian*

Beti danik badaki
jale dela gizona,
ala (12) jatean il baze (13),
jatean drauko (14) bizia.

Emen dago estalirik
zeru guzien argia,
guztian (6) bezain oso dela
den chipiennen zatian (7).

Baia (15) gaizki jaten duenik
ezin doake zerura ;
zeren onen jatean dago
aren (16) irabatzea.

1) mai = mahi = mahain ; 2) daten = izaiten ahal den ; 3) chauro = chahuro = chahuki = garbiki ; 4) bademaken = emaiten ahal duen ; 5) gaichtagin; zuzen-kontra ; 6) hemen *guztian* dio Aldazek, aitzineko lerroan *guzien* ziolarik ; 7) den zati tipienean ; 8) guk " bekatoreak " ginioke ; 9) eztu ikusten ahal : " iguzki sobera kalte dugu " ; 10) Ala = horra zendako ; 11) arora = arabera ; 12) ala = horra zendako ; 12) baze = bazen : Adamen hutsaz da mintzo ; 14) drauko = derauko = dauko (emaiten) ; 15) baia = bainan ; 16) aren = zeruaren irabatzea ; onen = hunen = Jainkoaren.

Gizonak bozik jan diro,
zeren baitio fedeak :
bide dela (1) jaten badu,
graziaz Jainkoa datela (2).

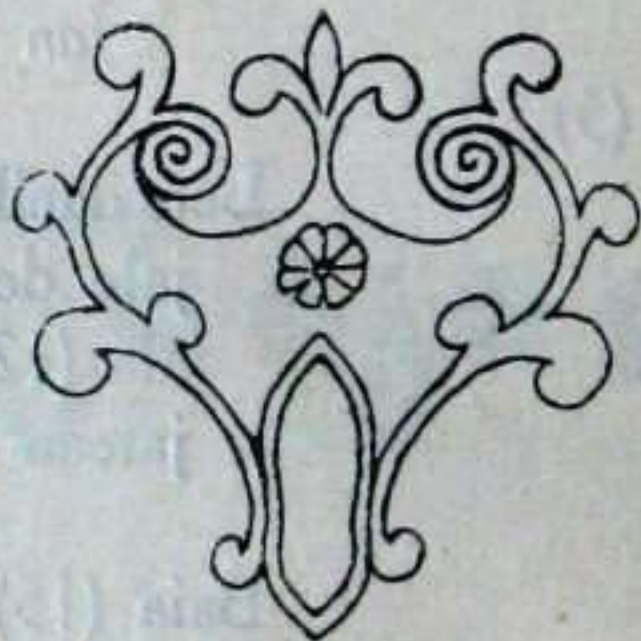
*Jainkoa dugu jatean
Jan ezazu grazian*

Jan haño len oroit zaite,
nola bertze ortzegunean (3),
onen artean eman zuen
gaisto bati ogian.

Emen dago gerturik (4)
erioa eta bizia,
elizak erraten digu,
bata nola bertzea.

Otoi egiozu (5), ongi
jatean eman dizula (6),
eta gero bereki (7)
zeruan bizi luzea.

*Jainkoa dugu jatean
Jan ezazu grazian*

1) bide = zuzen = hobetik gabe delarik ; 2) Jainkoa datela = Jainko izanen dela ;
3) Ortzegun sailduz ; 4) dudarik gabe ; 5) othoitz egiozu ; 6) dizula = eman diezazula bizi
luzea hemen eta zeruan ; 7) berekin.

JOAN DE ELIÇALDE

Iruñan izan zen 1606-eko sariketan hirugarren atheratu eskuarazko lana Joan de Elizaldena izan zen. Hunek zuen ukan hunek sari ederra : hirur pare esku-larru churi...}}

Gorputz sanduari

Ola (1) goazen igitara (2) :
ari gaitezen lanean ;
zeren garian (3) zoriturik (4)
dago Jainkoa lurrean.

Mantena ezpagaizki (5) ere
ogi utsak mundu onetan (6)
Jainkoaren itzak (7) dezake
gizon guztiei bizi eman.

Ala (8) nai du jan dezagun
aragi ere onetan ;
eta bizi gaiten-gatik
dabil beti gure atzean (9).

*Zatozte, zatozte, nai baduzue jan
Jangoikoaren itza, ogi eta aragian.*

Doan guztiari (10) emanen zaio
nekearen alokairuan (11)
igita dezanareki (12)
aragi-jate-otrontzean.

Mundu onetako aragia
agotik sar dadinean (13)
egiten da gure aragi
estomakaren suan.

Baña onek biurtzen gaitu
bere sustantzian berean,
eta Jainko egin gaitezen
dagogu onla (14) otoitzetan.

*Zatozte, zatozte, nai baduzue jan
Jangoikoaren itza, ogi eta aragian.*

Jaietan (15) ezin galbizke
bertze garien igitan ;
baña au igitu daiteke
Corpus Christi (16) egun berean.

Trabaja ezkindezen-gatik
gari onen (17) berezitzean,
ultziturik eman zigu (18)
gurutzeko larrañean

1) Hola ; 2) igita = uzta, ogi-biltze ; 3) gari = ogi ; 4) zohiturik ; 5) mantena ezpagaizki = mantena ezpagaitza = mantenatzen ezpagitu ; 6) onetan = huntan ; 7) Ebanjelioak dio eztela gizona ogiz bizitzen bakarrik, baina ere Jainkoaren hitzaz ; bertzalde Jesus *Verbuni* deitzen dute, erran nahi baita Hitza ; 8) Ala = horra zendako ; 9) gure ondotik, gure ondoan ; 10) guztiari = edozoini ; 11) alokairu edo sari-tzat ; 12) igita dezanareki = igita dezanarekin = uztatzen duenarekin ; 13) ahotik sartzen denean ; 14) onla = hunela = hola ; othoitzez dagoku ; Jai = besta ; 16) Besta-berri asko lekutan *Corpus Christi* deitzen dute ; 17) hunen ; 18) zigu = zigun = zaukun ; ultziturik = jorik, azkarbaturik.

Gari lindo (1) au saltzea gatik
dabilla karrketan ;
eta eros drakogun (2) gatik
pregonatzen (3) du onlatan (4).

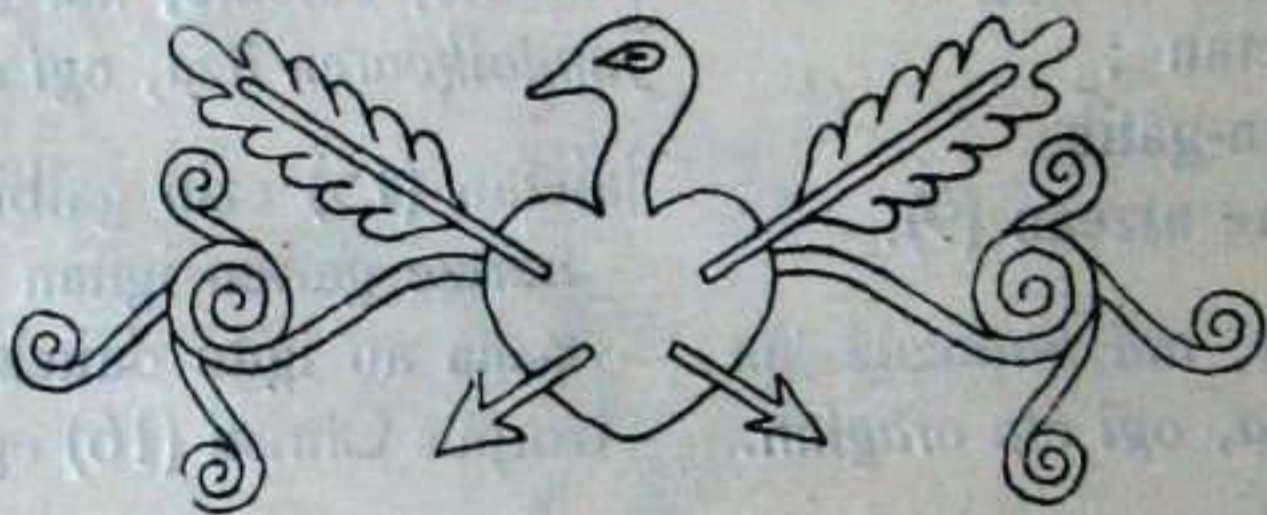
Eta zati badezazu ere
zati nai duzunetan,
beti osorik gelditzen da
len (5) zedukan guztian.

Zatozte, zatozte, nai baduzue jan
Jangoikoaren itza, ogi eta aragian.

Ogi beti dirauena
ekarten da mai ontan,
eta ontan Jainkoa jatera,
Jainkoa dagogu deitzean (6).

Asarra ezkindezen-gatik
ogi au errepartitzean ;
bati anbat ematen dio
millari nola millatan.

Zatozte, zatozte, nai baduzue jan
Jangoikoaren itza, ogi eta aragian.

1) españolez bethi « garbi, pollit, eder » erran nahi du *lindo*-k ; 2) draukogun, daukogun ;
guk « diezogun » nahiago ; 3) oihu-egiten, « kridatzen » ; 4) onlatan = onelatan = hulatan ;
5) lehen ; 6) Jainkoak deitzen gitu. — 1610-ean, Iruñeko Aphezpikuak berriz ere neurthitz-
lariak ararazi zituen. Eskuarazko lan bat baizik etzaiku ordukoetarik gelditzen : *Martin Portal-*
ena, hunek baitzuen garhait-saria ukan : hirur berga Olanda oihal. Neurthitzak etzaizku aski
ederrak hemen ezartzeko.

MATERRE

== ==

Aita Estebe Materre, San Frantsesen Ordenako fraidea etzen Eskualduna sortzez. Parisen agertarazi zuen 1606-an erdarazko lan eder bat : " L'horloge spirituelle ". Gerroztik Sararat ethorri zen eta han, Axular handiarekin menturaz, eskuara ikhasi zuen eta 1617-an eskuaraz *Dotrina Christiana* argitaratu. Katichima eder bat da " en bascuense hermoso " dio Larramendik. Aitzin solaseko bi lerro emaiten ditugu hemen, irakurleak ikus dezan Akular'en Materre-kilako ahaidegoa.

Irakurtzailleari

Gaiñerakoan badakit Euskal-Herrian añhitz moldez mintzatzzen direla, eta nori bere herriko euskara zaikala (1) hoberenik eta ederrenik ; eta handik gogora emaiten deraut (2) ene eskiribatze molde haur etzaiela guziei ongi iduriko. Baiña nahi dut jakin dezaten halakoek, nik hitzkuntza hunetan dakidana, Saran ikasia dudala eta hango euskara ongi erabiltzen badut ez naizela gaitz erraiteko, eta ez arbuyatzeko, zeren ezpaitakit nik hangoa baizen. Ordea ea Sarako euskara denz (3) Euskal-Herriko hoberena eta garbiena, ez naiz ni hartan sartzen, bat-bederak emanen du bere iduritik. Eta Sarako euskara hunetzaz (4) kontent eztenak eskiriba beza bertze euskara hobeago batez eta hobe-kiago ; ez naiz ni hargatik bekaiztuko (5).

1) zaikola, zaiola ; 2) guk erran ginezake : *gogora heldu zait* ; 3) denz = denetz ; 4) huntaz ; 5) Urrunago ikusiko duzue nola Axular'ek gauza ber berak hitz bertszuz erran dituen.

JOANES ETCHEBERRI

== ==

Eltzara erabiltzeko egin duen liburuan (1636), berak erraiten dauku Ziburun ukan duela konfirmazionea bere hiru anaiekin batean Bernard d'Etchans artchapezpikuaren eskuetarik. « Dotor theologo ziburrutarra » izenari datchiko. Jakintsun handi horrek, aipatu liburuaz bertzalde, argitaratu dauzku oraino eskuaraz *Manual debozionezkoa* (1627) eta *Noelak* (1631) lthurriak ur hotcha bezala emaiten dautzu hunek neurthitza, bethi nasai, bethi garbi. Zorigaitzez, ezin jakin dugu noiz zen sortu eta noiz hil. Eskualdunen bihotzetan ez luke sekulan hil behar.

Balea zaleen othoitzak

O Jaun, Tobias gaztea ungi begiratu (1),
Guardaritzat bidaldurik Arkanjelu Saindua,
Eta kostara arraña erakharrarazia,
Haren hilltzeko egiten ziñoela grazia ;
Guri ere ekharguzu hurbillera Balea,
Segurkiago armaren landatzeko kolpea.
Biziaren gatik dugu hurriskatzen bizia ;
Arren, egiguzu haren gelditzeko grazia.

BALEA KOLPATU ETA

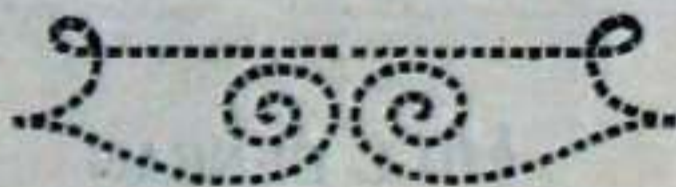
Jauna, geure arte baño gehiago zureaz (2).
Balea zauritu dugu arpoñaren kolpeaz.
Arren bada egiguzu, Jaun Puchanta, grazia
Sarri gelditzeko arrain itsasoko handia.
Gutarik garabik (3) zaurtu gabe bere indarraz,
Segadetan dabillala buztan edo bulharraz,
Edo chalupa irauli gabe gillaz gañera,
Edo berekin ereman gabe urtan behera.

1) *begiratu* = beviratzen zinuena « qui gardiez » ; *erakharrarazia* berdin behe-
rago = erakhartzen zinuena, « qui attiriez » — 2) guk orai erran nahiago ginuke « gure
artez » edo « gure indarrez » ; 3) bat ere, nehor...

Arren begira gaitzatzu gaitz hauk guztietarik (1)
Eskerrak dietzazugun, itzul lehorrerarik (2)
Irabazia da handi, perilla ere handia,
Begira diezazugu printzipalki bizia.

BALEA HILL ONDOKO ESKERRAK

Jauna, ditutzula esker, eta laudarioak,
Million eta million baño gehiagoak,
Zeren egin darokuzun liberalki grazia
Idekitzeko handien (3) arrañari bizia.
Gure indarrak etziren deus hunenen aldean
Zure fagorea dugu senditu konbatean.
Ezen zure baithan tturroin batek etsaia
Urrutik izi dezan (4), nahiz dela hangaia ;
Hala guri ere egin darokuzu dohaña
Bentzuteko itsasoan den sendoen arraña
Lehorrera dakharkegu egiñik sarraskia
Bizi zela (5) aztaparraz zebillan ihizia.
Hala dugu naturaren mirakulluz bazterra
Ohoratzen, (Jongoikoa) zuk duzula eskerra.

1) hauietarik guztietarik ; 2) lehorrera itzulirik (Cf. *atherarik*, *lurrerarik* etian nahi dute *atheraturik*, *lurreraturik* ; berdin hemen itzul-leihorrerarik = itzul-leihorreaturik) ; 3) « handien arraina » dio neurthizlariak « arrain handiena » giniokelarik, Cf. beherachago « sendoen arraña » ; 4) *Urrutik izi dezan* : eskuara hori chaharchkoa zaiku : erran nahi du : « urrundik izitzen baitu ». Orai eztugu *dezan* hola erabiltzen ; 5) zelarik ; 6) naturaren bazterra ohoratzen.

HAUR TTIPIENTZAT

HAURRA ERI DENEAN

Jesus Kristo, karitatez araitziña errana (1) :
Haur ttipiak utzkitzue dathozen ene gana,
Arren bada eriari emozu osasuna,
Eskerraren bihurtzeko ikhus dezan eguna.
O Jongoiko, Eliseaz haur ttipia bitztua (1)
Eta ama tristeari sendorik bihurtua (1),
Indarrera itzul-azu haur gazte hill-hurrena,
Noizbait diezazun itzul esker ungi hunena (2).

SENDATU DENEAN

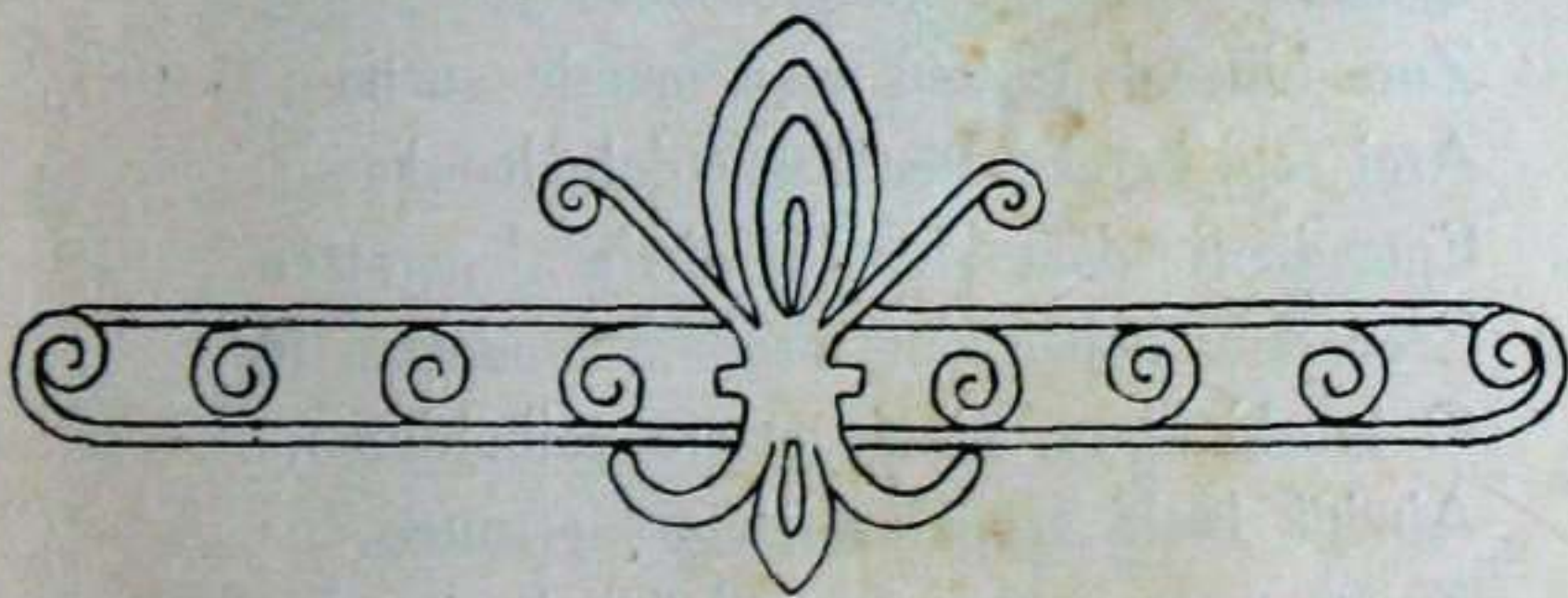
Ana desolatuari Samuel aithortua (3)
Eta ordain milla esker Templuan izatua,
Milla eta gehiago ditutzula eskerrak,
Zeren haurrari itzuli diotzotzun indarrak.
Berak ere lauda egun batean zaitzakela (4),
Zeren guardatu zinduen hilltzetik haurtcho zela.

HILL DENEAN

Jauna, zuk hautetsi duzu haur ttipia mundutik,
Nigar eta miseria baizen ezten lekhotik.
Eta sarrarazi duzu Sainduen Jauregira.

1) Errana = erran duzuna ; bitztua = phiztu duzuna ; bihurtua, etc. " qui avez dit, qui avez ressuscité, qui avez rendu " *Passivité du verbe basque* delakoaren alde direnek zer diote hitzño hauietaz ? 2) ongi hunen eskerra ; 3) aithortu = ardietsarazi, eman ; 4) subjonctif futur ; egun batean = egun batez.

Hekin baltsan (1) emateko urreztatu kadira.
Maleziak gachtarazi etziozan bizia,
Zeure gana deithu duzu hain laburki (2) ttipia.
Orain bada sentitzen tu plazer sekulakoak
Agien (3) batzukeen pena ifernukoak.
Hala bada laudario duzula neurri gabe,
Zeren erakutsi zaren hain arduradun (4) jabe.
Sinesteaz segur gare, batre gabe ageru (5),
Tronuaren aitzinean dagoela Aingeru.
Baita dohatsuen baltsan eresien (6) kantari
Eta zure fin gabeko ontasunen koplari.
Garazia egiguzu salbatuen artean
Gure amoreak-gatik dagoen othoitzean,
Fin gabeko nola baitu ardiatsi gloria,
Han gu ere hel gaitezen faltatzean (7) bizia.

1) Baltsa = batasun ; 2) laburki = laster ; 3) agien = beharbada, menturaz ;
4) arduradun = narduratsu = arthatsu ; 5) bertze ager-biderik gabe ; 6) Eresi =
kantu ; 7) faltatzea bizia = hiltzean,

Jesus-Kristoren pizttearen gainean

Ea, girichtinoak, Bazko egunean pitz gaiten !
Egun hunek betan gaitu hartara gonbidatzen.
Argi zagiak orobat gonbidatzen gaituzte.
Zergatik (1) bere dolua egun utzi baitute.
Iguzkia nahi bezain goizik ezta agertu ;
Alba gorria ere ez nahi bezain sarri urratu.
Lehor tristea ere da pagutu miragarri,
Zergatik baitzaio bere artizarra goiz ilkhi.
O zuzi (2) handia, zure adatsaren izpiak (3)
Tonbatik ilkhitzen dire nola urre-izpiak (4).
Chukatzen darozkigute bere arraiez begiak,
Iguzkiak hala nola errepira bustiak.
Zure hiltzeak tristetu zuen mundu guztia ;
Argi zagi berek zuten hartu dolu handia.
Egun berriz dakuskigu (5) direla alegeratzen,
Ezen dolu beltza dute argitara mudatzen (6).
O Iguzki klara, nihoiz etzare goibelduren,
Aitzitik bethi arraiki zaizkigu agerturen.
Zuretzat ezta izanen negurik nihoiz ere :
Aitzitik denbora eder eta uda bethiere.

1) Zergatik = zeren-eta... ; 2) Zuzi = argi : Jesus Jauna da argi hori ; 3) ilheri erraiten diote *adats* (chevelure) ; *adats-izpi* edo *ilhe-izpi* = ilhe ezpartzu, ilhe-mataza ; 4) *Izpi* = inhar, leinhürü (rayon) ; 5) *dakuskigu* = ikusten dugu ; 6) aldatzen (lat. *mutare*),

O fenix (1) saindua ! egun biztu zare gazterik.
Zeruetan bizitzeko bethi gloriosorik.
Han bethi izanen duzu gaztetasun gordiña,
Han bethi alegeraki eramanen adiña (2).
Guri ere egikeguzu (3) arren otho: grazia
Han berean pasatzeko bozki bertze bizia.

1) *Fenix* erraiten zioten Arabiako mortuetañ bizi zelako hegaztin arrotz bezain bitchi bati. Zonbait mendez irauten zuen, gero bere burua surat aurdikitzen, han erretzen eta bere hautsetarik bera sortzen berriz ere. Egundaino izan ezten chori harrigarri horren iduriko egiten dauku Jesus, gure neurthitzlariak ; 2) *adiña* = denbora, mendea ; 3) *egikeguzu* horrek erran nahi du : egiguzu gerochago (impératif futur).

JOANES HARAMBURU

===

Aita Joanes Haramburu kaputchin eskualdun bat zen, predikari gaitza. *Deboztino Eskuara* (1635) deitu liburutto bat utzi dauku. Izenak berak dion bezala, othoitz-liburu bat da. Huna othoitz bat ekhaitza edo galerna ari delarik itsasturiek erraitekoa.

Tormentan

Jainko guztiz ona eta saindua, euzu (1) gutzaz (2) pietate : eztugu bertuterik asko zure justizian presentatzeko : baina zuk baduzu miserikordia franko gure miseria urrikaltzeko ; zure nahia da zure bothere : baduzu esku nahi duzunaren egiteko ; ezta zure miserikordia justiziaz, edo zure justizia zure miserikordiaz daiantzen (3) ! gure alderat usatuak gatik zeure miserikordiaz, bethi zu justua zara. Urrikaldu zeitzun Israëleko poblua oinik busti gabe itsasoa iragatean ; urrikaldu jondone Petri eta Paulo ; edo nor bantatuko da zure miserikordia jabetu gabe salbatu denik ?

Jauna erakutsazu zeure botherea zure nahiaren pare ; nahi duzu salba gaitzin, salba gaitzazu ; urrikal bekizu gure premia (4) ! geldi haizeak, sosega uhinak, argi hedoiak, eder denbora, kalma itsasoa, gal etsaiaren indarra, ken gure bihotzeko tristura, esportza gure espiritua.

Jauna, iguzu (5) salborik eskapatzeko grazia eta bekhatuen barkamendua zure Pasionearen eta heriotzearen bertutez. Amen. *Pater.*

Maria Saindua, konpari (6) zaite gure alde zure Seme Jaunaren aitzinean : fabora gaitzazu eta defenda. Amen. *Pater.*

1) euzu = ukan-ezazu ; 2) gutzaz ; 3) aldatzen, ttipitzen, bertzelakatzen ; 4) Premia = herstara, behar-ordua ; 5) iguzu = emaguzu ; 6) jar zaite, ezar zaite, eger zaite.

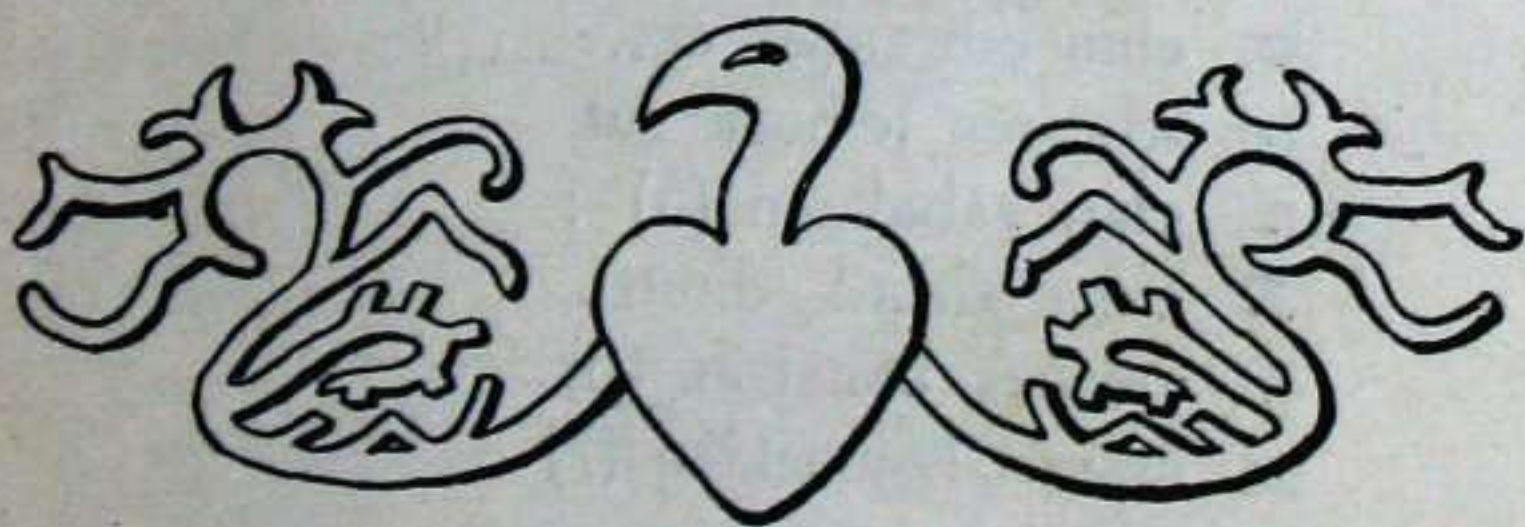
Aingeru ona, orai da ordua eta erakutsazu zeure kredita gure alde, Aingeru saindu guztiakin.

San Frantses, erakutsazu zeure karikatea : fabora gaitzazu berehala, Berulitango portutik milla lekoa urrun ziren Marinelen gisa libratu eta Jakue Reatekoa bezala salbo eskaparazirik.

Santa Klara, serora debota, hel zakizku : faboratu duzu anhitz behar : Pisa hiriko Marinelak hirur argiz hirur lekutan mirakulluki argiturik Arestango portura salborik helarazi, Asisa hiria Sarrasinek setiatua librarazi. Orai da gure aldia : alde zaite.

Ea gure patroinak, eta bertze dohatsuak, euzue (1) gutzaz (2) artha, nork bere (3) kreditaren arauaz. Amen.

Iguzu, Jauna, zeure Aingerua gidari : bero zazu gure borondatea : iguzu zeure amodioa eta zeure benediziona Jesu-Kristo gure Jaunaren izenean.

1) ukan ezazue ; 2) gutzaz = gutaz ; 3) erran nahiago ginukeen : zuen

ARGAIGNARATS

===

Bi eskuara libururen egilea dugu P. d'Argaignaratz. Lehena da 1641-ekoa : *Avisu eta exortacionea probechosak*. Orduan aphez kharitsu hori « Ziburuko predikari ordinariorio » zen. Hogoita-lau urtheren buruan argitaratu zuen *Devoten brevarioa* (1665). Hontan ikusten dugu Ziburun zagoela oraino bikario. Bertzerik ezta kigu erraiteko, eskuara ederki zerabilala baizik.

Joannes Etcheberri (1)

E tzare zuzenez baizen
e stimatzen lehena,
T ubalen hitzak (2) ahoan
t uzten eskaldunena !
C eruetan aingeruek
c urzaz (3) dute miresten
H arriko zure buruak
h anbat nola dirauen (4)...
E tcheberri, zare harri
e gina gogorrenez :
B ethi bethi izanen zare
b ehin ere zahar ez...
E tchearen leihoak zuk
e giari zabaltzen (5) :
R hima aitzitik ditutzu
r aroenak banatzen (6).
R aphaël lagunekien (7)
r abitua espantuz
I autsi da zeruetarik
i kustera zu kantuz.

DE ARGANARATZ PRAEDICATOR.

1) Neurthitz hauk Etcheberri delakoaren *Noelen* aitzin solas ezarriak dira ; 2) Uste izan dute askok Eskualdunak oro Tubalen ganik heldu girela sortzez : « Tubalen hitza » eskuara da beraz ; 3) gurturik, ukurturik ; 4) dirauen = irauten duen ; 5) Neurthitz hau guhaurek egina dugu. Liburuak dio : *Etchearen leihoak zuk...* gaineratekorik gabe. Irakurleak barka gure ausartzia ; 6) eraiten ; 7) lagunekin.

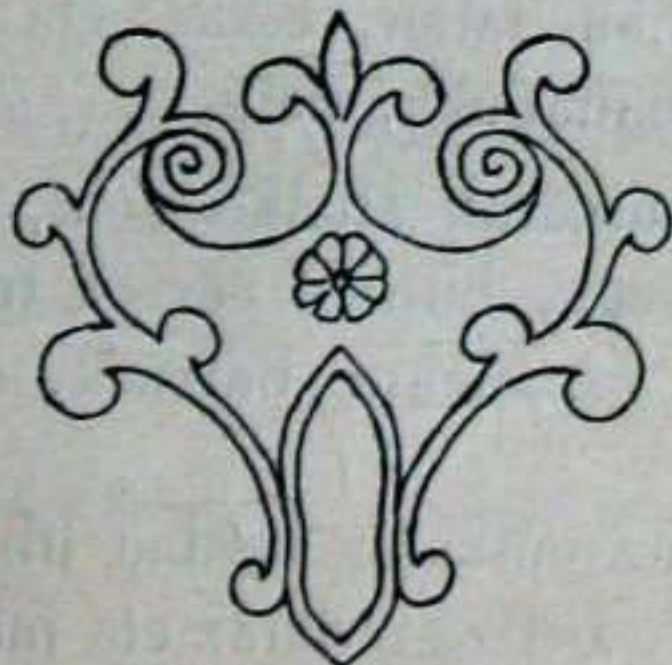
Arantzezko khoroa

Ene Jesus, ezin tzaket
Altcha gora begiak...
Nola dietzaketzuket (1)
Eskerrezko graziak ?

Huna non zaren oraiño
Odoletan, Jenkoa !
Sarthurik fuinetaraiño
Arantzeko khoroa.

O odol preziatua,
Isuri zinduena !
Nauzun hartaz zeuretua (2).
Entzun dazu auhena.

Ezardazu bihotzean
Arantzezko khoroa,
Mundutikan partitzean
Dudan (3) graziatzkoa.

1) dietzatzuket aski litake, bigarren ke-rik gabe ; 2) Atchik nezazula zure ontasun-
tzat ; 3) ukan dezadan. Neurthitz aldi hau *Devoten brevariotik* athera dugu.

AXULAR (1556-1644)

Pedro de Axular Urdazubin sortu zen (1556). Lehen ordenak Iruñian hartu zituen, bertzeak Leridan eta Tarbesen. Hiri huntako Diharce Aphezpiku eskualdunak apheztu zuen (1596). Berrogoi urthe zituen. Gaztez roa liburuetan ereman zuen. Doniane-Lo-hizunen hasten da lanean. Lau urtheren buruan Sararat erretor izendatzen dute ; baina 1601-eraino hauzi batek han jartzetik gibelatzen du. Beharrik Frantziako errege Henri Laugarrenak oro ahean ezarririk, nehork herioak baizik (1644 eko jorrailaren zortzian) etzakon erretorgoa kendu ahal izan. Axularrek eskuara-libururik ederrenetarik bat utzi dauku : *Gero*. Hortan emaiten dauku aditzerat « zenbat kalte egiten duen, luzamendutan ibiltzeak, egitekoen geroko uzteak. » (Ed. 1643). Lan hori bazterretan aiphatua da. Gure gorespen guziek baino hobeki, haren irakurtzeak erakutsiko dautzue nolako mintzairre bizi, samur, nasai, gozo, choragarria zerabilan.

Axular'ek irakurtzaleari

Baiña zeren komunzki, hala eskiribatzea, nola mintzatzea, nori berea iduritzen baitzaika (1) hoberenik eta ederrenik : eta ene haur (2) ezpaita zurea bezala, ez othoi hargatik arbuia eta ez gaitz erran (3). Hunetzatz (4) kontent ezpazara, egizu zuk zeure moldera, eta zure herrian usatzen eta segitzen den bezala. Zeren ez naiz ni hargatik bekhaiztuko, eta ez muthurturik gaitzez jarriko. Aitzitik (5) haur da nik nahi nukeien gauzetarik bat, ene entseiu apur hunek kilika zinitzan eta gutizia, bertze entseiu hobeago baten egitera eta ene erremediatzera. Zeren halatan, ez lizateke (6) euskara hain labur, eskas, eta ez hertsia, nola munduak uste baitu, eta baitaduka, dela.

Orai badirudi euskarak ahalke dela, arrotz dela, eztela jendartean ausart, erregu, bithore eta ez trebe. Zeren are bere herriken artean ere, ezpaitakite batzuek, nola eskiriba, eta ez nola irakur.

Baldin egin balitz euskaraz hanbat liburu, nola egin baita, latinez, frantzesez, edo bertze erdaraz eta hitzkuntzaz, hek bezain

1) baitzaika = baitzaiko ; 2) haur = hau ; 3) gaitz-erran = madarikatu (*male dicere*) ; 4) hunetzaz = huntaz ; 5) « au contraire » ; 6) litake.

aberats eta konplitu izanen zen euskara ere, eta baldin hala ezpada, euskaldunek berek dute falta eta ez euskarak (1).

Eztut liburutto haur letratu (2) handientzat egiten. Ez eta choil, deus eztakitenentzat ere.

Ez eta, eztitut bethi ere eskritura saindua eta doktoren erranak ere, hitzez-hitz euskarara bihurtzen. Zeren euskara eta bertze hitzkuntzak diferent baitira. Ordea ezta ez handik segitzen gaichtoago dela euskara (3). Aitzitik badirudi ezen bertze hitzkuntza eta lengoaia komun guztiak, bata bertzearekin nahasiak direla, baiña euskara bere lehenbiziko hastean eta garbitasunean dagoela (4).

Baiña euskara eta euskararen mintzatzeko eta eskiribatzeko moldeak eta diferentziak utzirik (zeren hek azala eta lorea bezala baitira) har ezazu, liburutto hunen fruitua, barreneko mamia : haur dasta ezazu, haur eskuzta ezazu, irakurtzen duzula, ez lehiaz, ez gaingiroki (5) eta ez arbuiatzeko kontuan ere ; baiñan intentzione on batekin, zeurea zeure egina baitzendu (6) bezala. Eta baldin halatan eta orduan, batere gozorik edo zaphorerik (7) edireiten badiozu, zeren hura guztia Jainkoa ganik heldu baitateke eta ez ene ganik faltarik baizen, Hari eskerrak errenda iatzotzu eta nitzaz (8) ere othoitz egiteaz, arren othoi, orhoit zaitezi.

Chinaurria

Zoaz, nagia, chinaurria gana, eta kontsidera itzatzu haren bideak eta bideskak, joan-ethorriak eta itzul-inguruak, nekeak eta travailluak; eta ikhasiko duzu zuk ere nola behar duzun aitzinerat

1) Egia handia ! Daukagu hargatik geroztik hunat aski liburu egin dela gure mintzaire zaharra joritu eta malgutu duenik. Liburu hunek erakutsiko bide du nasaiki ; 2) *letratu*-ren orde « eskolatu » diogu orai ; 3) Alabainan eskuara ere eztitake bethi hitzez-hitz erdaralat bihur ; 4) Hein batean hala da ; bainan ezin dezakegu ukha latinez eta « indo-européen » direlako hitzez emokatua dugula eskuara, ezpaitu horrek deusetan gutitzen : urhe puska beretik ez othe ditazke athera asko edergailu mota, elgarri den gutieneko zorrik gabeak ? 5) achalez ; 6) Axular'ek eta ordukoek *bait* - zerabilaten *guk ba* ezartzen dugun hitzetan : baitzendu = bazendu = bazinu ; 7) Bai egiazki gozoa du ta zaphorea nausi liburu horrek ; 8) nitzaz = nitaz ; *guk* erran nahiago baiginuke : *enetzat*.

eta bethi ere bizi, ibili eta gobernatu. Hark erakuslerik eta kidaririk gabe, berak bere buruz biltzen du udan, neguaren iragaiteko behar duen mantenua, bazka eta bihia. Eta bihi hura gordetzen du lurrean barrena (1), berak eginikako ganbaretan, eta bihitegietan. Eta hain da zuhur eta goithatu (2) ezen (3) kanpoan deus ezin izanez, bere bilduetara, bildu behar duenean, lehenik hozitu behar duen burutik hasten baitzaika bihiari : zeren bertzela sor liteke bihi hura, buztan liteke, belhar bihur liteke : eta gero handik harat, alfer-lan gertha lekidikaio (4), bere leheneko zuhurtzia guztia.

Are gehiago, hozidurak janez gero (5) ere, lurraren humidurak eta hezetasunak gainera ustel eztiaron (6), atheratzen du noizik behin kanporat, airatzera eta iguzkiztatzera : eta orduan denbora onaren seiñalea dateke. Eta halatan eta hala iragaiten du chinaurriak bere negua ; eta erakusten dio bat bederari, nola eta zer moldez behar duen mantenua, gobernatu, eta alferkeria guztiak utzirik, bere denboran travaillatu (7).

Gero eta nekezago

Sagarroia, bere egitez ere, nekez erditzen da ; baiña are, bere faltaz nekezago. Zeren nola larruan baita latz eta gaztainakarloa bezala puntaz eta arantzez bethea ; eta umeak ere bera bezala latzak eta arantzetsuak baititu ; ume hek, erdi behar duenean, bere arantzez eta karloez min egiten diote ; eta halatan minari errendaturik, erditzeko meneratzen denean, barnerat sartzen ditu eta han ahal bezanbat edukitzen ditu. Eta nola hala dadutzan (8) bitartean ere, handitzen eta gogortzen baitira ume hek ; eta alabaiña erdi behar, edo hil ; handik azkenean, harri baten kontra permaturik, lehen egingen zen baiño nekezago eta penazago erditzen da. Bada haur beror (9) obren egiteko, luza-

1) Barna ; 2) goitatu = arthatsu ; 3) ezen = nun ; 4) lekidikaio = lakikeo ; 5) gero = geroz ; 6) eztiaron = ez dezon ; 7) travaillatu = lanean ari izan. Irakurlea ohartu bide da, gure idazlari zaharrek erdaratikako hitzak aise zerabilzkatela. Ohartuko ere da naski oraiñoak garbikiago ari direla eskuaraz ; 8) dadutzan = daduzkan = dauzkan ; 9) hau bera.

mendutan dabillan bekhatorea baithan ere gertatzen da. Zeren nola konbertitzea eta obra onen egitea, erditze bat bezala baita, halatan, zenbatenaz eta gehiago baitago ; hanbatenaz obra on hetzaz nekezago erditzen da. Beraz hunelatan, lehen baiño lehen izanen da hoberenik, eta errechenik obra onen egitea, eta bekhatuetarik ilkitzea.

Usoa

Usuoak eztu bertze hegaztinek bezala edatean burua goiti altchatzen. Edan gogo duena, abreak bezala, hatsik hartu gabe, kolpe batez edaten du. Bertze hegaztinek edateko zurka guztietan, ahatarak baktzean burua goiti alchatzen dute. Eta badirudi ezen (2) naturalezak berak erakutsirik egiten dutela hala. Zeren nola orduan baitute perilik handiena, zeren orduan baitaude geldienik urera beha ; eta orduan baitira ihiztariez ere zelatatuak, barrendatuak eta guardiatuak, halatan daude hek ere iratzarriak orduan ; eta edaten duten ur chorta guztietan ingurunera behatzen dute eta burua goiti, guardia egiteko bezala, altchatzen dute. Baiña usoak eztu holakorik egiten, haozpez dago ase arteiño, eztu bitartean (3) bururik altchatzen, eta ez ingururena behatzen. Eta hartan da ageri usoaren inozentzia eta ergelkeria, perilik gehienan baita erhoenik eta antsegabenik.

Jainkoa lehen

Erraiten du Jondone Paulok : *laborantem agricolam oportet primum de fructibus accipere*. Arrazoin (4) da, trabailatzen den laborariak berak bere fruituetarik dasta dezan. Eta Jondone Paulok berak dioen bezala : *Dei agricultura estis*, zuek zarete, eta gu gara Jainkoaren laboraritasuna : gu gara Jainkoaren lur landua, aphaindua eta trabailatua. Arrazoin izanen da beraz halaber, Jainkoak berak, laborari onak bezala, bere trabailua

1) Askok « urzoa » erraite diote ; 2) ezen = « que » Egungo egunean ez ohi dugu holakorik erabiltzen ; 3) arte hortan ; 4) zuzen da.

lehenik goza dezan ; eta adimendura edo endelegamendura heltzen garen puntu beretik, gure obren primizia eta lehena dasta dezan.

Baiña ai, ai, ai, eta millatan ai ! Non da bere lehen fruitutik, bere obren hastetik, Jainkoari dasta-erazitzen deraukanik (1) ? Nun da girichtino goiztiarrik ? Goiz ontzen denik ? Gazte danik Jainkoa zerbizatzen duenik ? *Vae mihi quia factus sum sicut qui colligit, in automno racemos vindimiae, non est hortus ad comedendum.* Ai ene urrikalkizuna (2) ! (dio Mikeas Profetak) zeren ni egin naiz udaren finean, bertzeren bil ondoan (3) mahats ondarrondarren bilha dabilana bezala. Hoberenak bertzek (4) ereman ditu. Ezterautate morkochta (5) bat ere, eta ez bikor bat ahoan eman ahal ditekeienik utzi. Bada haur beror erran ahal dezake gure Jaun-goikoak ere. Zeren gure gaztetasuna bertzek (4) ioaiten du. Lehenbiziko obrak bertzek (4) biltzen ditu. Deus gelditzen bazaika (6) ere, bil-ondoak, ondarrak zahartzekoak gelditzen zaitza (7). Eta gaichtoeneko kontuan, ailekitza (8) hek ere, edo hek bedere geldi !...

Hobenduna hil beldur

Urdeak, bertze abrek eztutena, oraino minik hartu gabe, ukitzeaz beraz egiten du marraska. Zeren nola ezpaitu deus ere on den gauzarik bere urdaia baizen, (ez ilerik, ez lumarik, ez larrurik, eta ez bertze gauzarik) bere izanez eta naturaz da beldur, hartzen dutenean, biziaren edekitzeko (9) hartzen duten. Hala bada konzentzia gachtoa duena ere, lehenbiziko aldi gaitzean, den buruko min ttipienez, da beldur hil dadin, bizia edeki diazoten; zeren ezpaitu deus ere deus balio duen gauzarik bere bizia baizen. eta hura galduz gero, penatu behar baitu.

1) deraukanik = deraukonik = dionik ; 2) zoin urrikalgarri nizan ! 3) = bertzek bildu ondoan ; 4) *Indéterminé* : « autrui » ; egungo egunean, bertzek erremant ditutze edo bertze batek erremant du ginioke ; 5) Molko ttipi bat ; 6) bazaika = bazaiko = bazaio ; 7) zaizka, zaizko ; 8) Ailekitza geldi = geldi balazkio (votif, optatif) ; 9) edeki = kendu.

OIHENART (1592-1667)

== =

Erlande Oihenart lege-gizon eta jakintsun handia Maulen sortu zen. Liburu asko utzi ditu bai latinez, bai erdaraz, bai eskuaraz. Orotarik ezagutuena da : *Notitia utriusque Vasconiae* (1638). Aspaldiko Eskualdunen urhats guziak erakusten ditu lan hortan. Baina hemen aipagarriago zaizku haren *Atsotitzak edo Refraua*k, 537 zuhur-hitz baitaizkate eta *O-ten gazlaroa neurthitzetan* (1657).

Atsohitz⁽¹⁾ Zonbait

Urte bata da ama, bertzea amaizun.
Choriak nik ohil (2), bertzek hil.
Orga charrago-eta karranka handiago.
Non fida, han gal.
Nagia bethi lantsu.
Mandoa, nor duk aita ? Bortuko behorrik ederrena ama.
Lan lasterra, lan alferra.
Chiminoak gora iganago-eta, uzkia (3) ageriago.
Hartzen duena zorduntzen da.
Goldearen amorekati pot nabarrari.
Duenak azer biper.
Geroa, alferraren leloa (4).
Haur nigar-egin nahiak aitari bizarra tira.
Otso gosea ekuru-gaitz (5).
Habia (6) egin deneko choria hil.
Gizon Jainkotiarrari Biriatu eta Donostia, bardin laketgia.
Esku batak dikuzke (7) bertzea, biek begitartea.
Handiek nahikara, ttipiek ahalara.

1) Atso-hitz ; 2) ohildu = haizatu, hegaldarazi ; 3) uzkia = gibelaldea ; 4) leloa = tehenta ; 5) ekuru = geldi-geldia ; ekurugaitz = nehun ezin egona ; 6) Habi = ohantze ; 7) ikuz dezake ; ikuzi = garbitu.

Athorrak hunkitzen bana aragia etchekiten.

Urde goseak ezkur-amets.

Beharrak izurriaren manak ditu : azkazi-adichkidez gabetzen gitu.

Urkhatu baten hobian ehun gachtagiri ehorzten dira.

Nola apezaren kantatzea, hala bereterraren inhardestea.

Aurhide biren alhor-artean ungi dago zedarria.

Zakuti (1) bihia gal, edo zorroti irina, da galtze bardina.

Jaunetan zein da latzena ? Ez deuseti jauntzera heldu dena.

Hi arraza handiko, ni seme jauregiko, egur hori nork drauku
hautsiko ?

Urak esnea galtzen du, eske-soberak adiskidea.

Haz nezak egungo aragiaz, atzoko ogiaz, eta chazko arnoaz eta
atcheterrak bihoaz (2).

Hobe da on guti eta izan kito, ezi-ez on tusto (3) eta zorrez itho.

gg
925.

1) Ohar ziberotarrek *zakuti* nahiago dutela erran *zakutik* baino ; 2) *bihoaz* = joan bitez : *atcheterrak* dira mirikuak ; 3) *tusto* = anhitz,

Ezkontidearen hil-kechua Museen-Kontra⁽¹⁾

Andreak (2), luzez zerbitzatu
Zaituztet, eta nik ospatu (3)
Dut herri hautan zuen izena,
Lehen guti ezagutu zena.
Nik zuen azturak et' atunak (4),
Gu baitan orano ez entzunak
Argiratu 'tut ilhunbeti (5)
Et' atherarik herratzeti (6)
Guretu, et' eman hek Euskara
Kobla-hontzalen (7) eskuetara.
Aspaldi nola zuen norhabe (8)
Izan bainaiz, zuek ene jabe,
Uste nuen nihaurk er' elkaitzak (9)
Jo banenza, noure (10) zurkaitzak
Zintuzkedal' eta habeak
Neur' aizolbe (11), neur' aterbeak ;
Uste nuen hala, ban' eskierki (12),
Enganatu izan naiz elgerki (13) ;
Ezi (14) behar-beharrenean
Hel-helez egon naizenean,
Etzitzauzte hulbiltu, ez heltu
Aitzitik (15) zitzauzte gibeltu :
Utzi derautazue hiltzera
Ioana (16), ene bizi-erazitera (17)
Berainik (18) lurrer' ethorria,

1) Ezkontide = ezkont-lagun ; *hil-kechu* erraiten dakote hil batentzat egin kantuari ; *Musak* dira koblakarien alegiazko gogo-emaileak ; 2) Andre horiek *Musak* dira ; 3) ospatu = goretsi ; 4) atun = ohidura ; 5) ilhunbetik ; 6) herri-atzetik = ez dakigu nun argiratu dituen Oihenartek direlako azturak ; 7) ontu = egin ; 8) norhabe = muthil ; 9) elgaitz, helgaitz = zorigaitz ; 10) noure = neure ; 11) aizolbe = malda ; 12) horra ! « adverb. explétif, qui répond au latin : *scilicet* » dio Oihenartek bere hitz-tegi ttipian ; 13) elgerki = ederki ; 14) ezi = ezik, ezen ; 15) aitzitik = kontra'at ; 16) Emaztearen izena da hau ; 17) biziaraztera ; 18) Berainik = bere baitarik.

Edo zerutik igorria.
Joan', en' emazte karioa,
Ene bihotz', ene gogoa!
O zer hiltze latz' enetako!
Hura galduz gero (1) zertako
Hemen, ala gaitz-beha nago?
Egonago eta sordechago (2)
Dukedala dakusat (3), ezi
Orai alderdi ezpainiz bezi (4),
Atzinara naiz hebainduko
Enbaldituko et' ezdeustuko;
Zeren bainaiz hartzaz (5) gabetu
Zeintzaz (5) sentatu (6) eta hobetu
Uste bainuen, zahartu ondoan,
Nol' izan bainaiz gaztaroan.
Lehen neur' egitekoen hache (7)
Bakoitza (8) baizautan zortache (9),
Orai baititut baten (10) biga,
Haren', enea, nol' ez higa?
Aspaldi du, hark arrenkura
Ezpal' ukan nitzaz (5), zupura (11)
Joan nintzatela, eta chichari
Ehunen egin han janhari.
Hura, noiz ere bainendukan (12)
Ohaturik minak, dut ukan
Neure zain, et' egon zait beti
Igitu gabe saihetseti,
Geldi han ern' et' iratzarri;
Et' ebilten (13) has bezain sarri,
Zerbitzatu zait besapeko
Erorteti begiratzeko.

1) Galduz « geroz » erran ginezake; 2) sordes = gaitz, gaichto; 3) dakusat = ikusten dut; 4) bezi = baikik; 5) hartaz, zeintaz, nitaz; 6) zentzatu; 7) hachea = zama; 8) bakoitz = bakar; 9) zortache = pizuche; 10) baten = batean; 11) zupu = putzu = zilo = hobi; 12) bainindukan; 13) ebilten = ibiltzen.

Hark erian nol' eheinatzen (1)
Sendoan er' ene geinhatzen (2)
Zakien !...
Herriz kanpoan nenbilano (3)
Bertzen kocitak (4), neureak bano
Hobetsiz (5), heier jarraikiten,
Hark zauztan neureak egiten.
Nangoenean (6) noizpait udalen (7),
Andreak (8), zuen alhor zabalen (9),
Nihaurenak gibel-emanik,
Et'egin gabez hetan lanik,
Ikusten nituel' esteialtzen (10),
Hark zerauztan hutsak estaltzen ;
Egiten nik egin-beharrak :
Berak hartzen golde-nabarrak ;
Bera jarten itots (11)-emaiten,
Ber' eraiten, ber' ogi epaiten,
Et'oro berak lant' ahala
Lantzen, izan balitz bezala,
Ez aitoralab' (12) et' emazte,
Ban' ezein nekazale (13) gazte.
Horik jakinik zuek gertuki (14),
Etzinateen hitzeraduki (15)
Hartzaz bert' art' idukitera (16)
Utzi gabe hala hiltzera ?
Badakit erranen duzuela
Lurrean jagoitik eztela
Izan chipirik ez gehienik (17)
Zein bere mugan (18) hil eztenik.
Bizi hunek (aitor dut hori)

1) Arthatu, arindu, lagundu ; 2) hazi, arthatu ; 3) nindabilano ; 4) arregura, egitokoak ; 5) nahiagoz ; 6) nindagoenean ; 7) udalean = lanean ; 8) Andre horiek Musak ditu ; 9) zabalean ; 10) esteiaritzen = gachtatzen, larre johan ; 11) idi-ots-emaiten : idi-ots = itots (Cf' idi-zain = itzain, ardizain = artzain) ; 12) *Aitoren seme* dioten bezala erraiten zuten : aitor-alaba ; 13) Nekazale = langile. Neurthitz horiek ederrak dira. Handichko zait haatik Oihenart Anderea holako lanetan ! 14) segurki (lat. *certum*) ; 15) hitzeraduki = "obligés" ; 16) artha iduki = artha izan = artha hartu ; 17) gehienik = handirik ; 18) muga = orena.

Ezin dirauke (1) beti ehorri
 Bana hur' ezta hil zahartuz,
 Baizik higatuz et' eihartuz,
 Errekeituak eman gabez
 Et' ez hek hartzera herabez :
 Nola baratze lantzekoan (2)
 Girofleiak (3), uda beroan,
 Ur peituz (4) lehenik chimaltzen (5)
 Baitir' eta net gero galtzen.
 Ezi balitu Jainko acheter (6)
 (Zeinen baitzarete bereter) (7)
 Izenez Phebus daritzanak (8)
 Hartan egin ber' esku-lanak,
 Eta luen (9) ikertu eta lotu,
 Segur da zatela sendotu :
 Bainan ezpaitzauzkot' otoitu (10)
 Hala hur' er' ed' ezt' orhoitu (11),
 Edo zauke' orobat izan
 Joana hil edo bizi lizan (11).
 Beraz nitzaz hain achol-guti
 Duzuen gero (12), zuen zerbitzuti
 Naiz, oraidanik, ment' orotan
 Jalkiten, ez itzulzekotan
 Bad' ez nehor niri obororik (13)
 (Eztudan gero (12) egin-gogorik)
 Eske jar kobl' edo kantore,
 Baizi nigar eta deitore.
 Ezi eztuket berhain (14) asperrik (15)
 Joan' enea (16) zenbait hil-herrik
 Lupean (17), air' edo zerüan
 Derakustano (18) den leküan.

1) Ezin iraun dezake nehorri ; 2) Lantzekoa = gaizki lantzuak ; 3) Lore mota bat « la giroflée » ; 4) ur eskasez ; 5) zimeltzen ; 6) acheter = miriku ; 7) bereter = nekato, sehi ; 8) deitzen denak ; 9) luen = balu : ez ginezake egungo egunean segurik holakorik erabil, gure ustez frantsesari hartu dako Oihenartek itzuli hori : « S'il avait fait et qu'il eût. » Luen = « qu'il eût » 10) ezpaitutzue othoiztu ; 11) hura ere, edo ezta orhoitu, edo zaukeo 11) lizan = izan ladin = izan zadin 12) Duzuenaz geroz... Eztudanaz geroz... 13) obororik = gehiago ; 14) engoitik ; 15) asper = atsegin ; 16) ene Joana ; 17) Lur-pean ; 18) Erakuts dezadan arte... Hemen deithoratzen duen Joana hori, Donaphaleu-Erdoyeko alaba zen : 1526-an zen harekin ezkondu Oihenart nandia : hiru seme ukan zituzten.

POUVREAU

== ==

Bourges herri-aldeko aphez bat zen. Duvergier de Hauranne famatuegiaren idazlari muthil luzaz egona, jakitate handikoa. Nausiaren etxean eskuara baitzakiten, berak ere ikasi zuen eta hain ontsa non Bidarteko erretorgoa 1640-an eman baitzioten. Lau urtez atchiki zuen ; gero Pariserat joan : laket zitzakon hargatik noizean behin Eskual-Herrirat itzultzea, Adichkide handiak bazituen hemen gaindi; hala nola Oihenart. Agertarazi zituen hirur eskuarazko liburu : *Giristinoaren doctrina* (1656), *Philothea* (1664) eta *Gudu-Izpirituala* (1665) Bertzalde haren paperetan ikus ditazke : Hitztegi bat, *Imitazione* bat, zombait pedeiku, eta Andre dena Mariaren Pribileioez lan edersko bat. Huntarik atherako ditugu zombait lerro. Erakutsiko dute Pouvreau-ren eskuara etzela Haraneder-ek zion bezain gutiestekoa.

Etchegillea eta Jainkoa

Etchegille nausi jakintsunak tenplu miragarri, handi eta aberats baten egiteko borondatea hartzen duenean, gogoan duena ezin athera dezake eta bere obra ezin altcha diro, baldin gauza guzien aitzinetik hartaz molde bat sartu ezpazuen bere buruan. Adimenduko lan hartan bere gogoari aski den bezanbat egin dioen bezain sarri (1), bere ezpiritua eta eskua, konpasa eta arrazoina, bata bertzearekin ezarririk, molde ikus diteken bat atheratzen du, non (2) lerro batzuez seinalatzen baititu eta berezten behar diren partimenduak, figuren berdindurak, argi egiteko leihotzeak, eta zer ere antzeak adi araz baitezake lerrodura hutsez. Ordea nola gogoan duen obra hura noblea baita, eta behar baitio bere egilleari ezin-hillezko (3) koro bat ekarri, molde haren gainean bertzerik hainitz egiten tu eta partitzen derauztetzate (4) bere adichkidei, ikus dezaten-amorea gatik zein forma ederretako diren, hekin (5) obratzeari lot dakion baino lehen.

Manera hunetan berean guzien gaineko Mundugilleak (6) egundainotik hartu zuen bere adimenduan gogozko etsenplua eta molde Tenplu bizi haren (7) egiteko, zeina nahi baitzuen alchatu bere handiresunaren (8) ikusgarri bat, eta leku saindu bere seme haragi eginaren loria guziaren hartzeko gai eta behar bidezko (9)

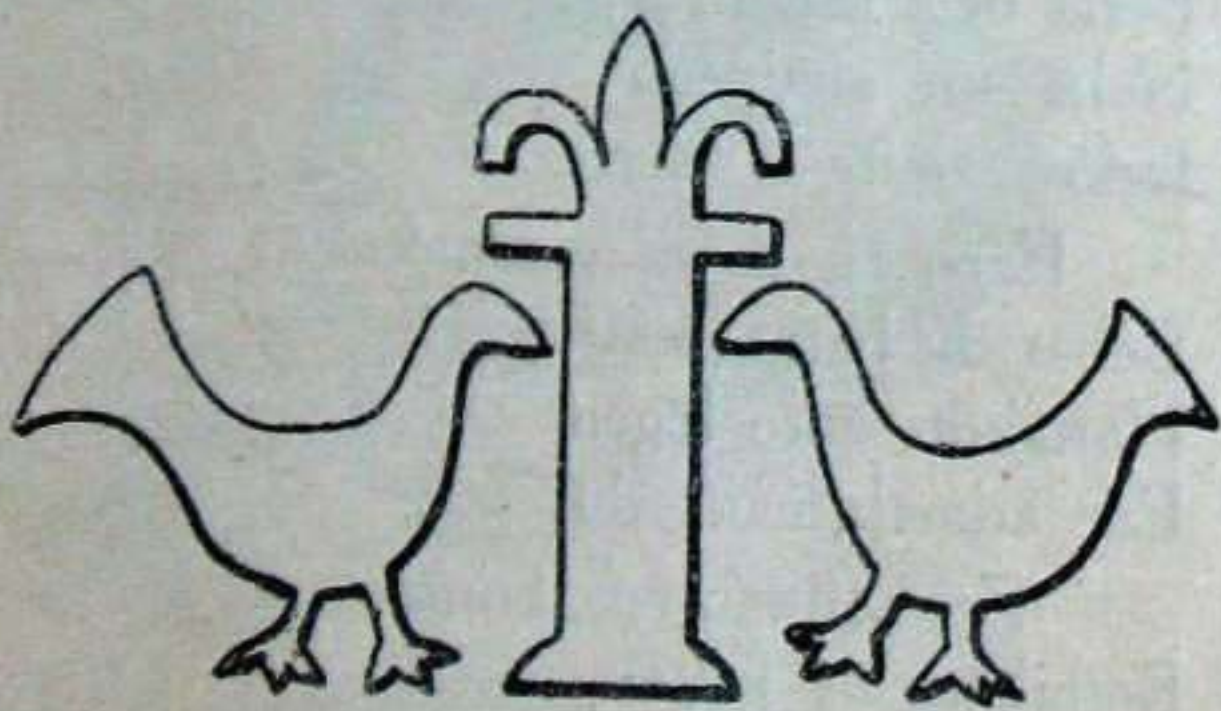
1) Gogoari-egitea = gogoaren erabiltzea = gogoeta egoitea = " pentsatzea " ;
2) halako gisaz non ; 3) bethiereko oepea ; 4) *derauztetzate* luzesko zaiku : *derauzte* aski zitaken ; 5) hekin = heien ; 6) Mundugillea = Jainkoa ; 7) Templo hori da Andre-dena-Maria ; 8) handiresun = handitasun ; 9) behar bidezko = behar bezalako.

lizen (1) bat bezala. Doidoia angeruak argitu izan ziren graziaren arraioez, zeinetaz beztitu baitzituen, non Inkarnazioneko misterioaren lehenbiziko moldeak erakutsi baitzerauen bere Jainkozko izaitzaren miraillean, zeinak ethorkizuneko gauzen imaginak bihurtzen baititu perfekzione gehiagorekin sekulan bere izaitzaren argian izanen duten baino. Bainan etzituen ezpiritu dohatsu hek choilki partale (2) egin bere sekeretuan ; ezen mundua ezdeusaren lezetik athera zuenean, berehala gure lehen burasoei bere ontasunaz erakutsi zerauen gogoan zuenaren trazadura mehe bat bezala, erran zerauenean (hekin (3) odoletiko Birgina hura laudatzen zuela) hark egun batez zerua eta lurra, grazia eta naturazela adiskidetuko zituela bata bertzearen artean, hain zorigaichtoz hek etsaitu zituen sugearen burua porrokatuko zukeienean. Gero bere Probidentziaren gogoeta gorenetan parte eman nahi izan zerauen Paktu (4) zaharreko Patriarkei, eta bertze justuei, erakusten zerauztela miragarrizko berri hek, zeinek behar baitzuten munduko zuhurtzia lastimatu, ikus zezanean (5) Birgina batek bere sabelean idukiko zuela gizon egin bat, parte batek besarkatuko zuela den guzia, obrak emanen zioela bere obrariari izaitea, denborak mugarriztatuko zuela sekulakotasuna (6), eta ezin-neurtitekeien-tasuna (7) sartuko zela leku batean.

Guziarekin ere diferentzia hau da Jainkoaren eta Etchegillearen jakintasunen artean : ezen etchegilleak, hari dadintzat bere obraren egiten, behar dio behatu bere buruan formatu duen etsenpluari, egiten duen guziaren hasteari eta erreglari bezala ; bainan kreatzaileak eztu bere baitatik kanpozko gauzarik behar batere, eta kreaturen gauzetarakotzat eztu imitatzen bere izaitea baizen, zeina baita kanpora atheratzen duen guziaren molde bakoitza (8). Enzagutzen tu gauzak, ez gizonek bezala, zenren munduan diren ; aitzitik munduan dira zeren ezagutzen dituen : eta bere formak oraino eztituztenez eta haren botherearen eta zuhurtziaren tresoretan gorderik dauntzanez (9)

1) Lizen = izanen zen ; 2) partzuer ; 3) hekin = heien ; 4) Testament ; 5) ikusten zuenean ; 6) « éternité » 7) « immensité » 8) bakoitz = bakar ; 9) verbe *datza* (etzan) guk erran ginezake *dagozinez* edo *daudenez*,

bezanbatean, hek ezagutzen tu aintzindarizko (1) jakintasun batez (hura Teologoen deitzen baitute bisioneko jakintza) miratzen dituela gauzak hekin (2) izaitean, eta noizko ordurekin (3) emanen derauen bere zigiluaren ezardura. Handik heldu da mendeen itzultzetan egin den guzia haren begien aitzinean izan dela mende guziak baino lehen, ez choilki bere izaitean baitadutzen (4) gauza mudakorren ezin mudatuzko ithurburuak eta denboran egiten den guziaren egundainoko eta sekulako arrazoiak, baina oraino zeren jakintasunaren Jainkozko begiak iragaiten baititu eta klarki ikusten bere aitzinean eta presentean dituen gauzak bezala, zeinen puntu sekulakoa ezpaita isurtzen eta ez nihoiz iragaiten. Denbora gabe denboretako ordenantzan ezta deus ere berri harentzat, zeren egin baitu egundainotik egin behar zen guzia ; eta ahal diratezkeien gauzek eztute gutiago argitzen haren majestate sainduaren aitzinean, iguzkiaren argiaz jadanik argitu direnek baino.

1) oroz gaineko ; 2) hekin = heien ; 3) noiz askiko zen : 4) baitauzkan.

HARIZMENDI

= = =

Sarako jaun bikario eta predikari zen Harizmendi apheza, hamazazpi-garren mende erditsutan. Asko eskuara-liburuei eman dakote aitzin-solas bat edo bertze, hala nola Harambururen bigarren ager-aldian. Horrek erran nahi du gora zaukatela ordukoek jakitaz segurik. *Ama Birjinaren Ofiztoa* (1658) utzi dauku, lan maite bezain aipagarria.

De Profundis

Arima penatuaren othoitzza

Zuri, Jauna, oihu datzut (1)

Leku beheretarik.

Zuk, Jauna, entzun ezazu

Ene oihua amulsurik.

Idekazu belarria (2)

Zure bihotzarena,

Aditzekotzat oihua

Ene othoitzarena.

Gaizkiei zagozkenean

Beha begi samurrez,

Nola zure aitzinean

Irakuts daite beldurrez ?

Ezen zu ganik gizonak

Behar du barkamendu

Hartakotz zure legea

Ene arimak maite du.

Zu baithan ene arima

Bethikotz da fidatzen ;

Zu zaitu gogo guziaz

Bere Jauntzat hautatzen.

1) dautzut ; 2) Beharri.

Israel ere goiz-arrats,
Egun edo gau ilhun,
Jaunari dagoko galdez,
Balitz bezala zordun.

Alabaiña Jauna baithan
Da miserikordia ;
Jauna ganik heldu zauku
Gure erospèn handia ;

Eta hark erosiko du
Israel bekhatutik
Baita argira helduko
Bere beltz ilhunbetik.

TARTAS

= = =

Hau aphez chuberotarra dugu, Arue-ko erretor izana. Bi liburu utzi dauzku : *Ontsa hiltzeko bidia* (1666) eta *Arima debotaren okupazione debotak* (1672) Chubero-ko mintzaira berezia funtsez eta errotik nahi duenak ikertu, behar ditu bata nola bertzea arthazki iragan, eskuratzen ahal baditu segurik : ezen lili arradoak dira.

Librü eskentza

Neure adeskidia (1), igaren (2) urthian egin düt, eta ezarri argira librüto bat cuskaraz, zoiñen izena baita *Ontsa hiltzeko bidia*, eta konprenitzen baititü ontsa hiltzeko moienak, han ageri den bezala : geroz aurthen, Jinkoaren ajütü (3) saindiarekila batian, egin düt eta nahi kanporat idoki bertze piezato (4) bat, zoiñen handitarzüna oro zerratürük baitago eskü bat paperen volüman. Han ikusiko düzü hirur Prinzesa ederrik, zoin baitira Orazionia, Barura, eta Amoina ; halaber goiz arratsez egin behar düzün konzentziaren etsamena, eta Andere honaren leithariñak. Haien irakurtzian egiten badüzü zure arimaren profeitia, eta Jinkoari othoi-egiten (5) obra honen Autora (6) gatik, ükhenen drautzüt mila obligazione, eta Jinkoak emanen drautzü zelian zure penaren rekonpentsia (7).

1) adiskidea ; 2) igaran, iragan : agerraldi berti bat zitaken, sei urthe : hartan argirat emana zenaz geroz ; 3) ajütü = laguntza ; 4) Hau ere hitz erdara ; *lantto* ontsa zitaken ; 5) othoi-egin = othoitz egin ; 6) Egilen ; 7) saria.

Evagrius eta Synesius

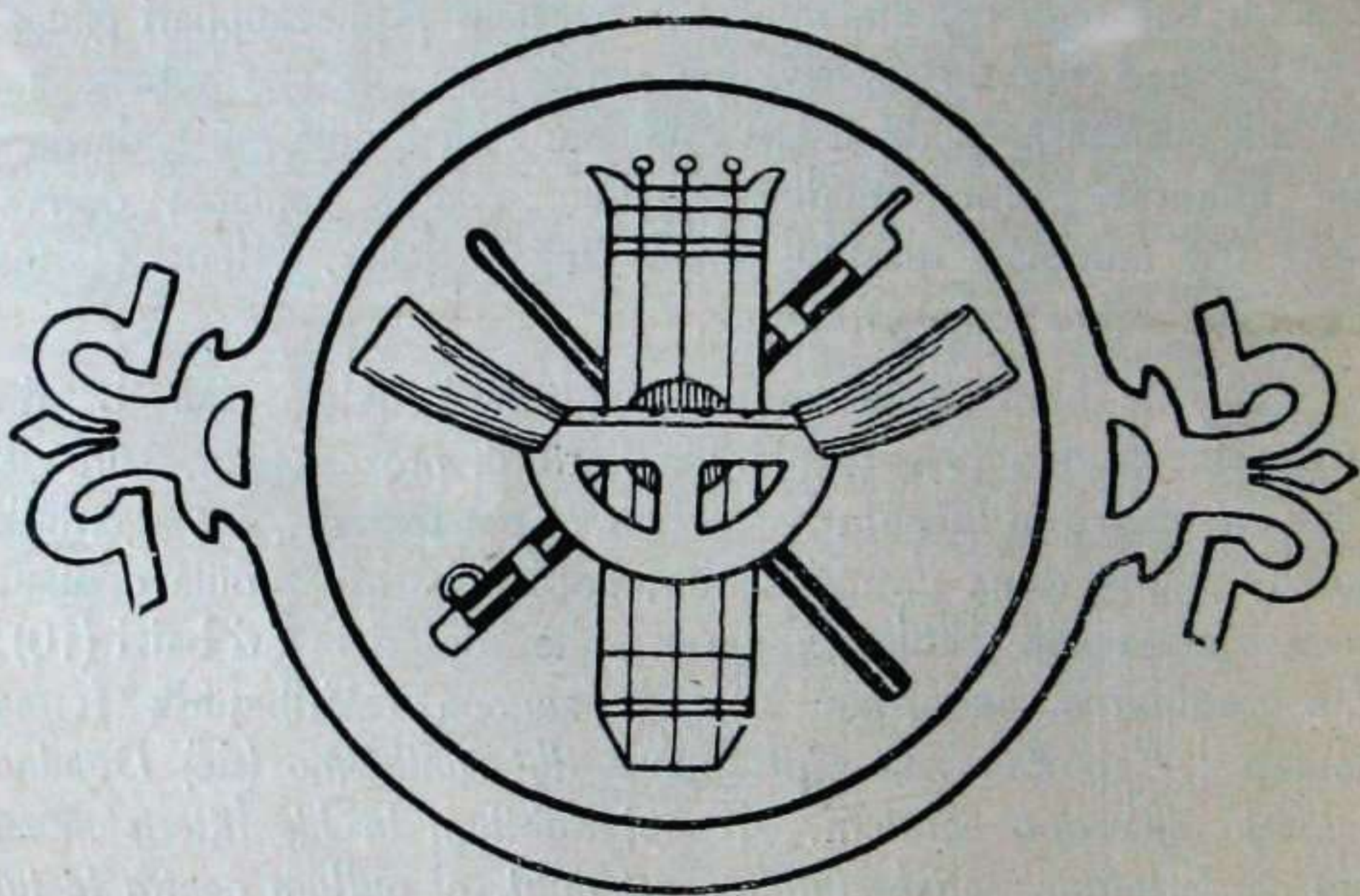
Evagrius filosofo paganoa zen ; eta Synesius aphezkuipü saindü batek, fede honiala (1) konbertitürrik, jesan (2) zaukon eta emprüntatü hirur hogeï libera urhe prauber emaiteko, [kondizionerekin, bertze mundian filosofo hark] (3) eman zaukon promesa bat eta zedüla (4) bat bere esküiaz siñatürrik. Denbora laburretan filosofo hura jin izan zen hilera (5). eta hil baino lehen eman zian kargü espres bere domestikoer, zedüla hura eta promesa, haren bi esküien artian estekatürrik, haren gorpitza hoberat (6) eta tonbalat etzan lezaten. Erran bezala egin.

Hirur egüen bürrian hilez geroz, Evagrius filosofo agertü izan da bisionian (7) eta mintzatü Synesius Aphezkuipüari gauaz gisa huntan; Synesius aphezkuipü saintia, jin zite ene hobera eta tonbala eta edirenen düzü ene esküetan zure zedüla eta ondarran ene kitantza, zure hitzaren azpian : neure somaren doblia beste (8) mündian rezebitü dizüt Jinkoa ganik. Kitatzen zitüt jagoitiko z neure soma prestatiaz.

Bisione hura Aphezkuipü saindü hark ükhen zian bezain sarri, bere kleroa (9) eta popülia hartürrik prozesionian, kürützia aitzinian joan zen filosofo haren hobera eta tonbala, eta agertürrik hobia, ediren züten Evagrius hila, hobian jarririk zedüla esküan, hedatzen zialarik esküia zedülaren aphezkuipüari berari baizi (10). Eta zedülaren ondarran kitantza zagoen eskiribatürrik forma hontan : *Ego Evagrius philosophus tibi santissimo (sic) Domino Synesio episcopo salutem. Accepi debitum in his litteris manu tua conscriptum, satisfactumque est mihi, et nullum contra te jus habeo propter aurum quod dedi tibi et per te Christo Salvatori...*

1) hon = on ; 2) huna bederen hitz eskuara eder bat, hainbertze erdalkerien artean ; 3) Makolen arteko hitz horiek, ez dakigu batere zertarat heldu diren ; 4) ageri bat, guthun bat ; 5) hil-ordurat ; 6) hobe = hobi ; 7) Jainkoak hala nahizko ikustez ; 8) Hemen beste dio Tartas-ek, gorago bertze. Hala-hala batean esküetan, gero esküiaz, gero bürrian. Hauta bada ; 9) Aphezkia : aphez-aldea ; 10) baizik.

Nik Evagrius filosofak salütatzen zitüt zü Synesius Aphezküpü saindia eta deklarazione egiten dü, eta aithortzen mündü ororen aitzinian neure hartziaz pagatü nizala, zoin letra hoietan zure esküaz eskiribatia baitzen. Hartakoz aithortzen dü eta kofesatzen eztüdala zure kontra deus ere züzenik urhe haren respetüz (1), zoin eman baitüt zuri eta zure personari Jesüs-Kristo Salbazaliari.

1) urhe horri buruz.

GASTELUÇAR

= = =

Bernard Gasteluzar aita jesuista nungotarra zitaken, noiz sortu, noiz hil, ezin erran dezakegu. Laphurtarra zela ezin ukha. Haatik asko hitz baderabiltza Laphurdiz bertze eskual-nerrietakoak. Axular bezain miresgarria zaiku, non ezten gorago ere ezarri behar, hain baitu eskuara laño, bakun, beio, jori eta gurbil. Haren lan handia da : *Eguia Catholicac* (1686).

Debota eta nagia

Ezpiritu Sainduak, Errege zuhur baten, eta Profeta handi baten ahotik, erakusten drauku zer diferentzia den presuna debotaren, eta nagiaren artean. Zeiñ hañitz balio duen debotak, eta zeñ gutti nagiak. Izaia handiak kandela buchtanaren argiarekin konparatzen du nagia. Salomon zuhurak, iguzkiarrekin debota. Gauza admiragarria eta Jainkoaren Obra handia, deitzen du Salomonek, iguzkia ; penatu, eta gutitu gabe hedatzen baititu bere arraioak zeruetara, eta elementa guztietara, ezta perilik ilhun dadiñ ; eztu solament argitzen ; bañan oraiño alegeratzen tu bere argiez jendeak, eta animaliak ; erakusten koloreak, eta edertasunak, eta munduan ageri diren gauzak egiten.

Borthitz asko (1) dire debotak nekhatu gabe obra beren egiteko ; diote Elizako Aitek : hauk (2) daduzkatela zeruak, eta elementak ; haukiñ (3) gatik suak berotzen duela ; iguzkiak argitzen, bekatoreak hauri (4) diotela obligazionea bere (5) hazkurriaz eta hartzen duten hatsaz.

Mundua kreatu ezpanu, ziotsan (6) behiñ Salbatzailleak S. Teresari, orai hire gatik, krea nezakeen. Nola azantzik gabe eta ichillik Iguzkiak hedatzen baititu bere argiak ; debotek ere ichillik ,eta azantzik gabe egiten tuzte bere obrak, bai ta iguzkia baño gorago ere altchatzen ; ezen denbora berean bethetzen tuzte, zerua, lurra eta ifernua, Jainkoari ematen gloria, bozkarioa Ain-

1) Aski hazkar dire... 2) hauiek ; 3) haukien ; 4) hauieri ; 5) beren ; 6) ziotsan = zion erraiten.

geruei, deabruei izialdura ; jende on guztiei benediziño partikularra.

Bañan nagiek, dio S. Bernadek, kandela buchtanaren argia diduritela (1), hunck ezko gutti batez gantzutu ichtupatik du argia (konparaziño propioa (2) baita, erakusteko zer diren presuna nagiak, lurreko gauzetara eroriak, eta zer munduko ontasunak !) kandela hunek hari baten moianez (3) du argia ; argi egiten denean, akabatzen da haria ; flakoa du argia : ezta hedatzen hirur, edo lau urrats baño urrunago : erien begietako baizen ezpaita ederra ; haiñ gauza gutik daduka, non haizerik gutienak hil baillezake ; fiñean agorra da : kherik baizen ezpaitu egiten.

Gauza bera da munduko gloria ; hari batek daduka ; eztu indarrik, ezta ederra : eta eztute ikhusten mundanoek baizen ; haizea bezain laster iragaten da, khe gutti baizen eztu uzten : oraiño gehiago da bada, bera ez deus egiten baita ; agertzen hasten denbezain fite, kandela bezala galtzen hasten baita, zeña argi egiten hasten denean, hasten baita bere argiaz kontsumitzen (4) ; ezta deus flakoagorik eta ez trunpa-garriagorik, nola baita mundua · ezta itsuagorik, eta ez dohakabeagorik, nola baita haren ondoan doana : bitartean (5) gehienek eztute solament segitzen ; bañan entzuten dute oraklea baliz bezala ; hari plazer egitea gatik zathitzen dire, bertze esparantzarik eztutela, trunpatuko direla baizen ; lanean hausten dire egun guztiez, eta hiltzen ; gero fiñean frogatzen dute, tirano batekiñ iharduki dutela, truffatzen baita hekien lanaz, eta saririk eman gabe, uzten baititu. O illusioneak ! O adimendu itsuak !

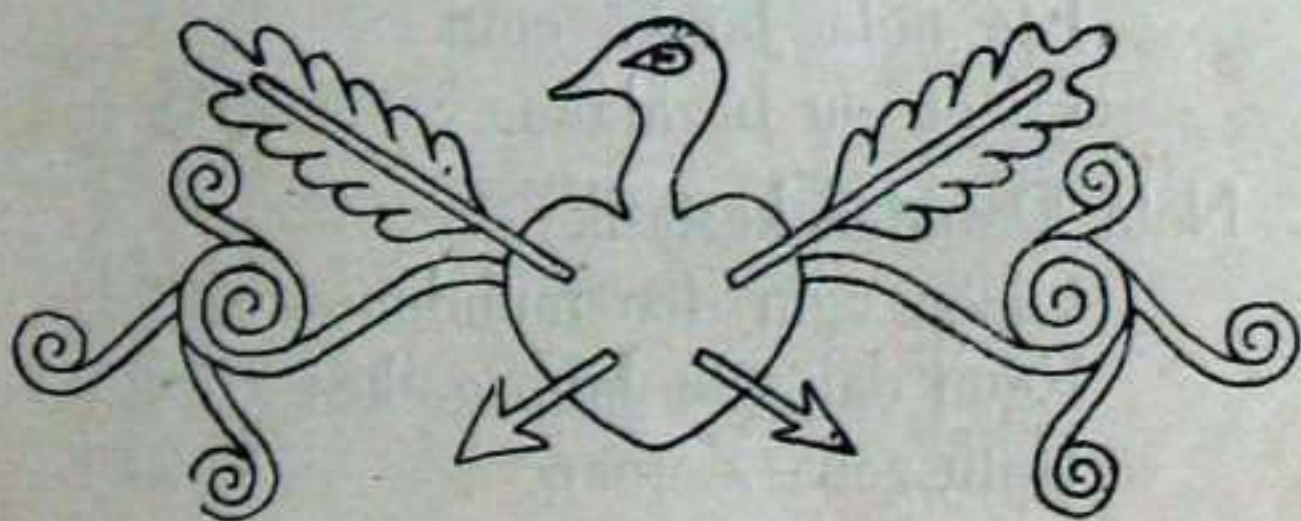
Profeta batek dio : eraiten dute egun guztiez, eta sekulan ez deus biltzen ; hañitz jaten dute, eta ez behinere asetzen ; bethi dute edaten, eta bethi dire egarri, bil ahala egozten (6) dute zaku zilhatu batera, eta zakuak galtzera uzten. Bertze batek dio : bere denbora, amiarma-sare egiten daramatela, haizeak bolatzen (7) tuela, ulien hartzeko baizen eztirela on hekien travailluak, fiñean

1) iduri dutela ; 2) egokia ; 3) bidez ; 4) ahitzen ; 5) bizkitartean ; 6) aurdikitzen ; 7) bolatu = airean eremaita = hortako diote zonbaitek : *debruek bola*

kandela arrochinazkoarekiñ baño, zerekiñ hobeki kompara daitezke ? Arrozina bera berenez kontsumitzen da, hañitz azantz argitzen tuen presuni egin ondoan, ezpaitote kherik baizen egozten ; haize gutti bat asko da haren iraungitzeko (1), eta eztu uzten hiltzean khe urriñ gaichto bat baizen.

Mundua ere argi itchura bat baizen ezta : eztiote fiñean kherik baizen bere jendeei uzten ; hastean bozkario ariñ bat, ondoan tristezia pisu bat ; behiñ atsegiñ gutti bat, gero dolore handia ; instant ariñ batez dohatsu, eternitate guztian dohakabe, bai, ah nolako tristezia ! On falso gutti baten gatik, gloriaren eta Jainkoaren galtzea !

Jainkoak bertzela egiten du : lehenbizirik ematen du tristezia arina ; gero bozkario bethea ; behin dolore ttipia : ondoan, atsegin handia ; lurrean pena laburra eta zeruan gloria eternala. Othoiztu nahi tut beraz debota eta nagia. liburu huntzaz (2) baliatzeaz ; debota eginen da debotago ; nagia atzartuko da ; biek edirenen dute deboziona eta hil ondoan ontasun guztien itsasoa !

1) *iraungitzea* da argi baten *hiltzea* ; 2) *huntzaz* = *huntaz* ; zathi hau *Egia Katholiko*en aitzin-solasa dugu.

Bi Musak

Urrun hadi, Parnaseko
Musa zahar profanoa ;
Eta zu zato zeruko
Musa berri dibinoa.

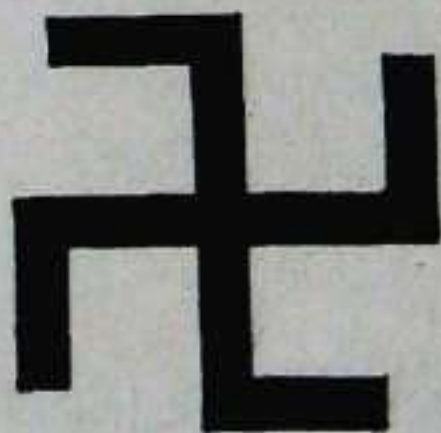
Jesu-Kristo gure Jauna
Ekhar bezate bihotzek ;
Ithurriek Ur saildua,
Fruitu bizia Haritzek.

Adio Phebus ! Hire etche,
Hire Itsaso guztia
Etzarete aski hiltzeko
Ene egarri handia.

Errazu, zeruko Musa,
Nola erdi den Birjina,
Nola duen Jainko Haurrak
Izatu lehen eguna.

Errazu nola egiñ den
Gizon, zeruko Jainkoa ;
Eta nola Jainko egin
Gizon gu bezalakoa ;

Nola Dabiden kastatik
Gizon egin den munduan
Egun daiñotik Jaun goiko
Izatu zena Zeruan.

Ifernunik begiratzeko othoitza

Ifernua ! o ifernua !
Galduen suzko etchea !
Hire penak ziarotatek
Buruan latzten illea !

Beldur nauk gaua, kharra, harra
Sofritu beharko tudan ;
Eta oraino beldurrago
Jainkoa galduko dudan.

Kruelki pairatzen tik sutan
Gizonak suplizioak ;
Bañan Zerua galduz, hartzen
Tromenta (1) kruelagoak.

Espantagarri penatzen duk
Galdurik bere koroa ;
Bañan pairatzen gehiago
Galdurik bere Jainkoa !

O Jesus, utziko tut Ponpak,
Plazer guztiak galduko ;
Zu, Jainkoa, On imensoa,
Zeruan ardiasteko.

Indaitzu (2) sofritzeko pena
Nahi tutzun tenporalak ;
Bañan khen dietzakidatzu
Elementa eternalak.

Ezta ifernu goriraiño (3)
Zure odola hedatzen :
Eztitu hiltzen hango suak,
Bai gehiago berretzen (4).

1) Tromenta = tormenta ; 2) indaitzu = emazkidatzu ; 3) gori = sutan den zerbaiti diote ; 4) berretu = emendatu.

Zure odolak tu egiten
Egun ederrak zeruan ;
Eta arimen garbitzeko
Ur sakratua (1) munduan.

Ene nigarrak (2) hunekien (3)
Nahasten ditudanean,
Chahutzen (4) darozkit osoki
Bekatuak bihotzean.

Pulumpa zazu khar handiar
Arima dohakabea !
Egiñen tu bethi nigarrak
Hil gabe khar haren khea.

Bañan asko (5) tugu munduan
Gure nigarren bi chorta ;
Hautsiko dute ifernuko
Khar handiaren tromenta.

1) Bathaioa, Penitentzia ; 2) bekatu eginikako urrikia ; 3) *hunekien* = *hunekin* :
liburu zaharretan maiz-*Kien* ikusten dugu gure *Kin* horren ordez ; 4) *chahutu* = *garbitu*
5) *asko* = *aski*.

**Birjina Ama Maria bere
Jesus Haurrarekin erretaula
batean pintatua**

Ikhusten duken haurtcho hau duk

Gizona eta Jainkoa ;

Eta Haurtcho hunen Ama hau

Erregiña zerukoa.

Posible da beraz munduan

ikhustea pinturarik

Pintura handi hau den baño

handiago daitekenik ?

Erregiña Birjina hau duk

munduaren ilhargia ;

Eta Jainko gizon haur hau duk

munduaren iguzkia.

Posible da beraz munduan

ikhustea figurarik

Figura Argi hau den baño

argiago daitekenik ?

Birjina Amak ziadukak

arrosa bezain ederra ;

Haurrak Lylia (1) bezain churi

iduritzen dik izarra.

Munduan beraz posible da

ediretea gauzarik

Gauza dohatsu hau den baño

dohatsuago daitenik ?

1) Jondoni Joaniren lilia erran nahi du : hortako duke *lyli* ezarri (*lys*).

Birjina Amak ziadukak
besoetan bere Haurra :
Elhurra zirudik (2) Birjinak,
Haurrak zidurik elhurra.
Posible da beraz munduan
ikustea pinturarik
Pintura churi hau den baño
churiago daitekenik ?

Haur hunek tik ihortziriak
erabiltzen hedoietan :
Dostetan hau bera hari duk
Ama baten bulharretan.
Munduan beraz posible da
ikustea espanturik
Espantu edei hau den baño
ederrago daitekenik ?

Ama humil bat duk Birjina,
Jainkoaren gidaria.
Amari Jainkoak ekhartzen
ziok obedientzia.
Posible da beraz munduan
ahal daiten pinturarik
Pintura eme hau den baño
emeago daitekenik ?

Eznerik baizen ez duk Haurra,
guztia ezti-eztia.
Ama ere Haurraren gisa
ezti-eztia guztia.
O Jainko ona ! posible da
pensatzea figurarik
Figura ezti hau den baño
eztiago daitekenik ?

1) zidurik = iduri dik,

Haur hau ber bera izatu duk
guztien Salbatzaillea :
Birjina haurtcho hunen Ama
gure Ungi-egillea.

Jendeak, posible da beraz
ediretea (1) molderik
Molde glorios hau den baño
gloriosago daitenik ?

925.

1) Ediren = aurkhitu, kausitu.

MONGONGO DASSANÇA

===

Jaun hau hamezazpigarren mende ondarrean bizi zen. Gaztanbide, Donibane-Ziburuko haren adichkide jakintsun batek eman zion baimenaz badakigu, 1692-ko udan agertu zitekela *chimista* onaren liburuñoa. Huna hastea : ez dugu haatik on egiten arthamendatu sendagailuez. Eskuara ere ahal bezalakoa zaiku, ez hanbatekoa.

Laborarien abisua

Badu zenbait ere denbora laborariak Laphurdiko pharte guzietarik aditu ditudala erremarkatzen Idietan, eta behietan, eta ardietan, arribatzen zaizkoten mortalitatez, non uste baidute izurritea bezalako eritarzuna hekien azindetan hedatua dela. Aktarrek senditurik akzident horren berria, beldurrez fazoin berean heien abereak gertha daitezen, othoizten naute adiskide batzuek zenbait fagore eritarzun horren kontra egiteaz, eta hala resolutu dut haien satisfazienea gatik obra chume baten egitera, zeinetan erakutsiko baiteret idien, eta behien, eta ardien eritarzun prinzipalen ezagutza, eta heier komeni zaizkoten erremedio miragarriak. Orduian segura zaitezte ez direla hemen gauzak nik pentsatuak, baina bai ilkiak lehenagoko auktor handi eta oraiko moderno famatuetarik. Eta nola hanitz, nor bere nazionentzat, trabailatu baidire, Alemaniakoak alemanez, Ezpainiakoak espainolez, hala nola Franzian egin baitute Maison Rustikaz Frantsesen, eta gu Franzikoak izan arren, eskualdun guziek ez dakigu erdaraz, eta partikularki laborariak konprenitzeko berehala liburu miragarri hartan diren misterioak, hargatik entreprenitu dut obra chume hau eskuaraz emaiterat, bat bederak jakin dezatentzat zein errech den eskuaraz konprenitzea lehenagoko eta oraiko auktorren sendimenduak.

Hartarakotz bada erranen darotzuet idiak eta bertze aziendak gizen bezain ungi hanitz eritarzunetarat suietatzen direla, eta nola luziegi bailitake guzien kausaren erraitea, kontentatuko naiz choilki prinzipalenen erakustez. Handik harat jakintsun izanen zarete bertze gainerakotan, zer egin bearko duzun segidan klarki

ageriko den gisa. Orai bada mintzatzekotz gauza prinzipal horietaz, erranen darotzut ez dela mundu huntan airerik edo hatsik hartu gabe bizitzen. Eta nola aire onak eta garbiak osasuna kontserbatzen baidu, hala gaiztoak ere kasarazten tu eritarzur eta heriotze dorpheak, ez solamente gizonen baithan, bainan oraino munduko alimale guzietan ; eta nola idiak munduko nonbrekoak baitire, bai eta ezpada senditu behar dute aire onak egiten dioten ontasuna.

IDIA CHARMADUREZ IKETATUA DENEAN ZEN EGIN BEHAR DEN

Idia edo behia charmatua denean ezagutuko duzue idiaren trublezia handia, eta guziz bere akzioaneak egin nahi tubenean, non orduan laburzki argaltzen eta mehatzen baita, hetikatua balitz bezala. Hargatik du nesesario prunki erremedioak egitea : hartarakotz ezagutu duzuenean idia charmatua dela, emozue lehen-bait-lehen ur huntarik sudurrean, zeina eginen bai duzue ahur bat sofre, eta gero trenpa ur ephelean hogoi eta laur orenez ; irazi duzuenean, balia zaitezte hortaz. goizetan eta arratsaldetan, sudurretan barna emaiteko hori, egin bezain sarri ; preparatuko diozue erremedio miragarri hortaz, zeinak khenduko baititu charmak eta ozatura guziak. Hartarakotz har zazue laur nerprun bihi, eta bertze laur untza konstantinopolitana, untza bat gatz larri ; hek ungi cheaturik irakitu behar dute pinterdi bat uretan eta gero ur hurra eman idiari edatera adar zilhatu batez ; baldin-eta lehen kelpetik ez bada idia erremediatzen, emanen diozue zenbait aldiz erremedio hartarik eta hala ikusiko duzue efetu miragarria, ez solamente idien gainean charmen kontra erakusten duen efetua ; bainan oraino erranen darozuet konstantinopolitana hori bere lurretan edo etchetan idukitzea ; Arabiako auktor famatu haren erranez ; ezen hain espresuki segurutzen gitu, erraiten darokunean khentzen tuela eta debekatzen charma suerte guziak, nahiz presunetan, lur eta etchetan egiten diren guziak. Hartarakotz dio aski dela erran dugun konstantinopolitana hori bere lurretan edo etchetan idukitzea ; beraz balia zaitezte erremedio miragarri hortaz.

Hemezortzi-garren Mendea

MICHEL CHOURIO

== ==

Azkaindarrta zen sortzez Michel Churio. Donibane-Lohizunen bikario egonik 1702-an herri hortan berean erretortu zuten : 1718-an hil izan zen. Bi urtheren buruan, agertarazi zuten harek eskuaralat itzuli *Jesu-Kristoren Imitacionea* (1720) Jadanik *Pouvreau-k* gure mintzaierat bihurtu zuen lan aiphatua, ez ordean argitarat eman. *Arambillaga* deitu aphez batek 1684-ean *Imitazione* bat egin zuen eskuaraz. «Egin» erran baitugu, « huts-egin » erran beharko ginuen. Beharrik Chourio-ren liburua agertu baitzen. Nahiz geroztik hunat eskuarazko *Imitazione* hoberik moldatu den, hau ez daukagu batere gutiestekoa.

Gerotik gerorat berthutean aitzinzatza behar dugula lehiatu

1. Izan zaite erne eta arthos Jainkoaren zerbitzuan, eta manera berezi batean Jainkoari konsekratua bazare, errozu maiz zure buruari : Zer chedez ethorri haiz hunat ? Zertako utzi duk mundua, Jainkoaren zerbitzatzeko, eta bizitze spiritual bat eremateko baizen ?

Zoaz beraz khar handirekin aitzina, sinhetsirik nekheen saria laster izanen duzula. eta orduan izanen zarela zure gaitz eta beldur guzietarik kanpoan.

Nekhe hek chumeak direlarik ere izan araziko darozute sosegu eternal bat, eta dohatsutasun infinitu bat.

Zaren leial eta khartsu Jainkoaren zerbitzuan, eta Jainkoa leial izanen da eta liberal zure golardoan.

Behar duzu izan esparantza handi bat ardietsiko duzula golardo hura ; ordean halere ez diozozula zure buruari egin segurantzaz osorik, beldurrez eror epheltasunerat edo orguleriarat.

2. Behin Jainkoaren zerbitzari bat khechatua hagitz, eta penatua beldurraren eta esparantzaren artean, goan zen trizteziaz betherik eliza batetara, eta han aldare baten aitzinean ahuspez emanik, gogoeta hau zerabillan bere baithan : Oi banaki bederen iraunen dudala Jainkoaren zerbitzuan ! Eta baitzioen : Eta bada gauza hori bazinaki, zer egin nahi zinduke ? Egizu orai orduan

egin zinezakena, eta izanen duzu desiratzen duzun segurantzaz. Errepusta hortaz konsolatua guzia eta borthitztua, abandonatu zen osoki Jainkoaren borondatera, eta apezagatu ziren haren khechagune guziak.

Handik harat etzen kurios izatu jakitekotz zer gerthatu behar zitzaioen ethorkizunean, baina haren artha guziak izatu ziren jakiteko zer zen Jainkoaren nahia, zer zen haren begietan hoberenik eta perfetenik, bere obra on guziak sailduki hasteko eta akhabatzeko.

3. *Duzun esparantza Jainkoa baithan, dio Profetak, eta egizu ungia ; egon zaite lurrean, eta haziko zare haren ontasunez.*

Gauza batek gibelatzen gaitu edo geldiarazten salbamendu bidean ; eta hura da han kausitzen diren gaitztasunen, eta han jasan behar diren guduen beldurra.

Bertzenaz hainak gehienez berthutean aitzinatzen dire, zeinak animo gehiagorekin entsaiatzen baitire trabalarik handien, eta gure desira sailduak gehienik kontrestatzen dituztenen garaitzerat.

Ezen zenbatenaz gizonak bere burua garaitzen eta mortifikatzen baitu gehiago, hanbatenaz ardiesten du grazia, merezimendu, eta perfezione gehiago.

4. Baina guziek ez dute hanbat pasione mortifikatzeko, ez hain gudu handia egin behar bere buruen garaitzeko.

Halere khar edo zelo gehiago duenak bide gehiago eginen du berthutean, pasione borthitzagoak izan-arren, ezen ez pendura onak dituelarik khar gutiago duenak.

Bi moian dire guziz handiak gure eskasetarik libratzeko : lehenbizikoa da gure buruei bortcha egitea, gure bizio naturalei kontra egiteko ; eta bertzea zin-zinez premiatzea gehienik behar ditugun berthuteen ardiesteko.

Entsaia zaite beraz arthoski zure baithan garaitzerat bertzen baithan gehien gaitzesten dituzun eskasak.

MANUEL DE LARRAMENDI

= = =

Hau Eskualtzale kartsuenetarik izan da. Andoain-en 1690-eko neguilaren 24-an sortua, hamazazpi urthetan jesuistetan sartu zen. Irakusle handi ezarri zuten Palencia, Valladolid eta Salamankan : 1766-an hil zen, urtharrilaren 28-an. Eskuarari doazkon haren lanik gothorrenak dira ; *De la Antigüedad y universalidad del Bascuence en España* (1728) ; *El imposible vencido : arte de la lengua vascongada* (1729) ; *Discurso histórico sobre la antigua formosa Cantabria* (1736) ; *Corografía : Diccionario trilingüe* (1745). Karra handia zuen gizon harek, jakitatea ere ba, nahiz haren ondokoak zuhurkiago ari izan diren lanean. Damurik ez baitu eskuaraz guti baizik idatzi. Hemen doala Aita Mendibururen liburu bati eman zion aitzin-solasa (*Jesusen Bihotzaren Devocíoa*, 1747)

Aita Manuel de Larramendiren Karta, Libru onén Egilleari bidaldua

Aita nerea, badakit, eta hori aspaldicho da, arazó andietan zabiltzalá, argitarátzeko libru bat, Jesúsén biotzarékiko debozioari dagokaná. Jakiñ ez ezen, irakurri ere badet óarrez (1), ta árretaz zure eskuskribatua (2) : eta ikusiaz, ta erabilliaz, are geiago ezagutu det lan onén (3) anditasuna. Gaiari banagóka (4) bátetik, eta béstetik hizkúntzari, baderizat (5) gezurtátzen ditutzulá Erdáldunen, ta Euskáldunen ustéketa tcharrak, ta desegiten, ta ay-enátzen (6) guzien lausoák, ta llilluraménduak.

Oná non dezún gáia, munduan dan kontúzena izatez, ta egokiz erabilli bear dána : baña zeñ ere dan goi, mee, ondatsú, alá oi dárabilzu, aiñ aisa, ta ito bagéz, beste esku-árteko bear-

1) Ohartuki. — Irakurle zombaitentzat jakingarri ditekelaóan, begiratu ditugu hitzen gaineko ikurñoak (*les accents*), Larramendik ezarri zituen bezala. 2) « *manuscrit* » 3) hunen. 4) banagoka = banagokio = beha egoiten banitzaio. 5) badut uste. 6) ayenatu = hustu, ohildu.

gai errázen bat baliz bézala. Ez al-zaitú antústeak (1) amildúko. Eztezú hau zerez : Jainkoáren doaia dezu, noiz ta nori nai duen emáten dioná. Etzinioke aiñ argi, ta garbi sail oní ekingó (2), Jainkoak emán ezpazizún Jesúsén biotzarékiko dezún jaiera (3) ori, ain biziá, ta sutua. Ark erakústen dizkitzu gai aundi onén saiéts (4) guztiak, ark egóki (5) sántuak, ark ekarrai (6) ezti-ezti, gozó-gozóak, ark gizóntzat debozio oni dariozkan Zerukó ondasúnen iturburuak. Hitzetatik agiri dezu, nola dizekán (7) zure biotzari, ta eztáruskiola minganári (8), barrúnbeari (9) dirakiena, ta gañez dariona besterik. Oiez gañera etzaitú izútsen nekeák, minberákor, ta alpér chárrak izútsen ditúén bézala : ta orregátikan, aiek ez bézala, garáitzen dezu, láutzen (10), ta menderátzen.

Béstenaz (11) banagóka zure hitzkuntzari, len ere baño obekiago dárust (12) aldé óietako Euskáldunen itsumendéa, zeñeán darasatén, éztala gure Euskéra, gauzá andi, mee, goi diranak adirázteko. Oná (13) bertán guzien gezurtáména, zure libru Euskéraz ain garbiró moldatuan. Esán biezat nork-nai, zenbat zor diotén zure Euskéra onék, beste hor dabilzán hizkundeen náspillai ? Esán begit. zeñetan Jesusén biotzarékiko debozióren gáia obetó, ederkiágo, gozoroágo berezia dagcán, zuzenduá, ta apainduá ? Gaiak berák ezta du, ta alderdi guzietatik ezta dário ; eta arregáz (14) hitzegiteko eztá munduan gure Euskéra bézaiñ hizkuntza itsáskorra (15), eztiágo, gozoágorik : eta egia onén ikusbidea zure libru hau izango da. Bañan lenbiziko sáoiak onelakoak diranean, esan biezatet, gerókoak nolakóak izangó diradén, ikusiáz, ekiñáz, landuéz, ateráko dirának ?

Eskriturak nonbait diona da, *áurchoak ogi eskê zeuden, ta etzán nork puska ziezatên* : ta oraiñ ere auché berá esan dezá kegu Euskalerrientzat ; bada Jainkoáren hitzarén ogiá chikitú bageaz (16), sekereák (17) igartuák bézala, goséak hiltzer

1) hantustea. « urgulua » 2) sail huni etzinen lotuko, sail huntan etzinen ariko
 3) jaiera = ichurki = ekartze ; Cf. jaidura. 4) alde, aldedi. 5) « les convenances »
 6) « attrait » 7) izeki = piztu, suharto : nola sua lotzen zaion zure biotzari. 8) eta etzaitzula jausten mihirat. 9) hezur-muñetan. 10) berdinkatzen. 11) Bertzalde. 12) ikusten dut. 13) Huna ; bertan = berehala. 14) hartaz. 15) bihotz-atzemaileago 16) bage = gabe : chikitu = hautsi, puskatu, 17) sekere = sukar.

daude askó ta askó. Zer bada ? eztabiltza gure Eleizetan Predikáριοz franko ? eztarásate surmurrez, ta deadarréz Zerukó jakinbidea ? Egia da, badabiltza, ta badarásate. Ordea zer da ansi, etzunle geienak erausi (1) hurá aditzen ezpadute ? Sinistérazo (2) nai digute, aditzen dala Gaztelania, are ikasi ez dútenen ártean. Eztá hori egia : alpérren eráusiak, eta aitzákiak dirade : hitz banákaren bátzuek adituágatik, aizeak dáramatzi bésteak, eta Jainkóaren hitzarén ogiá gelditzen da Euskáldunentzat, cheatu bágez probechurik gábea. Baña egia balitz ere, eztá lotsagarri (3), hitzegin bear digutela Euskáldunak (4) Euskalerrietan, ez guziok dakigún hizkúntzan, ez bularrarékin batéan edóski genduen, ta lenbiziko ginekién hizkúntzan ; báizikan Gaztelañen hizkúntza arrotzean ?

Siñis nazazu, ereille gaistóetan dago azaró (5) chárta, eta geró uztá soillá, ta utsá. Alabañan guchik daki bere jaieteriko (6) Euskeraren erdiá, eta alperrak diradén hézala (7), éztute ikasi nai geiago, ta éztie nai béren burúai atsekabérik emán. Baña onetatik zer gertatzen dá ? Dakiten piska arekin, hitz molcho, eskúmen (8) baten diña eztán arekin, nola eziñ adierázo dituztén beren esakariak (9), badarásate púlpituan (10) hitzera naasi bat, beñ Euskéra, beñ Erdéra, beñ Latiñera, guziá leudatuá, zikinduá, baraustua (11) : zeñean dirudién (12), igo (13) direlá gaiñ artará entzúle guzien burlá egitera : ta arritú oi naz, nolá askó ta askó, búltzaka ordú gaistoán áientzat, bótatzen eztituztén andikár berá (14). Are gogai-karriena da, charlari oiek ikústea, ta aditzea, nolá daudén isekáz (15), ta musinka (16) Euzkéráz ederki dakiénen jolasari (17), beñ Nafarroako *mintzoa dela*, geró Bizkaiko *berbá dongeá*, bátean *ausaz ere* Goierrikó hizketa dezulá, béstean *noaskiro* Beterrikoa ; achurlárien, ta nekazarien hitzera dála hura, basérritarra diru-

1) erasi. 2) Sinetsarazi. 3) ahalgegarri. 4) Mendiz hunaindian « Eskualdun-ek » erran ginezake. 5) hazi-ereite. 6) Sort-herriko. 7) eta nola alferrak baitira. 8) ahurtara. 9) erran-gaiak. 10) Prediku-alkian. 11) baraustu = nahasi. 12) iduri baitu. 13) igan. 14) behera. 15) Nausaz. 16) fu l ka... 17) solasari.

dizúla (1), ta millá onelakó astakeria. Eztute izen obeagorik merezi. Ayenatú bear ginituke, guré hizkúntza ederrá gáltzen digúten hitzjario (2) motél charr oiek. Oraindik eztazáute (3), Euskáldunak Euskéra duela gauzarik ónena, ta honragarriena ; bada ari dicheckalá (4), beti agertúko du beré burua, den bezala, Españar uts-utsá, antziñakoen, ta are lenbizikoen etôrkia, ta ondokoá, ta beragátik nastebágea (5) garbiena, fiñena, ta nobleena : dakielá, nondik, ta noizdanik datorrén : zeña den Euskaldun-ézak, itsuka baizik, eztakitena, ez eta jakingo ere.

Beste bätzuek dituzu, guré Euskéran nai ez lukéenak beste hitzkúndeetatik hitzcho bátere : eta onen bidéz epáiten, ta ziatzen (6) bézala dira jolaseán. Béderako ergelkeria ! Etzaitela zu malmeti. Euskérari erachi záizka (7) gaztelaniatik, Latiñetik, edó beste hitzkúndeetatik hitz azkó ; baña adituáz, ta oituáz, Euskérakoak bezaiñ ongi, aditzen dirának : eta óiek utzi bear ditugú : ta bearbada, noiz edo berriz obéko da, onelákoak usátzea, Euskérakoak báno : batez ere (8) Eliz-gáuzetan, ta guré árimen salbazióari dagoztén egikarietan. Lájatuko (9) ditugu erbésteko (10) hitz horiek, nai badegú, guré Euskéranak, piskabana usatuáz, ta erabilliaz, eskúko, ta jakiñak egingo diradénean. Ongi egin dezú, Nafarroako hitzen bätzuek ekártzea, egokiak diránean, eta besterik eztánean : zerren lenbizian, ta batbatetán aditzen ezpadirá, aurki (11) aditúko dira, ta géienak, dagóaneko (12), aditzen ere badirá ta alá Euskéra bidé batéz edértzen ta ugaritzen da.

Etzaitzátela tóntotzarren eráusiak ospindú, ta ikaratú : eztirade jendártekoak, ez kontuzkoak ; hitzera oná, ta beardanézkoa zein dan, eztezú áietan aurkitúko, ézta billatú bear ere. Baztérretan, ta itsú, motél, jakiñezen (13) ártean dárauskiote, baña eztira gai, ezer ere dánik, agértzeko, ta argitarátzeko. Zer

1) iduri duzula 2) hitzuntzi. 3) eztazagute, ez dute ezagutzen. 4) datchikola. 5) nahasi-gabea. 6) hormatzen. Eskuarari adarrak mozten diozkate eta mintzaira dago kiote labur, biluz eta hotz. 7) Eratchiki zaizko. 8) bereziki. 9) kenduko. 10) erbeste = atz-herri = arrotz-herri. 11) gero. 12) heieri gogoeta egon orduko. 13) jakiñez = jakingabe.

degu astóren baték, edo besték esanagátik, éztala onelako hitzá emengoá, edo éztuela aditzen ? Nafarroan *hirri*, Bizkaian *barré*, Probintzian *farrá* egiten záiela onelakó, ta alakó hitzen bátzuei ? Suertéz ere neurri ederrá génduke hizketarako, besterik ezpa-gendú. Gizon zuhúr, zintzó, ménak eta jakintsuak guré alde ditugunean, éztiegu béste jendailla horiei jaramón (1) bear, ez eta áien esán-mesánaz acholarik artú.

Ekin bada ekin (2), Aita nerea, Euskérari, ta Euskéraz icheki, Jainkóaren derabiltzún lan oni. Uste dezún baño on geiágo egingó diozu Euskalerriari ; zeñeán hitzkúntzaren naasiáz, ta aditú bágeaz (3) ozta jakiñ oi da (4) bear dána, ta hitzúnen ergelkeriaz, ta arrokeriaz (5) ozta aditzen dégu naspilla ta Igitukoen marmarizá besterik (6). Kamporatzen ditut (7) nero-nék aditú ditudán bátzuek, argi, ta garbi mintzó dirának, eta Euskérari beren onetsiari bézala darraizkának. Erein dezú Jesúsén biotzarékiko jaierá Euskalerrietan ; ernéko da, zoritúko da, ta bildukó dezu, iñon ere nerekiko (8) bildú dan uztarik edérrena, ta joriéna. Sekáñetan biziagátik, Euskáldunak eztirá sekáñak (9), erribérek (10) bai, lubéra (11) gozóak, beti giró oneán dáudenak, Euskéraz kontúz, ta modúz egózten záien Jainkoaren hitzá ártzeko, gordétzeko, azitzeko, ta eunetán anbát emanarázteko.

Aterá zazu béraz zure libru hcri, eta len baño len bana- ezazu Euskalerrietan ; batéz ere, non eta Jesúsén ballerá (12) sántuak jasó (13) ditutzún, ta lenágo jasoak zeuden. Irakurriko dute alá Eleizetan, nolá etchéetan, eta Euskeraz utsik dakitenak. ta gaztelania arrástaka báizikan eztakitenak ere, naiko dute beñ baño geiágotan aditu, ikasi, ta gogoan sartú, hitzéz predikatú

1) jaramon egin = gogo-emaitea. 2) Lanean ar. 3) aditu-gabez, aditu ez delakotz. 4) ozta = bakan ; « bakan jakin ohi baita. » 5) « ariokeriaz » bazen liburuan ; huts bat zela iduritu zaiku. 6) bakan baitugu aditzen mintzairé-nahasi eta Buhamien marmarizaz bertzerik. 7) « J'excepte. » 8) nere ustez. 9) lur agorra. 10) haran. 11) ordoki. 12) batasun, biltzar. 13) eraiki.

ziniena, ta oraingótz bearbadá azturik (1) daukatena. Onelá Biotz maitagarri haren landatu dezun amodioa, ta jaierá, geituáz, andituáz, ta sutuáz joango. Alá biz, ta alá izango da, gizónen biotzak beré eskun dauzkán Jaun hark, betétzen baditú bere bildurrez, beré amodioz, bere grazia egillez, ta ugariz. Nai dakiola (2) bada oraiñ ta beti, guziok bereganá gaitzan artean. Agur, Aita nerea, ta gogoango al nazu (3) zure otoitzetan Loiolan Martchoaren 15. egunean 1747. urtean.

Zure Zerbitzaria biotzetik.

Manuel de LARRAMENDI.

1) Ahantzirik. 2) Nahí izan dezala. 3) orhoituko ahal zira nitaz.

SEBASTIAN MENDIBURU

= = =

Aita Sebastian Miguel de Mendiburu 1708-ko buruilaren bian sortu zen Oyarzun-en eta Boloñan hil 1782-ko urtarzilaren 14-an Aphezgai larrituen erakasle izan zen zombait urthez eta gero jesuistek ukan duten misionesta hoberenatarik bat. Predikatzea ez aski, bere Eskualdun maiteeri utzi diozkate izkiribuz asko eta asko erakaspen : *Jesusen biotza-ren debozioa* (1747) ; gero *Jesusen amore-nekeei dagozten zenbait otoltz-gai* (1759 ?) Hameka liburu badauzka lan eder horrek. Eskuaraz ez dut uste bihi bat hain luzerik baden. Aita Mendiburuk agertarazi azken lanak *Euskaldun onaren biziera* du izena (1762). Idazlariak hain du mintzoa jori, bakun eta eder, non askotan Zizero handia bezanbat goretsi baitute,

HILDURA

Bi hildura (1) modu dira, Zeruko bidean birtuteari laguntzen diotenak (2) : kanpokoa, ta barrengoa ; edo gorputzarena bata, ta bestea bihotzarena. Galtzen bada bata, besteak ez du luzaro irauten. Birtuteak eskatzen duen gorputzaren hildura, edo mortifikazioa ar diteke baruz (3), silizioz, diziplinaz, loa galtzez, ta beste asko bidez ; ta artzen denean, konfesore onak eman dituen neurriak autsi gabe, garaitzen du alferkeria, izutzen ditu etsaiak, ta irabazten ditu, askotan bearko dituen graziaren indarrak. Baña austen baditu neurriak, edo egiten bada bear ez bezala, birtuteari lagundu bearrean (4), kentzen diotza bere oñak (5).

Bihotzaren hildura da, birtuteak bearen duen hildura, ta beti da hildura oná ; ta nork-nai ar dezakeana, ta artu bear duena. Bihotzaren hildura, edo nekea da gogo gaistoari burua austeia, edo, Jainkoak nai ez duen bidez (6), egin nai lukeana egin gabe uztea. Billa dezakegu silizioz beterik ez ibiltzeko aitzakia : baña ez da aitzakirik, gauza (7) bat esan dizunari, bestea erantzun nai diozunean, ichilik ez gelditzeko. Nai gaistoari lekurik bihotzean ez egitea da, nork nai dezakean, ta Jainkoak eskatzen duen

(1) Mortification. 2) Lapurdin ginioke : « bertutea laguntzen dutenak » 3) barurez. 4) lagundu orde. 5) zangoak. 6) bidez = bezala. 7) gaizki bat...

barreneko, edo bihotzeko hildura. Hildura hau artu nai ez dutenak, (onen iduri, ichurapen, edo azala izana gatik), illak, ustelak, edo utsak daudela, aditzera ematen dute.

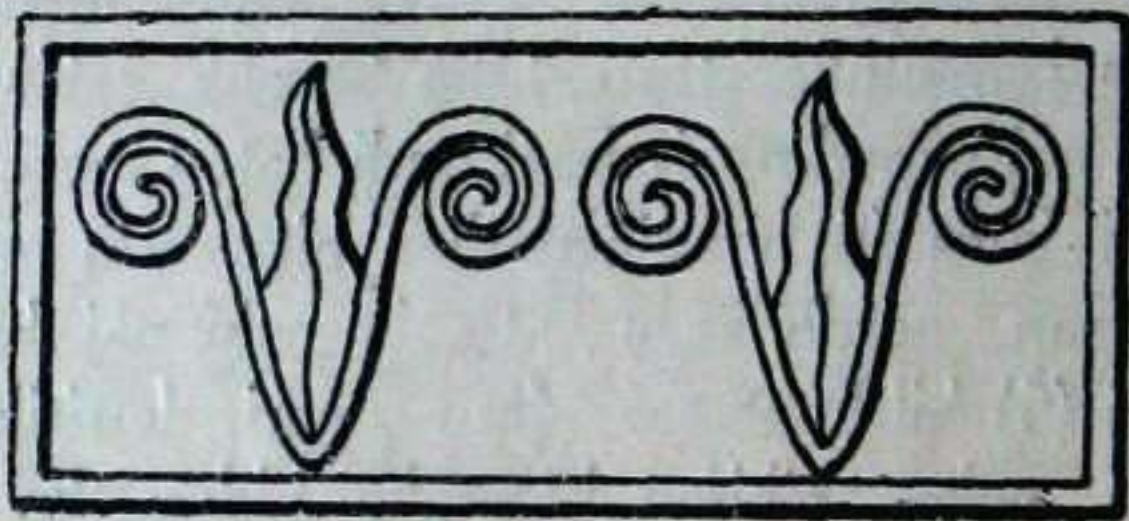
Nai badezu izan birtutetsua, artu zazu gogotik eta betiko, griña char, edo barreneko nai gaistoa garaitzeak dakarren gurutzeta. Begira, esaten dizu, San Bernardok, ez da zer eskutik armak utzi; ebakitzten den adarrak, adar berriak dakartzi; sua utzi duen ikatzak artzen du berriz ere, eta irazartzen, edo esnatzen da lo datzana. Ingurutu zazu, Profetak dion bezala, aranzazko atakaz zere (1) burua, edo gorde-itzatzu al egiñean zere begiak, ta gañareko, etsaiak barrena sartzeko, ar litzakeen bideak; ez da zer beñere or oñik epeintzen utzi.

Zenbat erneago, neke edo hildura onetan, anbat errazago ta lasterrago igoko zera Jesus ongi maitatzera. Erne bazabiltza, non nai arkituko dezu zertan zere burua hilduratu. Zerbait ekusteko gogoa etortzen zaitzunean, alde egitzitzu begiak, eta egin dezu, zure launak asko nai duen gauza bat. Nai zenuke egon hitzketan (2) ? Zaude zauden tokian etzoazela (3) laguneta rat. Zerbait esan naiez zaude ? Zaude ichilik; eta uste baño geiago irabazi dezu. Jakin nai zenuke alako lekuan gertatzen dena ? Ikasi nai zenituke etorri diran berriak ? Ez da zer ezer galdetu, galdu nai ezpadezu irabazi andi bat. Gogoratzen zaitzu, aditzen dutenai farra (4) eragiñen dien hitz, edo gauzaren bat ! Ez dezazula esan, gorde zazu, atsegin egin nai badiozu, zere barrena orretan (5) hilduratzeaz, Jesus onari. Jarririk zaudenean, billa dezakezu, neke chikiren baterako bidea. Ez, etzaitzela asaldatu, edozeñek kendua gatik eskuetan dezuna, luzarazia gatik zere lana, edo nor gandik nai aditua gatik nai etzenukeena.

Zurekin bizi denaren aurkeriak zure onerako dira : artu itzatzu zere Jaunaren izenean ortik datozen naigabe, ta estuta-

1) zere = zure. 2) elheketa. 3) etzaitela joan. 4) farra = irri. 5) orretan = hortan.

sunak (1). Esker gaistoak, otzak, eguraldi (2) nastuak, edo gogorak, miñak, ortzetako oñazeak, etchekoen baldankeriak, auzokoen begitarte aserrea, ta egun-oro gertatzen diran onelako asko gauza, Jainkoak bidaltzen ditu, haren izenean erematen ditutzula, irabaz ditzazun, bera maitatzearekin batean, maite dutenentzat dadukatzen (3) atsegin, ta ondasunak. Emengo nekerik andienak, neke laburrak dira ; ta Jainkoaren izenean badira, neke arin, ta Zeruko estiz beteak. Jauna gatik onela hilduratzen, edo nekatzen diranak, dira beren bihotzen jaun eta jabe ; ta zer-nai gertatua gatik, ez dute galtzen, birtuteak dakarren barreneko bakea. Badakite, Jesusek maite dituenak bezala, ez duela orien onerako ez den gauzarik bidalduko ; ta bidaltzen dien guzia, haren eskutik datorrena bezala artzen dute ; ta artzen dute harekin, lurreko ordasun, ta gusto guziakin baño, atsegin geiago.

1) hersturak. 2) aro, denbora 3) daduzkan.

Humiltasuna

Zeruko bidean ongi ibilzea eragozten (1) duten arri, edo gauzak kendu nai dituenak ez du bere buruaz kasorik egin bear. Ez digu Kristo Jaunak esaten, dio San Agustinek, ikas dezagula ar gandik (2) zeru berriak eta milagroak (3) egitea: ikas dezagula, dio, bihotz onekoak, ta humillak izatea. Humiltasunik ez duenak, edo gauza anditzat bere burua dadukanak, ez du Jesusen Bihotza ziñez, eta ongi maitatzeko, bear den birtuterik.

Balizake, ez dakizula ere zer den, Zeruko biderako eskatzen zaitzun humiltasuna, edo zere burua ezer-ezean (4) idukitze hau. Askok uste dute, ezagutu ezkeru bere ezer-eza (5) edo utseria, bai-dutela bear duten guzia: baña orretarako ez dute oraindik asiera (6) on bat besterik; asko geiago bear dute, bear bezain humillak izateko. Onelakoa izain (7) zera nai, badezu, zuk ezagutzen dezun zere ezer-eza, ezagu dezaten, beste, zure berria dutenak : ta izan zaitez, eska zagozu zere Jaunari, dizula (8), nor zeran (9) ezagutzeko bear dezun argia. Argi onekin begira zazu bein ta askotan zere bihotzaren bazter ta zoko guzietara : ekusi zazu ongi zer, edo nolakoa izandu (10) zeran, edo zertarako ziñakean (11), ezpazenduzka (12) zaduzkan bezala, Jesus onak bere eskutik.

Ez da zer begiratu besteren gauzai; nai badezu, izango dezu zer egiten, zere burua ekus eta ezagutze onetan. Zere uts-egiteai begira bazaude, ez diezu begiratze luzerik egingo besterenai. Ekusten dezunean besteren gauza gaisto larriren bat, ohar zaitez,

1) tratatzen, pocholutzen; 2) haren ganik; 3) mirakulu; 4) ez-deusetan; 5) ez-deusa; 6) hastapen on batez bertzerik; 7) izain = izanen; 8) eman diezazula; 9) ziren; 10) izan, izatu; 11) zintezken; 12) ez bazinauzka.

larriagoak egiñen zenitukeala (1), zor ez bazenio zere Jaunari, eman dizun laguntza, ta grazia.

Ez dezazula zere gauzarik agertu. Onak baditutzu, gorde itzatu, horien balioa ta geiago zuri emateko dagoen Jaunarentzat. Horiek besteri agertzeak, bihotzaren antuste (2) edo arrotasun, gaistoa besterik ekarriko ez dizu. Ez dezu zer ibilli, ezeri ez dagokanean (3), gaistoa zerala, zu bezalakorik ez dela amaren sabeletik atera, ez likezula niork zuri begiratu behar, ta onelako gauzak esaten; bada orrelako orduetan, humiltasuna billatu bearrean (4), beren burak billatzen dituzte askok.

Zere charkeria, edo utskeria ezagutu ezkerro esan bear diozu Jaunari diela (5) besteai ere, zu nor zeran ezagutzeko bear duten argia : bada ezertan zere burua ez dadukazuna, ta humilla izateko, zeran bezalakotzat ezagutua izatea, ontzat artu bear dezu.

Bere buru ezagutua dadu kana ez da aserretzen, esaten, edo egiten bazaio, nai ez lukean gauzaren bat : badaki alabaña, ez dela, bere charkeriarekin merezia, edo irabazia ez dadukanik. Egiten zaizkitzunak artu bear ditutzu arpegi garbiarekin, ta bihotzean surik ez dezula; edo barrena berotzera doakizula, ekusten badezu, oroi-zaitetz bereala, zor zaitzunaz, edo zere gaistakeriakin irabazia dadukazun sekulako suaz; eta artu zazu su haren alde neke piska hori. Eska zagozu Jainkoari, diola (6), eman dizunari, bear duen guzia ona izateko, ta Zerua irabazteko. Charkeririk, edo bidegaberik egiten ezpazaitzu, esagozu Kristo Jaunari, oroit dedilla zutaz, ta berak eskatzen duen, gurutzearekin zabiltzan (7), bidal diezazula atsekaberen bat, ta egin dakizula, zere chartasuna begietara diakartzun (8) gauzaren bat. Egiñ-alean (9) billa zazu bakartasuna : bakartasuna da, Kristo Jaunaren Eskola : bakartasunean erakusten du, ikasi dedin, nai duen humildadea : bai ta beste asko gauza ere.

1) zinituzkela; 2) hantuste = urgulu; 3) beharrik gabe; 4) billatu orde; 5) eman dezotela; 6) eman dezola; 7) zerabiltzan = erabil zaitzan; 8) ekartzen dautzun; 9) Ahalaz.

KANTIKO IZPIRITUALAK

= = =

Hola deitu liburuchka hainitz agertu da XVIIIgarren mendean. Kantika hoitan badira frango XVIIgarren mendekoak, Etcheberri, Gasteluçar eta bertze zonbaiten liburuetarik atheraiak. Hemen biga ezarriko ditugu zaharrenetarik. (Ed. 1775 p. 12 et 30).

= = =

Bathaiko graziaren gainean

Ez dakit zergatik,
Beldurra kharturik,
Zer nauen hola herstu.
Jauna dut enekiñ
Bere graziarekiñ
Eta nago mutu.

Petarrek, izarrek
Eta itsas-bazterrek
Ez dute ichiltzerik :
Haren ohoratzen,
Lehiaz laudatzen
Hari dire bozik.

Nik guzietarik
Eta gehienik
Dudalarik zer mintza,
Haren laudatzeko
Eta ohoratzeko
Betan dohat hitza.

Haren fagoreek,
Dohain bereziek
Ez dute mugarririk.
Hekiñ prezatzeko,
Aski ezagutzeko
Ez da bera baizik.

Ez deusean barna
Zer egiñ, zer pentsa
Ez nuen denboretan,
Berak zuen nitaz
Eta ene biziaz
Arta bere baithan.

Haren begietan,
Haren bihotzean,
Han nintzen ni hargatik,
Ez zertaz maita-araz
Ez zer ikus-araz
Ez izana gatik.

Eziñ has ninteken
Biziaz gozaten
Haren etsaitu gabe ;
Etsaiko berean,
Hargatik aldean
Bethi nuen alde.

Zenbat gaitzetarik
Eta hirriskutarik
Ez nau ni hark beiratu,
Milletan ninteken,
Bizirik banuen
Jakín gabe, galdu.

Bizia lurrean
Sortu nintzenean,
Ez zitzaitan urrundu :
Ninduen orduan
Bere besoetan
Bathaihoan hartu.

Han ene arima
Gorputzean barna
Señale etzen arren,
Jaunak zerukotzat
Eta bere umetzat
Zigillatu zuen.

Jesusen odolak
Eta haren hitzak
Ninduten han garbitu :
Perlarik batere
Ez da nehon ere
Ene pare sortu.

Izarrak zeruan,
Bere ederrenean,
Ahalkatuko ziren
Niri behatzeaz,
Eta ikusteaz
Zeiñ ederra nintzen.

Jesusen biziaz,
Haren justiziaz
Izarniatzen nuen :
Zeruez gorago
Aingerataraiño
Ikusia nintzen.

Igeltsu churia,
Maihatz ur garbia
Aiphatzeko ez ziren.
Jaunaren begitan,
Haren estimuan
Haiñ garbia nintzen.

Hanbat bertzetarik,
Balsan sortutarik
Jaunak ni nau berezi :
Ene kreatzea,
Ene erostea
Etzizaion aski.

Patutan ordutik
Enekiñ sarturik
Zitzaitan obligatu :
Gerokotz graziez,
Bere arraiziez
Zautan eman esku.

Nik berriz zer nintzen
Ez nakien arren,
Aho prestamuskoiez
Bethikotzat hura
Jabetzat nuela
Eman nuen promes.

Komunione ondoko Santa Teresaren esker bozkariozkoak

Bizirik naiz, baiñan ez, Jainkoan naiz bizia :
Orai Hark hazirikan, hartan natza (1) guzia.
Hura zeruan beharrez, hiltzen naiz eziñ hillez.

Amodio phuru bat sartu zait bihotzean,
Ene Jainkoa enekiñ bat egiñ zaitanean ;
Ahitua haren miñez, hiltzen naiz eziñ hillez.

1) = nago.

Ni libro naizelarik, hura dut esklabotzat,
Ene manu orotarar bera jarri enetzat.
Jainko bat ene esklabo ? Ez, hiltzen, etc.

Ikusirik luzatuz dohatala bizia,
Desterru gordiñ batez legarrari josia,
Eziñ pairatu dolorez, hiltzen, etc.

Haren gathe pisuez, herrestan nabillala,
Herioari eskua bethi galdez naukola (1),
Ah ! ez dukedan beldurrez, hiltzen, etc.

Hula bizi, hula iaun (2), o ! dolore tristea,
Bizitzea da, Jauna, zu gabe bizitzea ?
Bethi hunela egonez, hiltzen, etc.

Hiltzeaz plazer bezaiñ, idurikiz dolore !
Bizia eziñ jasanez, oi zenbat herragune (3) !
Maitearentzat hurrenez (4), hiltzen, etc.

O arrasta maitea, hil nadintzat emana !
Bethiko zoriona berekiñ dakhartena.
Ukitua haren kolpez, hiltzen, etc.

Amodio erhoa, bizi dolorezkoa,
Ziakusat (5) bertze bat, hi ez bezalakoa !
Orai hark eman indarrez, hiltzen, etc.

Hobeki bizi hadiñ hiltzerat nihakharte :
Ezen hi galdurik baizen, eziñ bizi naitekek ;
Bizi hark eziñ egiñez, hiltzen, etc.

1) nagokola ; 2) iraun ; 3) erragune, erredura ; 4) « presque » ; 5) ikusten diat.

Lurrean den bizia herio bat daiteke,
Zeren herioak baizen eziñ khen baitezake :
Orai ere hark iraunez, hiltzen, etc.

Zeruan da bakharrik edireten bizia.
Herioa, athorkit, akhaba zak hasia.
Bizitzeko hil beharrez, hiltzen, etc.

Bizitze humanoa hoakit ene ganik,
Ene baithan Jainkoa, Jainkoan naiz bizirik.
Ah ! hoatan atsegiñez (1), hiltzen naiz, etc.

Herioak ez duke enetzat hirarikan (2) :
Ene zoriona da laster ethor dakidan ;
Ezen luzatuaz joanez, hiltzen, etc.

Maite bat izan-eta, begiz eziñ kontenpla,
Fedeaz ikus eta, eskuz eziñ besarka ;
Horren hiraz eta miñez, hiltzen, etc.

Heriotze tristebat orai ene bizia,
Gau bat ene eguna, itzal bat ene argia :
Hark niri berretu gaitzez, hiltzen, etc.

Legarrean arraiñek hillik bere pausua,
Gudu eta borroken aurkhizen sosegua
Ah ! ni bizirik izanez, hiltzen, etc.

Bizirik hil, hillik bizi, o bizi hilgarria !
Hagoranduz dolorez ene hiragarria !
Ezin konplitu desirez, hiltzen, etc.

1) Johan baihitzait atsegin izanez...; 2) tristeziairik.

Hillikan estaliaz natza doloratua ;
Herioa, hel hakit ; berzela hiratua,
Maitea eziñ edirenez, hiltzen, etc.

Badakizu, ene Jauna, zu zaitudan menetik,
Plazerari beldurra darraiola ondotik.
Ah ! zohazkidan beldurrez, hiltzen, etc.

Hiltzeraiño nakhare zu segurki beharrak (1),
Herioari oihuz herts detzan ene orenak ;
Orai ere deihadarrez, hiltzen, etc.

Akhaba zazu, Jauna, hagonia luze hau.
Ezen zu gabe biziz, bihotzak ezin dirau (2).
Azkenekotz zure miñez, hiltzen, etc.

Urta, porroska etzatzu ene gathe borthitzak.
Zeruak idekirik, han bath (3) ene desirak.
Gathe hek eziñ jasan ez, hiltzen, etc.

Baiñan ez, ene Jauna, hek jasan behar ditut.
Eziñ hillik biziaz iraunik behar ditut.
Bizitzekotz sofri. Non ez, hiltzen, etc.

Ai bada ene arimak ez dakusa orena,
Beraturik guziaz diokena :
« Ah ! plazer eta dolorez, hiltzen naiz ezin hillez ! »

1) zu-beharrak ; 2) ez dezake iraun ; 3) « apaiser ».

AGOSTIN CARDABERAZ

|| . = =

Ernanin 1703-ko neguilaren 28-an sortua, Donostian ereman zuen bere haurzaro guzia. Iruñen eta Valladoliden egon zen gerochago ikasten. Hemerezi urthetan horra jesuistetarat doala. Eskual-Herrian luzaz predikari egon zen. Liburu asko egin ditu, eskuaraz. Ez ditu haatik berak oro agertarazi. *Eusqueraren berri onac* (1761); *Ondo illtzen icasteco eta ondo illtzen laguntceco exerciciobac* (1816); *Aita S. Ignacio Loyolacoaren exercicioac* (id.); *Aita Sⁿ Ignacioen egercicioen gañean lau astetaco Meditacio laburrac* (id.); *Jesus Maria ta Josereren devocioa* (1766); *Escu liburua* (1846); *Meza eta Comunioa* (1848); *Aita S. Ignacioen egercicioen gañean afectoac: Egercicioen bigarren partea* (1848). Horra segurik eskuratu ahal izan ditugun liburuak. — 1770-ko urriaren 18-an San Giovanin hil zen, Italian: ezen etsaiek jesuistak Espainiatik ken-arazi zituzten. Hil zen saindu bat bezala, gocho gochoa eta geroztik Dohatsuen lerroan ezarri du Eliza Ama Sainduak. Eskualtzale suhar Dohatsuak zerutik geriza eta begira dezagula, hain ontsa zerabilkan eskuara.

= = =

Etserzizioak zer diren, edo zeri derizten

Etserzizio espiritualak eztira besterik, ezpada Kristau batek bere memoria, adimentu, ta borondateaz bere Salbazioaren gañean, ta gauzetan Jaungoikoarekin jardutea (1), edo tratatzea : bere espiritu, edo barrenean lan, edo egiteko behar ta bakar betiko oni gogotik ekitea (2), onetan ari, ta aritzea. Ta nola ibiltzea, jokatzeta, edo saltazeta, gorputzaren etserzizio, edo korporarak diran, ta derizten (3) : ala Espiritu, edo animaren ekiera (4) oiek etserzizio espiritualak dira, ta derizte, zeren espiritua orietan aritzen, edo etserzitatzen dan, ta animak jarduten duen.

Arma espiritualak, zeruko soldaduaren itzkuntzan Iñaziok deitzen die Etserzizioai, ta arrazoi andiarekin ; zeren gizonaren bizitza lurraren gañean, gerra bizia dan. Eskritura santak dioenez: ta ala Iñaziok beti armaturik, edo arma oriek beti eskuan zituela, beti peleatzeko prest, Kristoren soldadua ikusi nai zuen.

Armeria onetan (5) zure anima Iñaziok sartu nai du, emen, zeruko Maisua danez, ango lezio berriakin, etserzizioetan zure etsaien malizia, ta tranparik eskutatuenak (6) zuri erakusteko :

1) ihardokitzea; 2) ekin = ari; 3) deitzen diren; mendiz hundaingan « nola baitira » erran ginezake eta ez « nola diren ». Azken hau « interrogation indirecte » gisa erabiltzen ohi dugu, eta ez « proposition comparative » gisa; 4) lan; 5) huntan; 6) gordeenak.

espiritu illun gaizto guzien kontra, nai, ta bear bezala peleatzeko, Jainkoaren argi, ta graziaz zure espiritua armatzen du. Etsai guzien artean, andiena dezu zere burua. Ez dezu gaitzik, zugandik ez datorrenik. Zure etsai kalterik andienekoak dira zure betiko deseoa.

Zurekin, ta zure kontra, zure arteko, ta zure barrenko, beti zelatan, ta gorderik dauden etsai etheko oriek dira gaiztoenak : era gabeko gogo, griña, edo inklinazio, pasioak deriztenak : ta orien artean bat nabarbenago (1), bizio agintari, ta nagusiago, beste gaitz, ta kalte guzien buru, sustrai (2) edo ondoa, besteak errebelaten, ta armatzen dituenak. Ekiera oietan, bada, etsai oriek Santuak agertzen, edo argitara, kanpora ateratzen ditu, zuk obeto (3) ikusi, ta ezagutzeko, orien eriozko gorroto (4) bizi bat zure biotzean betiko sortzeko, ta orien kontra, ill artean, peleatzeko (5).

Etserzizio oiek molde berri bat bezala dira, zeñean zeruko Libruan eskribiturik dauden animak, edo ango gloriara bear dutenak, emen sartu bear duten. Molde hau da Jesu-Kristo : zerurako predestinatsu, ta doatsu izango diranak, San Pablok dionez, onen antzera (6) moldatu bear dute, ta ori da etserzizio oietan egiten dana.

Jainkoaren sutegi bat dira etserzizioak, Iñazioren izenari dagokion bezala (7). Zeruko sutegi, edo su gar bizi Jesu-Kristok berekin lurrera ekarri zuena, ta munduan erazaki (8) nai zuena. Amoriozko labe onetan Iñaziok adiskide, ta etsai guziak ere, mundu zabal orretan diranak, sartu, erre, ta urtu, edo amorioz konsumitu nai zituen. Etserzizioen karobi (9) onetan desegiten dira gizon zarra, bere kulpa, edo bizio, ta orien loi, mantcha, arrasto, ta kutsu guziak, Jainkoaren gizon berri garbia bere birtuteakin, Jesu-Kristoren antzera egin, ta moldatzeko.

1) nabarben = ohargarri; 2) erro; 3) hobeki; 4) herra; 5) gudukatzeko; 6) idurirat; 7) Iñazio-k askoren arabera erran nahi du « suz egina », latinez *ignis* « sua » delakotz; 8) erazaki = pitzarazi; 9) labe.

Gorputz illari

Arri batek
sekulako estaltzen du
izenik den andiena,
mundu erroak, emen ainbeste
estimatu oi duena.

Aberatsa,
zeure diruak non dira ?
Zer daramazu mundutik ?
Estalgi zar bat, ez geiago
zeure ondasunak utzirik.

Gero egiñ
izan nai zendukeana
bereal egiñ zazu ;
zeren illez geroko negarak
ezer balioko eztizu.

Zertako da
oraiñ egitea, gero
damutu bearko zatzuna ?
eztakizula, artzeko damu
emango zaitzun denbora...

Lagunen bat
ondo zenduke, gizona,
eterniderako bidean ;
bada obra onak egin itzazu
bizi ziraden artean.

O betiko
bizi bearren luzea
glorian, edo penetan!
Bai, ta suerte biok daudela
instante baten mendean!

SOLDADU BATEN IZKERA

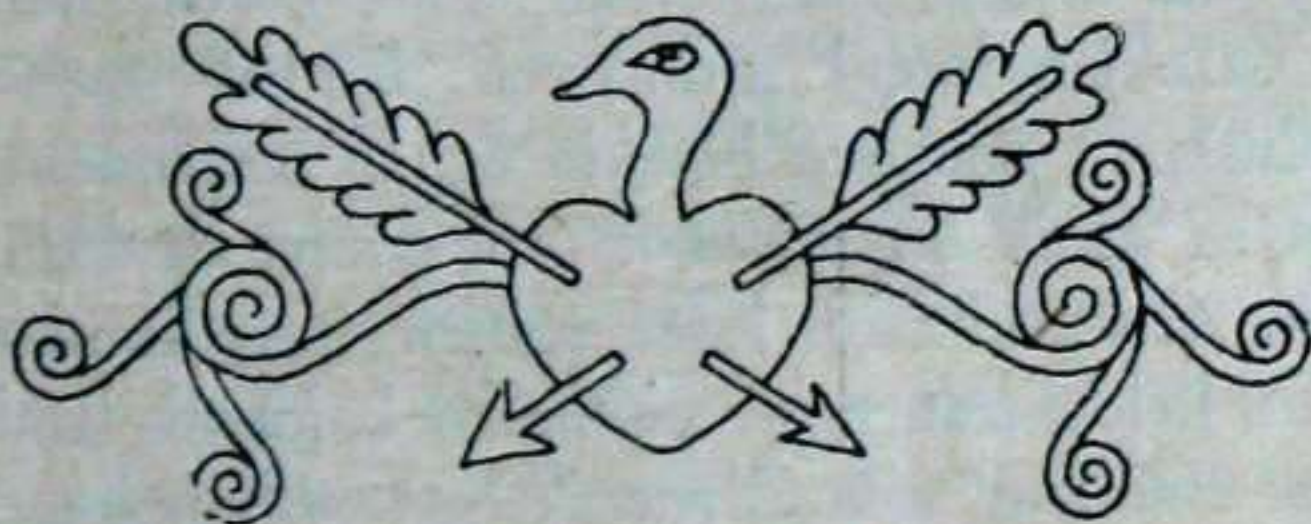
Nadasti general zarra (1), ta gerra bizi oietan Prusianoaren persegidore latza serbitu (2) zuen chit doai (3) oneko soldadu bat topatu nuen : bera Turkiaren ondokoa, ta latinez bere izkundean (4) bezala jarduten zuena ; baña latin bat aín graziosa, non da (5) bera aditzea atsegin andi bat ematen zidan. Estudiorik zuen (6) galdetu, eta etzuela esan zidan. Sazerdote (7), askotan ta luzaro nerekin latinez itzegitera oitu batek, eta nik, gure erreglakin latinez izegin, eta guztia aditzen zigun. Beña bera, estudio, eta erreglarik gabe, aín askatu (8), aín trebe zegoen, non aditzera chit ondo ematen zan : puntuan beñ (9) solezizmo, ta barbarizmo galantak botatzen zituen, baña alakorik ez baliz bezala, farra egiñ eta eragiten zigun (10).

Argia ikusten badezu, badakutsu (11), Kristaua, soldadu ark latinik libruetan ikasi etzuela, bañ orregatik latinez itzegiten (12) zuen. Ori ark berezitarra (13), edo jaiotzako (14) izkera zuen ; guk ez. Latin ura ezer (15) kosta gabe zekien ; guk ez. Zer falta zitzaion bada ! Artea, edo onen erreglak. Gure izarritzko arri-nabar, edo jazpe ederrakin emen Loyolan gertatzen dana. Arri andi bat arrobotik badakarte. Maisu Iberok erdi bi egitea agintzen (16) du ; erretablorako bear duen puska bata, bere erreglak eman, ta berdinditzea, landutzea, ta leundu, edo bruñitzea agintzen du, ta ispillu (17) baten gisa chitezko ederra geratzen (18) da : beste puska molda-gaitza, landu, ta polikitu gabe, bere artan geratzen da, edo an datza

Orra bada gizon asko nola diran. Guziak gaiak dira ; baña asko izkunde eder, edo elokuentziren erreglakin landu, ta bruñituak bezala : beste asko erregla gabe beti moldekaitzak geratzen dira. Gizon gai ori landu, ta leunduko bada, Maisuaren erregla-

1) zaharra ; 2) zerbitzatu ; 3) dohain ; 4) mintzairean ; 5) da = eta ; 6) zuenetz ; 7) aphez ; 8) aise ; 9) noizean behin ; 10) irri egiten eta eginarazten zaukun ; 11) badakutsu = badakusazu = ikusten duzu ; 12) hitz-egiten, mintzatzen ; 13) « naturel » ; 14) sort-hitzkuntza ; 15) ezer = deus ; 16) manatzen ; 17) mirail ; 18) gelditzen.

kin lan egin, ekin, ta ekin bear da. Au edozeñ lengoaietan, ikusten dan bezala, orobat da. Argatik erretorikaren artea naturalezari laguntzeko da : berezko izkundera bakoitzagan (1) moldatzeko, ta polikitzekeo da : itzak noiz era onetan, noiz bestean, noiz estutu (2), edo guchitu, noiz lasaitu (3), edo zabaldu : noiz goratu, noiz beratu (4), noiz luzatu, noiz laburtu erakusteko erreglak dirade. Euskerak, berez izkera añ bizi, añ gozo, añ apañdu, ta ederrak, nola beste edozeñ lengoiek ditu. Baña oriek ondo dakizkiena nor da ?

1) gan = baitan; bakoitzagan = bakoitza-baitan; 2) hertsitu; 3) argaldu;
4) aphaľdu.

JOANES DE HARANEDER

= = =

Hariztoy-zenaren arabera, 1669-an ala orduantsu sortu zen J. de Haraneder Donibane-Lohizuneko aitoren-semetarik zela ez da dudarik. Bizitze luze bat ereman zuela orok badakite. Jakintsuna zen. Ez dakigu hatik Vinsonek eta Fr. Michel-ek nundik athera duten Doktor zela. Lan gaitza egin du eskuaraz. Uztarise-ko Seminarioan bada, eskuz Robin delako aphez batek izkiriatura, liburu gothor bat : *Jesu-Kristoren Ebanjelio saildua, Jaun Haraneder aphez Donibane Lohitsuok eskuararat itzulia*. Egia erran, Testament berria oso-osea dauka: 1855-ean Harriet jaunak lau Ebanjelioak hartu ziozkan, gisa berri batetarat itzuli eta argitaratu. Dassance jaun aphezac bere dirutik lagundu zuen lan hortan. Haraneder-ek agertarazi zuen 1749-an *Philotea* eta badut uste 1750-eko *gudu Izipiruala* ere harena den, nahiz bertze batek argitarat eman zuen. Huna zer irakur ditaken Abisuan (p. IV) : « promes ematen zaie (Eskaldunei) hunen ondoan berehala, emanen zaiotela gudu izpirituala deitzen den liburutto bat. »

= = =

AINTZINEKO SOLASA

Ene irakurzaille maitea, othoi, irakur ezazu Prefazio hau zure satisfazionearentzat eta enearentzat-ere.

Glycera deitzen zuten floka egille batek, haiñ propiki eta kurioski bazakien loreak arrimatzen, hanbat manera diferente-tarat moldatzen, non lore berekiñ egiten baitzituen haiñitz floka, bata bertzea ganik diferentak : eta errana da Pausias pintorea lehiaturik, emazteki hark lorez egiten zituen mudantzak, imitatzerat, ezin heldu izan zela, pinturako koloreak hanbat mudantza suertetararat ematera, nola Glycerak ematen baitzituen bere loreak. Hala Izipiritu Sainduak hanbat moldetararat arrimatzen ditu, bere zerbitzarien ahoz eta plumez ematen dituen, Debozionerako letzitoneak, non bethi Dotrina bat eta bera delarik, hek konposatuak diren moldeak aurkhi-arazten baiteraku diferentzia handi bat ekien artean. Ez da ene ahalean, eta ez da ene chedea ere Introduzione huntan erratea, suiet hunen gañean gure aiñtziñekoek erran izan dutenaz bertzerik. Lore berak presentatzen darozkizut, ene irakurzaille maitea; baiñan hetaz eginik ematen darotzudan floka diferenta izanen da, etaz egiñ izan dudana arrimua bertze molde batetakoa denaren ariaz.

Debozionatearen gañean letzitoneak eman izan dituztenek

eman izan dituzte mundua ganik apartatu izan diren presunentzat; edo ezperen irakutsi izan dute Debozione suerte edo molde bat mundua ganik hastantzera konseillatzen duena eta daramana. Ene chedea ordean da Debozionerako bidea irakhustea hirietan, gorthean, bere famillietan bizi diren presunei, eta bere izantzaz edo kondizionez, bizitze arrunter eta komun bat, kanpoaz denaz bezaiñ batean, eramatera obligatuak direnei, zeïnek, maiz eziñtasun edo impossibilitate itchurazko baten atzekian, ez baitute nahi solamente bizitze debotari lotzera pentsatu ere. Iduritzen zaie, animalietarik batere ausartatzen ez den bezala *Palma Christi* erraten dioten belharretik dastatzerat : orobat munduarekiñ dihardukan gizon batek ez duela pretenitu behar Jainkotiartasunaren Palmatik dastatzera. Baiñan erakutsi nahi diotet hañei, Perla amak itsasopean hazten diren bezala, ur gaziaren chortarik bernerat hartu gabe, Chelidaniako irletan aurkhitzen diren bezala ur eztizko ithurriak ur gaziaren erdian, Piraustak berriz hegaldaka dabiltzan bezala su pean eta khar pean, bere hegalak erre gabe ; halaber arima sendo eta zail bizi daitekela munduaren artean, haren izpirituaz khutsatu gabe aurkhi detzakela Jainkotiartasun ezti baten ithurriak mendeko atzidenten eta khiratsen erdian, eta hegaldu ahal daitekela debozionera, lurreko gutizia khartsuenen artetik. Egia da gauza gaitza dela, eta traba handiak batzen zaizkola : horren gatik ere nahi nuke, presuna gehiago entseiatzen balitz, eta orai arteraño egiten diren baiño artha gehiagorekiñ, munduko jendei hortarako bidea errechago eta zelhaiago presentatzerat ; hala nola ni, naizen bezalako herbala, entseiatzerat bainoha, obra huntaz zenbeit laguntzaz sokorritzera, gogo onez debozioneari lotzera lehiatu nahi diren presunak.

Egitekoak erabili behar dire artha handirekin ; ordean khechagunerik, lehiakarririk eta grinarik gabe

Gure egitekoetan izan behar dugun artha eta ernetasuna diferent eta bertzelako dire griñatik eta khechagunetik. Aiñgeruek hartzen dute artha gure salbamenduaz eta ernetasun handirekiñ hari dire hura aiñtziñatzen : ordean, hargatik ez dute griñarik eta ez khechagunerik ; zeren artha eta ernetasuna ongi baitagozko hekien karitateari ; baiñan halaber griña eta khechagunea osoki litezke kontrarioak hekien dohatsutasunari ; artha eta ernetasuna izan daitezkenaz geroz soseguaeren eta izpirituko bakearen baltsan, ez-ordean griña eta are gutiago khechagunea.

Izan zaite beraz arthatsu eta erne, Philotea, zure karguko ditutzun egiteko guzietan : ezen Jainkoak, hek zuri fidatzean, nahi du artha handi bat izan dezazun. Ordean, ahal badagizu, ez zakietela loth griñarekiñ, khar eta lehia sobrarekin ; ez zaitezela khecha hek egitean : ezen khechagune suerte guziek altaratzzen ohi dute arrazoiña eta jujamendua, eta trabatzen ere gaituzte, khechaturik egiñ nahi ditugun gauzak ongi egitetik.

Gure Salbatzaille dibinoak erreprenitu zuenean santa Martha erran zioen : *Martha, Martha, khechatzen eta altaratzzen zare hainitz gauzen ariaz*. Goardia emozu horri, Philotea; baldiñ Marthak artha erregelatu bat baizen izan ez balu, ez-zen altaratuko : baiñan, zeren haiñitz khechatzen den, altaratzzen eta nahasten da ; eta horren-gatik erraten zioen Salbatzailleak ez zuela ongi egiten. Emeki bere bide ohituan dabiltzan ibaiek eta arriberek jasaten eta garraiatzen ohi dituzte batel handiak eta martchandiza aberatsez betheak ; eta eztiki landetara eta sorhoetara erortzen diren uriek erakartzen darozte bihi eta belhar franko : ordean uholdek eta bidez-bertzetan, uhiñ handiz, dabiltzan ibaiek galtzen eta hondatzen dute batzen zaien guzia, eta ez dire zertako (1) tratuan dabilzanentzat, halanola urite

1) deusetako.

borthitzek eta tenpestatsuek galtzen baitituzte landak, errepirak, eta sorhoak. Mulkhoz eta khechaz egiñikako lanik egundaiño ez da izan ongi egiñik. Baratchetto behar da khechatu, dio errefau zaharrak. Lasterregi dabillana hirriskutan dabilla maiz erortzeko. Bethiere aski laster egiten dugu gure lana, ongi egiten dugunean. Listorrek habarrots gehiago egiten ohi dute, eta khecha gehiago darabillate erlek baiño ; ordean ez dute halaber egiten ezkorik baizen, ez behiñere eztirik : orobat bere egitekoetan habarrots eta khecha handitako direnek gauza guti egiten ohi dute eta egiten dutena-ere gaizki.

Uliek ez gaituzte penatzen bakharka, baiñan bai bere osteaz eta haiñitz izanaz : orobat egiteko handiek ez gaituzte hanbat altaritzen, nola chumeen osteak eta nombre handiak. Har ezatzu beraz ethorriko zaizkitzun egitekoak izpirituko sosegu ezti batekiñ, ea entseia zaite hekieñ egitera arrimuz eta bata bertzearen ondoan; ezen jartzen bazare guziak egitera betan eta nahasterian, egiñen ditutzu izpirituko bermagune batzu hebaiñduko eta langiatuko zaituztenak ; eta gehienez geldituko zare hebaiñdua zama handiaren azpian, eta deusik eziñ egiñen duzu.

Zure egiteko guzietan pherma zaite osoki eta jeneralki Jainkoaren Probidentziaren gaiñean, zeñak choilki burutara erakhar baitetzake zure chede eta egingura guziak : hargatik zure aldetik hari zaite egiñ ahala egiten emeki harekien batcan. Horren ondoan siñhets ezazu, baldinetariak Jainkoa baitan ongi fidatu izan bazare, zer-ere gertatuko baita eta-hura izanen dela zuretzat zori onezkoena, ala ona, ala gaichtoa iduri dakizun, zure jujamendu propialaren arabera.

Egizu haur chumek bezala, zeñek esku batez bere aitari atchikitzen diotela, bertzeaz biltzen baitituzte arregak edo martzukak hesien bazterretan : orobat zuk-ere, murdu huntako ontasunak esku batez erabiltzen ditutzula, zatcheizko bethiere bertzeaz Aita zerukoari, noizean behiñ harenganat itzultzen zarelarik, ikhustekotzat ea zure lanak eta entpresak ongi zaizkon. Guzien gaiñetik begira zaite haren eskua eta laguntza uzte-tik, gehiago bilduko duzulako ustean : ezen hark uzten bazaitu,

ez duzu hurratsik egiñen sudurraz lurra jo gabe. Erran nahi dut, Philotea, ardurako egitekoetan eta lanetan, atenzione haiñ bor-thitzik galdetzen ez dutenean, gehiago behar diozula behatu eta gogoa eman Jainkoari, ezen-ez egitekoei. Eta egitekoak haiñ kontu eta premia handitako direnean, non zure atenzione eta gogoa hartze guzia merezi izanen baitute, ongi egiñak izateko, denboratik denborara itzulatzu bihotzeko begiak Jainkoa ganat, itsasoan dabiltzanen kontuan, zeñek, nahi duten leihorra ardies- teko, gehiago behatzen baitute goiti zerura ezen-ez beheiti itsa- sora. Baldiñ horla egiten baduzu, hariko da Jainkoa zurekiñ, zure baithan eta zuretzat : eta zure lanak eta entpresak ekhar- riko darotzu igurik ahal dezakezun kontsolazione guzia.

N^L I^H D^R

= = =

Hitz horiek 1750-eko *Gudu Izpirituala*-ren egilea gordetzen daukute. Vinson-en arabera, hunela behar litazke irakurri: « Noble Jean Haraneder Doctor ». Daranatz jaun kalonjeak aldiz irakurri nahiago luke: « Noël-Joseph Duvergier ». Hau ere mende hortako aphez donibandarretarik zen (1) eta haren izen-deiturak ezin hobeki adosten dira aipatu hitz-buruekin. Baditake Duvergier horrek liburua argitarat eman duen. Haatik *Gudu Izpirituala* eta *Philothea* arras ahaide hurbilak dira. « Orai-arterainoco Liburu escarazcoetan ez-beçalà, Lettrac hemèn pausatua aurkhitzea ez-deçaçulamirex, » dio Nl. Ih. Dr. delakoak (p. 6). Baina nor-nahi ohartuko da, *Phi'othea*-ren bigarren zathi ondarra (p. 386 et sq.) molde berean egin dela. Hitzkuntza ere berbera dute bi liburuek. Nago Duvergier-ek ez othe duen Haraneder lagundu 1749-an eta bere kondu ez othe den ari izan 1750-ean, haren paperez balikaturik.

MIHIA

Bridatik borthizki atchikia-izan-behar-du gizonaren Mihiak; zeren naturalki guziek plazer-hartzen-baitugu, sensuei atsegin egiten-dioten gauzez mintzatzeaz. Mihiaren abiadura komunzki heldu-da banitate suerte batetik, zeinak sinhets-arazten baitaroku, garen baiño, argituagoak garela; eta banitate hura da kausa gure pentsamendu propialez espantituak, plazer handirekin hauk kondatzen-baititugu aurkhitzen-garen lekuetan; guziez goragó solhasa-egiten-baitugu; eta oraiño pretenitzen-baitugu mundu guziaz entzunak izatea.

Hitz-gutitan eziñ-zarra daitezke bizio higuin huntarik sortzen-diren kalte eta gaitz-guziak. Chehadudarik-gabé jeneralean erran-ditekena-da, hunek kausatzen-duela alferkeria; agertzen

(1) Liburuak ekhartzen du: Nl. Ih. Dr. Donibane Lohixuco Yaun-Apheçac berrirò *Escararat itzulia*. Haraneder-ek 1750-ean 81 urthe bazituzken. Daranatz jaunak dio: « On ne voit pas très bien pourquoi il aurait attendu à cet âge pour publier sa traduction, » lhardets dakioke, *Philothea* aitzineko urthean (1749) argitaratu zuela haatik.

gure-baitan iñorantzia eta erhokeria handi bat ; berekiñ dakartzela medisentzia eta gezurra ; iraungitzen-duela Debozisionaren kharra ; borthitzen-dituela pasione muthiriak ; eta mihiari usantza ematen-dioela, ez errateko hitz inutilik eta banorik baizen.

Bizio hunen korreitzeko, huná zer egitea kontseillatzen-darotzudan : ez-hitz sobrá egiñ ; eta beldurréz nekha-dezatzun gogotik entzuten-ez-zaituzten presunak, ez-zaitezela-mintza hekien aiñtziñean ; ez-eta gogotik aditzen-zaituztenen aiñtziñean-eré ; beldurréz, solhasa-segitzean, zerbait behar-ez-den-itzur-dakizun. Begirautzu miñtza goregí eta nausikará : ezen hunelako thonuak ez-dio plazer egiten aditzailleari ; eta agertzen-du mintzatzailea bere-buruaz hainitz hartua eta urguillutsua dela.

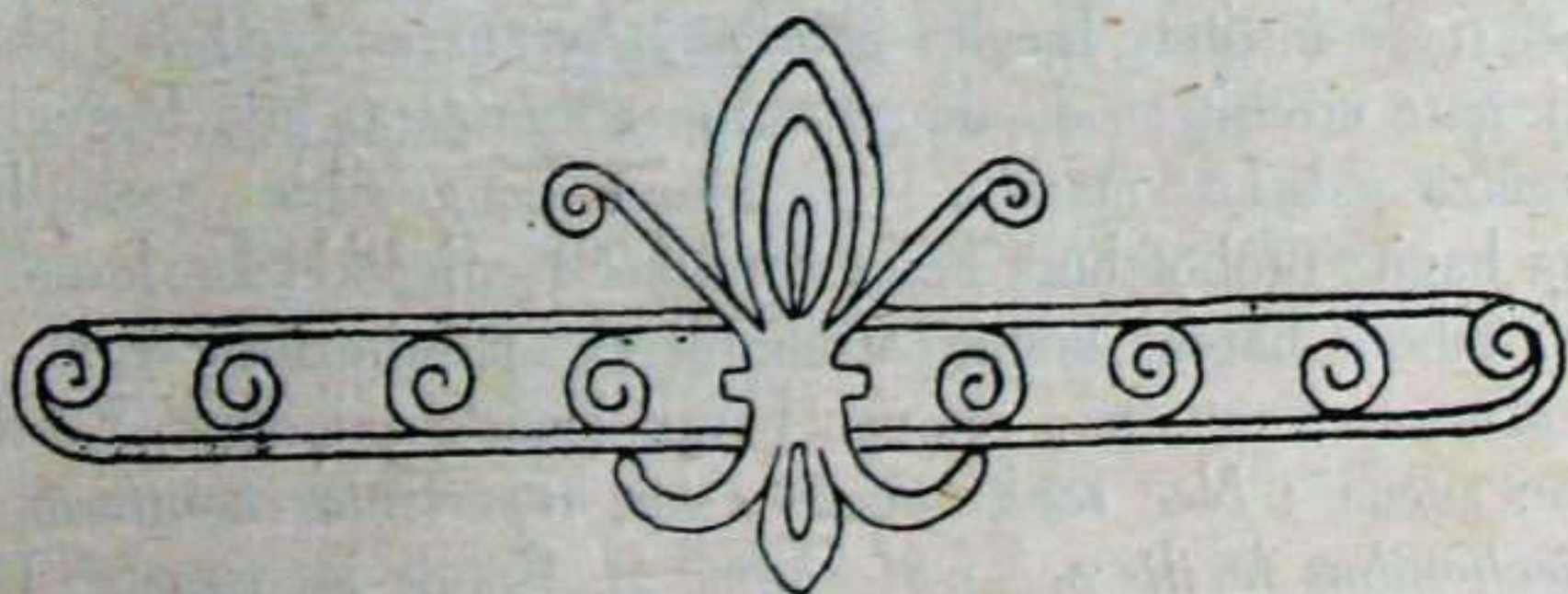
Ez-zaitezela behiñere miñtza, ez-zure-buruaz, ez zure ahai-deez, ez zuk egiñikako gauzez ; non ez-zaren hortara eziñ-bertzez bortchatua : eta nesesario iduritzen-zaitzunean-eré, mintza zaite horietaz hitz-gutitan eta modestiarekiñ. Baldiñ ordean bere-buruaz hainitz mintzo-den norbait aurkhitzen-baduzu, ez dezazula horrengatik mespresa ; baiñan begirautzu hark bezala egiñ, deus erraten-ez-balu-eré, bere hutsen ezagut-erazteko gai-den gauzarik-baizen, eta bere-burua ahalkerian eror-arazitzekorik baizen. Ez-zaitezela ahalik-gutiená baizen mintza zure lagun-protsimoaz, eta hari doazkon gauzez ; nón ez-duzun hartaz ungiak errateko okasionea. Laket-bekizu Jaiñkoaz mintzatzen, beregaiñki haren, gizonen alderako karitateaz edo amodioaz ; ordeán huntaz-ere behar-bezalá mintza ez-zaitezen beldurréz, adi-zatzu bertzek erraten-dituztenak, eta hek bethikótz gogoan fiñkatera entsaia zaite.

Munduko egitekoez eta erran-merranez denaz-bezanbatean ; beharritaraiño heldu bazaizkitzu, ez-diozozutela permeti, sar-daitezen bihotzeraiño. Bihotzak oso-osoa Jaiñkoarena eta Jaiñkoarekiñ izan-behar-du. Baldiñ ordeán obligatua-bazare, ihar-destekotzat, mintzo-zaitzun presuna entzutera ; bethi zenbait begiratze altcha zazu Zerura : Han erregiñatzen-du zure Jaiñkoak ; eta handik Majestate guziz-on hark ez-du errefusatzen, zu, herbal eta ezdeusaren gaiñera, bere begi miserikordiazkoak itzultzera.

Errepasa-zatzu ungi erran-nahi-dituzun hitzak, bihotzetik mihira igan-baiño lehén : ahalik obekiená guziak pisa-tzatzu zergatik bethi aurkituko-baituzu haiñitz, gutitu-behar-denik. Eta erran-behar-direla uste-dituzunak, berezi-dituzun-ondoán-eré ; khen-zazu oraiño hautarik parte-bat : ezen guzien-buruán aurkhitukoduzu sobrá mintzatu-zarela.

Ichiltasuna Gudu Izpiritualean laguntza handi bat da ; eta hau gardatzen-dutenek bere-buruei agiñ-diozokete bitoria eramanen dutela. Ezén segur-da, haiñek komunzkí badutela bere bu-ruentzako mesfidantzia, Jaiñkoa baitan behar-den fidantzia, othoitzarentzako gustu ageri-bat, eta bertutezko pratikentzat errechtasun handi bat.

Ichiltasuna maita-ahal-dezazuntzat, konsidera-zatzu hartarik heldu-diren on eta abantail handiak, eta mintzatzeko frankiatik sortzen diren gaitz eta kalte nonbre gabekoak. Diot gehiagó : Nahi-baduzu guti-mintzatzeko usantza-hartu, zaude-ichillik, mintzatzeko suieta duzunean-eré ; baldiñ zure ichiltasunak ez-badio, ez zuri, ez lagun-protsimoari kalterik ekhartzen. Ihés-egiozute beregaiñí Mundutarren solhas guziei : gizonen konpaigniak utzirik, hauta-zazu Aiñgeruen, Sainduen, Jaiñko-Beraren konpañia. Fiñean orhoit-zaite, nolako gerla hasi-duzun ; eta segurkí, solas-inutilletan doztatzeko astia izatetik-urrún, doidoia izanen-duzu hatsaren hartzeko denbora.

JOANNES D'ETCHEBERRI

===

Julio de Urquijo jaunak 1907-an argitaratu zituen idazlari horren lan aiphagarriak. Joanes d'Etcheberri Saratarra zen, 1668-an sortua, edo noizbait han. Frantzian egin bide zituen bere eskolak; bainan mendiz bertzaldean miriku jarri zen : Beran lehenik, gero Fontarabian, ondarrerat Azkoitian. 1749-an hil zen. Haren lanak dira : 1°) *Laburdiri escuararen hatsapenac*; 2°) *Escual-herriari*; 3°) *Lau-urdiri*. Bigarrena, latinaren irakasteko gramatika; bertze biak, eskuararen alde.

Axular aiphatu behar litekela

Oraino bertze alde maiz ikhusten dugu, nola gure predikari batzuek ekhartzen tuzten bere predikuetan Axularren obratikako parte batzuek; zeinez baliatzen baitira bere perpausen beztitzeko eta eder gailluztatzeko : ordea eztiote mereziesten erraitea : *Hau Axular famatuak dio*. Bertze hainitz autor arrotz mendreagori ohore hunen emaitiaz batere dudarik egiten eztutelarikan; hartatik ordea ezta zer miretsi, zeren Salbatzaillearen errana baita : *Nemo propheta acceptus est in patria sua*. Luc.4 v. 24. Nihor ezta profeta bere herrian. Ordea nahi nuke jakin, zer arzoinez eztioten emaiten zor zaionen ohore hau? ala mesprezio eta laido othe zaien haren izendatzea? ala haren obraz bere buruak beztituren, gogoan pasatzen othe duten munduaren artean gizon jakin, eta habiltzat bere buruen iragaitea?

Lehenbizikoaz denaz bezanbaten batere arzoinez ez tute : *Si quid ab altero hauserimus, id ipsum non est celandum*. Bas. orat. 6 de institut. Basilio handiaren erranaren eredura, obligatuak gara errebitzen dugun gauzaren aithortzera, edo bertzela da ezagutza gabeko markha; eta oraino bertze-alde zeren haren obra hagitz probotchusa baita katolikoek egiarekin konforme izanez, nihork haren kontra arbuiorik ez mespreziorik ezin egin dezaken maneran, non erranen baitut Enodo sainduak Teodoroz erran zuena : *Nec replicationibus tuis reperientur contraria, nec objectionibus facilis occurrit solutio*. S. Enod. in. panag. Tedorica. Nihork eztuela erraitekorik ez errankizunik *Axularrek* egin

duen obraren kontra. Eta hauk hunela direnaz geroztikan, zer arrozoin da bada ez egiteko nik diodan agur hura ? Baldin Ovidiok bizi zelarikan merezitu bazuen gentilen artean kopia ergel batzuen kariaz goza zezan jakintasunaren loria, eta ohorea, berak sendagailla handirekin kontatzen duen bezala.

Tu mihi quod rarum est, vivo sublime dedisti

Nomen : et exequiis quod dare fama solet.

Egun beraz arrozoin gehiagorekin katolikoan artean Axularri zor zaio hil ondoan bederen eman dezagun merezimenduen aithorra eta ohorea. *Si post fata venit gloria, non propero*, dio Marzialek : baldin hil ondokotzat bada laudorioen loria, enaiz lehiatzen. Erran nahi du hil ondoan bederen izanen zela laudatua eta onetsia, eta ordu artearainokoan etzuela berantesten bere laudorioa : zeren ordinariozki gizona hil ondoan laudatzen baita. Bitartean Axularrek duelarik hirur hogoi eta hamabi urthe Jainkoak deitu zuela mundu huntarik, ezin erran diteke gure predikarien artean merezitu duela, Marzialek hil ondokotzat bere buruari prometatzen zioena : aitzitik lehen erran diteke ohore gehiago egiten diotela Gentil batzuei hala nola Platoni, Virgiliori, eta Ovidiori, zeinen izenak maiz eta naharo entzuten baititugu aiphatzen tuztela, eta non ? baizik batzuetan hark bere demboran manaiatu, eta gobernatu zuen teatro Sainduan, haren beraren hezurren aitzinean.

Ordea hau hunela ikhustea ezta ukhigarri, eta erdiragarri ? ezen nor izanen da ez choilki Sarako elizan, baina oraino Eskual-Herrian ausardiza hunen ikhusteaz, eta entzuteaz beraz, Ovidiorekin batean bihotza erdiraturik erranen eztuenik ?

Tunc fleui, rupique sinus et pectora planxi ;

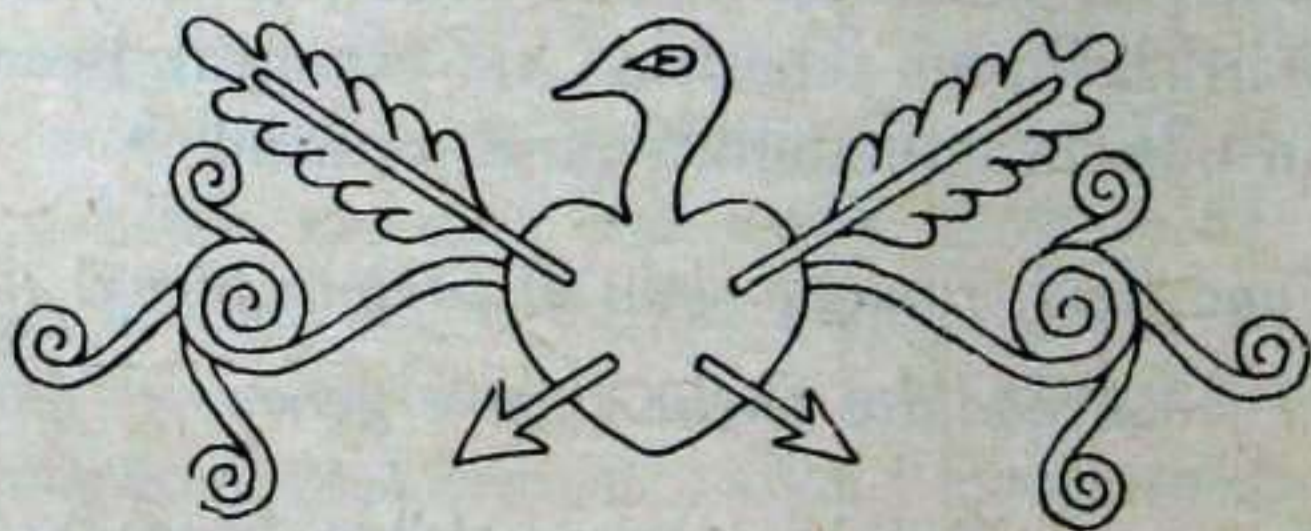
Et secui madidas ungue rigente genas.

Ezin nagoke negar egin gabe, eta ene bihotz zaurtuaren auhenak eta dolamenak erakutsi gabe, ikhusirik gentilek gure predikari batzuek baino, errespetu gehiagorekin behatzen ziotela ja

denbora luzez suphuan zuhindurik eta pipiaturik daudezin presu-
naia haren hezurrei :

grandia effosis mirabitur ossa sepulchris.

Baldin altcha badezazu tonba hori horren azpian dauntzan hezur handiez espantatua geldituko zara, dio Vergiliok : zuk ere bada konsidera bazeneza, Axular Eskual-Herriko Esdras handi haren hezurak tonba horren azpian dauntzala, eta hortik ere mintzo direla, agian hobekiago orhoit zindezke errespeturekin zor zaioen ohorearen emaitera. Eta bertzela egitea da, lehen erran dugun bezala, Basilio Sainduak dioenaren kontra. obratzea. *Si quid ab altero hauserimus, id ipsum non est celandum.* Basil. orat. 6 de institut. Zeren bertzeren ganik errezibitzen dugun gauzaren aithortzera obligatuak baitgara. Edo erran behar da Axularren obraz zeure burua aphaindurik, eta preparaturik jenden izpirituetan jakintsuntzat iragan-arazi nahi duzula : ordea hori da korneilla hegaztinaren propietatea, zeina, bere gorphutz itsusia bertzeren luma eta plumai ederrez beztiturik, eta berregindurik, hazten eta hanpatzen baita : bada gisa berean zure eginbide suerte horrek ere aski klarki aditzerat emaiten du, zu ere zeure buruaren denbora berean edergailluztatzen eta lausengatzen hari zarela : ordea horren gainean erraiten du Ezekiel profetak : *Vae pastoribus Israel, qui pascebant semetipsos.* Zorigaitz bere buruen lausengatzen, eta bazkatzen dabiltzan Israelgo artzaintzat.

ALEXANDRE DE MIHURA

== == ==

Liburu eder bat agertu zen 1778-an : *Andredena Mariaren Imitazionea*. Nork zuken d'Hérrouville jaun aphezaren lana eskuaralat itzuli, asko eta asko egon dira, ezin chilatuz. Azkenean Daranatz jaun kalonje biphilak ederki erakusti du, Mihura deitu Donibandar aphez batek egin dukela Haren aburuari gaude, nahiz liburuko eskuarak ez duen *kostatar* emaiten. Kostatarrek *ñ, tt, ll*, hainitz derabilate, *h* guti.

Estatuko eginbidez

Arraroki Jainkoak galdeiten du gure amodioa ezagutaraz diozogun haro egin dezaketeken obrez. Amodio hura agertzen da gure estatuko eginbide chumentzat dugun leialtasun bethierekoan.

Leialtasun hartaz Mariak ardietsi ditu aingeruez gorago altchatu duten merezimenduak.

Hogoi eta hamar urthez salbatzailearekin gordea egon da Nazarethen. Han, haren artha berezia zen ume dibino haren altchatzea, gerotik gerorat bere senharraren konfidentzia merezitzea, ahalen araberako trabailu baten bidez behar zena familiarat ekhartzea.

Haren etsenplutik ikhasazu zer behar duzun egin, saindutusunerat heldu nahi baduzu. Enganioan izatea liteke saindutasuna iratchaki nahi izatea estatuko eginbidez kanpoko pratika arrotz batzuei, heien negliatzea haukiei jarraikitzeke.

Perfetzione guzietarik haltoena da bere estatua onhestea, eta, nahi bezanbat komuna izan dadin, hartako obligazionen bethetzea ; estatu hura Probidentiaren arrimuan denean.

Bere nekhe izerdiz bizia irabazten duen nekhatzale batek ; doi doiako fortuna baten ilhunbetan anbizionerik eta onthasuneñ egartsurik gabe bizi den familiako aita batek, ez dute gutiago obratzen bere salbamendua, estatu gorenetan direnek baino, ministerio sainduenak bethetzen dituztenek baino. Eta asko aldiz irrisku gutiagorekin hura obratzen dute.

Zuretzat estatu hoberena ez da perfetena iduritzen zaitzuna ; baina bai Jainkoak ezarri zaituena.

Enganio bat da Saindu nahi izaita bere molderat, eta ez Jainkoak nahi duen maneran. Gauzak ez dire perfetzionean egiten Jainkoak nahi dituen bezala egiten direnean baizen.

Gure obren merezimendua gutiago da iratchikia egiten ditugun gauzen funtsari, hek eragiten dituen izpirituari eta Jainkoaren nahiarekin izan behar duten ariari baino.

Jainkoak zure ganik nahi ditu kontinoko obra chume eta cheheak, eta zuk nahi ditutzu egin handiak. Hortarik zer gerthatuko da ? Ez baititutzu batzuek ez bertzeak ongi egingen.

Martha, Martha, sobra khechatzen zare ; eta enganatzen zare Jainkoak galdeiten duen baino gehiago egin nahi duzunean Kontenta zaite ongi egiteaz galdetzen darotzuna ; eta ekharrazu zerbait handiren egiteko zinduken khar bera.

Zer egiten zuen bada handirik Izpiritu Sainduak laudatzen duen emazteki borthitz hark ? Iruten haritzen zen, eta okhupatzen zen bere etcheko lan chehez.

Obra eder batzu dira duda gabe Elizetan egoitea, othoitzenaren egitea, erien bisitatzea ; baldin ordean horiek egiten baditutzu zure estatuko eginbidek zu ganik bertze zerbait galdeiten dutenean, erranen othe duzu Jainkoaren nahia egiten duzula ?

Behar da othoitz egin ; ahal balitz behar liteke bethi othoitzean egon. Baldin ordean othoitzean egoiteko uzten baditutzu zure etcheko lanak, zure othoitz etzaio Jainkoari agradatzen.

Zenbat obra ez dire zerukotzat galduak, zeren nahi propioa izatu daiteken heien printzipioa ?

Ordean zer merezimenduzko tresor ez dire ardiesten bizitze komun eta arrunt baten etserzizioetan, zeren ditezken eginak Jainkoaren nahiaren arabera ?

Asko presuna izanen dire uste duzun baino gorago zeruan altchatuak, bere estatuko eginbide mendrenen bethetzeko izatu duten leialtasuna dela kausa.

Ebanjelioak aiphazen duen nausi hark ez dio erraiten bere sehiari : sar zaite zure nausiaren bozkarioan zeren egin ditutzun gauza handiak ; baina bai zeren gauza gutitan leial izaitu zaren.

MARTIN MAISTER

== =

Ligiko erretor zen Martin Maister. *Iesu-Kristen imitazionfa* zibero-eskuaralat 1757-an argitaratu zuen. Ziberotar gaztek on lukete, hari jarraitzea. Tartas baino aiphagarriago zaiku, bai gochoz, bai jakitatez, bai hitzkuntzaz. Vinson-ek haren latin gurbila goretsi baitu, guk haren eskuara maiteago. Huna liburuaren aitzinsofasa bururen-buru.

IAKURZALIARI

Haur düzüla, ene irakurzale maitia, zure gatik zure lengua-jiala ützüli izan den librü bat, zuñ mündü ororen erraniala, eskriptüra sainta berhezten delarik, beita, salbamentia egin nahi dianaren, izaten ahal den librüririk hobena, eta baliusena ; hartakotz ere eztüzü heltübada batere haboro lengujetara ützüli izan denik, (hañbestera drano juan izan düzü, sokhorri ezpitüal hunen bat bederak bere herriari emaiteko ukhen dian nahikunte bor-thitza) arrazu horrek berak salduatan desira erazi deio lan hunen egiliari, bere herritar gachuer sortzepenezko lengujia baizik ezta-kianer sokhorri berauren emaitia, ustez Jinkuaren bide hertsian ebiltia, bere büriaren aphaletchekitia, mündiari gerla thai gabezko baten egitia, eta zelialako inbeia saintü baten ükheitia, librü hunen medioz ezagüt erazirik, bere salbamentiaren egitera erakharriren zütian : bena bere flakheziaz lotsaturik egon izan da thenpora lüzaz bentüratü gabe bere desirkuntiaren konplitzera.

Azkenekoz hargatik lotsa hura garhaitürrik, atrebitü izan da üskarazko librü gachoñu hunen argiala ager erazitzera, ustez ezi, (nula hatsarre bati beitaude gaizak oro) hartarik landa izanen den nurbait, harek hüts egin lütükianak chüchentüren, eta hobekiago haren lehen iseia ezariren dianik, edo beste zunbait argitarzün zuri, ene irakurzale maitia, emaitera ekharri izanen denik. Nitzaz dena bezanbat, Jinkuak baletsa, enian ukhen beste deseñik batere, haren gloria handiaren tcherkhatzia, eta zure salbamentiari bide segur baten erakustia baizik, amurio propi traidore gachto harek pharterik batere ükhen gabe, zuñ, uhuñ estalgünez-estalgüne nuntik zer ebatsiren dian dabilan bat bezala, gizonen

bihotzetan sartzen beita, hen obra hun uste dütienen gachtotzeko, eta ez-deusteko, eta hetarik phakü ükhen behar lükienen her gal erazitzeko.

Hura da altchatürazi zahar zuñtzaz gabetü behar dügüla apostoliak erraiten deiküna, zeren aren propitajia den bezala orhiaren hant, eta mingatz erazitzekoa : orobat ütsü den amurio harek laibable uste dütügün egitakiak banitatezko aiziaz hant erazitzen dütialarik ürrintzützen beitütü, eta hen merechimentia oro ezdeusetara erakharten. Hura da gizon zahar zuñtzaz bilaizi behar dügüla apostolü berak manü emaiten deiküna, amurekatik gizon berriaren beztimenta hunez beztitürrik bekhatü orijinaletik baratü zaikün khozü gachto haren kuntre bühürtzen ikhas dezagün, eta gure mente orotan azken hatsialadrano hari gerla egiten. Hura da hitz batez etsai ezaba, ezin ikhusten ahal dügün bat, gureki sortü, gureki hil behar dian bat, hartzaz zerbütchatzen da ezpiritü gachtua gure bere lazuetan atzamaiteko, eta guri eskien artetik ezkapa erazitzeko salbazale adorabliak merechitü deikün gloria eternala.

Arren zer dirokegü, zük eta nik, ene irakurzale kariua, besterik pentsa, baizik ere behar dütügüla gure pentsamentiak beleratz etcheki, ta gur egin ahalak bihotztoiki enplegatü, hañ ikharagarri den, eta hañ ezabaki bere phozua barrreiatzen dian etsaiaren kuntre, amurekatik gütan abantalla ükheiteko lütükian bidiak zerra diatzogün.

Lehen pentsamentü ükhen behar dügüna da gihaurdanik ezkitakiala hañbeste itchura hunen üdüriaren pian gordatzen den etsaiari bühürt, barnetiko, eta kanpotiko sokhorriak gabe, zeren gihaurtan ezpeitirogü ediren flakezia, ezkazkeria, eta eritarzün baizik. Barnetikuak daude Jinkuak ber grazia saintiaz ezpiritien argitarzün, et bihotzen gotharzün emaiten deikünetan, zuñen merechitzeko hanitch zerbütchatzen beitzaizkü kanpotikuak.

Kanpotiko horik aldiz daude etsenplü huner jarraikitian eta librü hunen irakurtian. Elikidizü eskietara eror ahal librü sokhorri puchantagorik eman litzirozünik, eziez hunek emanen beiteizü. Ezi batzuen eta besten ükheiteko moianik hobena, eta llabürena bada sant Augüstinek dioian bezala, gure bürien, eta Jinkuaren

untsa ezagützia. Etziniro, zunbat nahi beita tcherkü eginik, ediren librüririk, hobeki ezagüt erazi litzirozünik, zuñen gure enthelegü ororen gañetiko den Jinkuaren izatia ; eta zuñen ezin erran ahal beno aphaltago den gure ezdeustarzüna ; gure flakezia, eta gure ajütü mengua.

Har ezazü arren har, ene irakurzale maitia, boztario handireki, zük orotan gainti zure sortzepenezko linguajia baizik ezta-kizüna, librü zure zihaturen egin izan dela üdütüren zaizün haur. Hunen irakurtiareki batian agertüren zaitzü, lehen gorderik egoiten zeitün eskaskeriak eta makülak, hetarik sendotzeko moiana edireiten düzularik. Heben orai drano zihaurtzaz ustekeria sobera hun ükhen dütüzünen fundamen gabia ezagütüren düzü, hetariko soltantcharen Jinkuari galthatzeko. Heben zure ezdeustarzüna zunbatetara drano duen senditüren düzü, zük khürütche eta aphaltarzün baizik eztüzüla merechi untsa ikhusteko. Heben ikhasiren düzü, Jinkuaganik baizik ezin egürükiten düzüla, zure flakezia gaizkiala hañ erortoki denaren azkargarri eta sendogarrri moian hun denik batere. Librü hunen eskolek zure ezpiritiaéi segurantza oso bat emanen dizie, hobiago dela Jinkuaren begien aitzineko gizon bekhatüz estalirik lizan bat ere, bena umilitatiaren handitarzünez begiak zelialat goititzera ezin bentüratzen den bat, eziez süperbius bere hunki egin hanitchez phakü lizatian bat ; zeren bere büriak aphalt dadüzkaner Jinkuak hüllandanik so egiten beitü, gora dadüzkaner aldiz ez hürründanik baizik.

Eztüzü balinba ihesirik eginen zure arimari hañbeste abantalla ükhen erazi ahal diruan irakurte baliusari. Ez segur bezala nüzü zihaurek, ihurk erran ahal litzirozün beno hanitchez hobeki, ikhusiren, ezagütüren, eta gozatüren dütüzüla huntan edirenen dütüzün egia saintiak. Has zite solamente boronthate oso bateki, Jinkuari zor dütüzün gaizen konplitzian fidel izanen zirela : eta borogatüren düzü zihaur beithan zerbait hunialat bulkatüren zütianik, eta zure biziuez ahalketüririk, hen kuntre hun diren konsellier behatüren zira, iseiätzen zirelarik her jarraikitera. Ezagütüren düzü orano segurki zure debozionalatko hotztarzüna khanbiatüren dela zelialako berotarzün saintü batetara ; eta zure

gaizkialako enjogidüra hertüren dela, eta hunialakua, emendatüren.

Bena nula librü hunek irakurtü izan behar beiluke, familia osuek hobekienik profeita ahal liruen bezala, hun lizate hortako, familiako gehien irakurten dakienek irakur lezen azkarki egünian kapitülü bat goizian edo arratsaldian, orok entzün ahal liroien bezala, michkandiek hañ untsa, nula gañeratikuek ; hel baledi aldiz lanen hanichtarzünak eliroien ütsarterik eman, egün oroz eginbide horren konplitzeko, elükeie behar aments iganterik ez bestarik eitzi igaraitera hazkürü saintü bere arimer eman gabe.

Izanen da düda gabe zunbait erraile, üskararen irakurteko üsantcha gabiak gaitz, phenus, eta gozo gabe gertha eraziren diala eginbide horren konplitzia ; hori hala izanik ere hatsarrian, gerualat bethi hertüz juanen dira, ihur kostümatzen den bezala, eta emeki-emeki beste lenguajen irakurtia ikhasten den bezala, hunena ere ikhasiren da. Arrazu hori dela kausa errejentek behar lükeie eskolier üskara baizik eztakiener librü huntan irakurten irakatsi. Gisa hortan gaitz üdüri den gaiza ehitüren da, eta gozo eta profetitü habororeki batbederak irakurtüren dü berak enthelegatzen dian lenguajia. Eztüzü arren estaküriarik batere ükheiten ahal, zure arimari sokhorri hun horren emaitetik gibeltzen ahal zütianik. Zihauren barnetiko ezagützia har ezazü jakiletako eia ihurk erran ahal litzirozün beno hobeki eztützünez senditüren, librü hunen irakurtian bihotzeko kanbiamentiak bide chüchenian ebilteko, eta Jinkua ganatko desirak haren konplitükiago zerbütchatzeko, eta eia hanitch ordüz zelüko inspirarzünek eztütienez bizikiago hunkiren, eziez hanitch pherediküren entzütiak. Mendrenetik aments hori dateke iseiüñu hunen egiliak Jinkuari bere boto aphan beno aphanaguetzaz zuretako galthatüren dian grazia, amurekatik haren lanegina zure arimaren salbamentütako, eta Jinkuaren gloriarik handienaretako gertha ahal dadin.

BERNARD LARREGUY

= = =

Aphez khartsu eta jakintsuna zen Larreguy. Uztaritzeko erretor ezarri zuten, bainan urthe zombaiten buruan, Basusarri-ko erretorgoa hartu zuen. Huna Saint-Martin aphezak zer zion 1775-eko otsailaren 28-an : « Behin ere ez dire ahantziko Jaun hark eman dituen kantiko gozo eta charma-garriak ; bihotza badaramate Jainkoaren maitatzerat. » Itchura askoren arabera 1763 eta 1775-ean agertu *Cantico izpiritualac* harenak ziren. *Testamen zaharreko eta berriko historia* du ordean bere lanik ederrena. *Testamen zaharra* 1775-ean argitaratu zuen, *Testamen berria* aldiz 1777 eta huni erat-chiki zion Saindu zenbaiten bizitzea. San Bartholome, Basusarri-ko patroina izanki-eta, nor harri haren bizitzea artha berezi batekin kondatu bazuen ere.

San Bartholome

San Bartholome Galileakoa zen bertze apostolu guziak bezala, eta orobat arrantzalea. Leihaltasun handirekin jarraikitzaion Salbatzailleari, etzen behinere hastandu haren ganik. Baziren apostoluen artean bihurtu-zirenak bere arrantzarat Jesusen dizipulu egin izan geroz ere ; ordean San Bartholomek etzuen hala egin. Bethi bere nausi dibinoarekin egon-zer ; hortik beretik haren mirakuillu gehienen lekhuko gerthatu-zen. Predikatzen-zuen ezin erranezko khar batekin : erakhartzen-zuen mundu guzia penitentziarat : sendatzen-zituen eriak, eta libratzen etsai-gaichtoaz hartuak. Egorria-izan-zen Albaniarat, eta Indietako bertze bazterretarat. Hedatu-zuen guzietarat gure errelisione saindua. Haren mirakuilluak ederretsiak ziren paganoez berez. Konbertitu berrien berthute distiantak seinalatzen-ziren gure apostoluak predikatzen zuen erri eta probintzia guzietan. Etsai gaichtoak bereganatzen-zuen Armeniako hiri batean populuaren adorazio-nea mintzarazten zuen idola baten bidez. Ordean gure Saindua etzen hain laster hiri hartan sarthu, non Astaroth zaritzon idola hura mututu baitzen alde baterat. Ustegabeko ichiltasun hunek harritu eta laztu-zituen ingurutako populuak. Egin-zuten bide bertze idola batetarat jakitekotzat zerk ichil-arazi-zuen bada Astaroth handia. Etsaiak ihardetsi-zuen bigarren idol haren ahoz Bartholome, Jainkoaren egiazko apostoluaren presentziak mutua-

razi-zuela haren laguna. Bertze haren bertze zagoela harentzat ere baldinetariak apostolu hura heldu-bazen haren tenplurat. Erran-zuen oraino Astaroth etzela-abiatuko mintzatzan Bartholome urrundu arteraino ; gizon saindu hark othoitzten zuela Jainkoa egunean ehunetan, eta gauaz, bertze haren bertzetan ; bertze alde, inguratua-zela zeruko aingeru araldez.

Nolakoa etzen izan populuaren espantimendua ikhustez etsai gaichtoa bera ezin zagokela aithorra eman gabe San Bartholomeren berthute miragarriari ! Populuak haren ikhus min handia zuen ; ordean farisauek, beldurrez gal munduak hetan zuen fidantzia, egin zituzten bere egin ahal guziak haren hilaraztekotzat. Ibili-ziren, hirur egunez, haren ondoan nihon aurkhitu gabe ; azkenean ezagutua izan-zen erien sendatze, eta egiten-zituen bertze mirakuillutarik.

Gure apostoluaren ospea hedatzen-zen guzietarat : Jainko egiazkoaren apostolua eta mirakuillu egillea deitzen-zuten. Etsai-gaichto fulios batek zarabillan Armeniako erregeren alaba bat. Errege hark bazuen fidantzia San Bartholomen baithan ; haren ikhusteko nahi handi batean bizi-zen. Konplitua izan-zen haren nahia. Gure saindua hurbildu-zen haren ganat : agertu zenekotzat eri hura libratua-izan-zen etsai gaichtotik, eta sendatu-zen osoki. Erregek nahi izan zuen seinalarazi bere bihurkhundea, eta saristatu bere alabaren sendatzaillea ; ordean San Bartholomek eman-zion aditzerat etzabilala zilhar, urreketan : hark galdetzen-zen guzia zela haren arimaren salbamendua, eta haren populuaren konbersionea. Mintzatu-zitzaion hitz hautaz : heldu naiz zuri ezagut-arazterat egiazko Jainkoa, mundu handi hau guzia berak egin-duena, baxharra merezi-dituena gure amudioa, gure errespektua, eta gure adorazionea. Zure idolak, o ! erregea, etsai gaichtoen obrak dire, hek berak adoratzen-dituzu. Zuri ematekotzat erakusterat egiaz mintzo-natzaizula, nahi dut zure idolen artean osperik gehien duenak aithor ezan, bortchaz bada ere, egia erraten dudala.

Gure saindua hartua-izan-zen bere hitzean. Errege joan-zen bere gorthe guziarekin tenplurat. San Bartholome etzen hain

lastei han agertu non idolarik famosena abiatu baitzen oihuz erraten etzela Jainko, ezin zitekeiela Jainko bat baizik, eta jainko bakhar hura Jesu-Kristo S. Bartholomek predikatzen-zuen hura bera zela. Aithor humiliagarri hunen gainean, gure sainduak manatu zion, Jesu Kristoren izenean, etsai-gaichtoari porroskatzeaz, orduan berean hiriko idola guziak : hala egin-izan-zen : herrauts eginak izan-ziren idola guziak. Mirakuillu hunek irabazi-zituen izpirituak eta bihotzak : hiri guzia konbertitu izan-zen. Zenbait egunik barnean erregek eta haren gorthe guziak ikhasi-zuten gure errelisioe saindua, eta izan ziren bathaiatuak. Gauza bera egin-zuten erresuma hartako hamabi hiri buruzagiek : guziak jarri ziren Jesu-Kristoren uztarri ezti eta arinaren azpian ; guziak itzuli-ziren Jainkoa gana.

Mirakuilluzko ganbiamendu hau gaitzitu-zitzaien idolen aphezei ; etzen ordutik arbuiorik baizen heientzat. Ikhusten-zuten errege finki lothu zitzaioela gure errelisioe sainduari, eta etsitu-zuten behinere bihurturen-zela idolen adoratzerat. Errege hark bazuen anaia bat Astiages deitzen-zena itsutuki emana idoletarat, eta nausitasun oso bat zuena bere herritan. Anaia zoro hau aspertu-zitzaion gure sainduari : gaztiatu-zion ethortzeaz haren lurretarat. San Bartholomek etzuen deus ere hala bilhatzen nola bere odola isurtzea Jainkoaren ohoretan. Eman-zitzaion berehala bideari heltzeko galdetzen-zuten lekhurat. Astiagesek eskuratu zueneko gure apostolua, larru-arazi zuen bizi-bizia. Zer suplizio dorphe ! zer tormenta asma ikhara-garriagorik ! San Bartholomek pairatu-zituen guziak, idolatreak berak espantitu-zituen pazientzia miragarrienarekin. Nola mintzo-baitzen, tormenta-pean ere, Jesu-Kristoren Jainkotasunaz, eta fedezko egia handiez, Astiages barbaroak ebak-arazi-zion burua.

Hil-zenean gure Saindua, ikhusi-zen mirakuillu bat punimendua zakharkeiena. Astiages eta hura lagundu-zutenak hil-arazteko gure apostolua, hil-izan ziren berak ere izan ondoan etsai gaichtoaz tormentatuak hogoi eta hamar egunez. Gristinoek alchatu zuten maiteki San Bartholomeren gorphutz errespeta garria. Erroman datza guziez ohoratua.

M. G^{**}

===

V. 1759-an liburu bat agertu zen : *Jesusen Bihotz Sacratuaren alderaco devocionen.* Egilea nor zitaken ez dakigu. Izen gisa M. G. ^{**} ezarri zuen berak. Liburu hortako eskuara ez da hoberenetarik, erdarak usaindua. Bada bizkitartean tcharragorik ere.

Bihotz Sakratuari

O edertasun eta ontasun bethi zahar eta berri zarena, berant ezagutu eta maitatu baizitut ! Zuri nago galdez, ene Salbatzaille maitearen bihotz adoragarria. Zuri ene bihotz eskhergabeak lañoki konfesatzen ditu bere erhokeriak. Ikusten eta ezagutzen duzu haiñitz nik baiño hobeki. Ez da bada denbora junta nadiñ nere hastapenari ? Eta errebelatua denbora handiz ibili ondoan, itzul nadiñ zu gana bertze haur prodigo bat bezala ? Bihotz maitagarri eta amodioz erretzen zarena, khen ezazu ene bihotzeko itsutasuna : permeti ezazu egun haren faltak confesa dezatzudan, heientzat amanda onorable bat egin dezazudan, ahozpez barkhamendu galdegitzen darotzularik, eta othoitzten zaitudalarik hura penitentziarat errezebitzeaz. Egiñ ezazu zu ganik ez dadiñ urrun gehiago : haren afezioneak izan ditezen zurenen gaiñean erreglatuak, haren desirak, gogoetak eta egintzak izan ditezen zurenen bardiñ : heiek guziak egiñ ditzan zuretzat : izan zaite, bihotz dibinoa, haren Erregia eta Esposa, haren adiskidia (1) eta gida, haren esparantza eta soleamendua, eta haren bozkarioa orai, eta bethi eternitatean. Hala biz.

(1) Nahiz laphurtarren eskuara derabilkan M. G^{**} delakoak, askotan bache-nabartar hitz eta itzulkuntza batzu itzurtzen zaizko. Nago ez othe zen bachenabartarra.

LOPEZ

== ==

Lopez apheza, Ibarreko erretor zen: langile gaitza, ongiegile nasaia. Astia zuenean, galtzerdi egiten ari zen herriko behardunentzat. Arbelbiden arabera, harek zuen *Alphonsa Rodriguez*-en liburu ederra eskuaraz ager-arazi (1782): ez oso-osea, bai ordean zathi hoberenak hautaturik eta ahal bezain ontsa elgarri josirik, ez baita jostura bihirik ere argeri. Bichtan da haren mintzaira bache-nabartarra zela: « le bas-navarrais oriental mixain » dio Lacombe jaunak.

Mendisentzia errailer eztela behar behatu

Seint Bernatek erraiten dizi karitathia eta onestathia kolpatzen duen elherik eztugula erran behar, ez halakuer behatu; ezi medisentak ikusten dienen intzuliarrak plazer hartzen diela, erraitera ekarriago duzu; erraiteko ahalgaizun dena intzuteko ahalgaizun duzu. Seint Basilak aldiz erraiten dizi, zer gaztigu merechi dute medisentek, eta heer behazalek? Ziozu biak elga konpañatik kendu behar direla; punimendu bera zaitzen direezu, zeren intzuliarrak plazer har ezpaleza, errailiak elikezi erraithiaz plazerrik; gogotik intzuna eztena, eztuzu plazerreki mintzatzen.

Theologienez erakasteko noiz den bekatu mortal medisent bati behatzia, kontrastik gabe anitz kasu berhezten tizie zointan uste baitute behazaliak bekatu mortal egiten diela: hala nola medisentzia erraiteko okasionia emaiten dienak, edo hala mintzatzera ipistatzen dienak, medisentziaren pundietan galdo egiten dienak, maite ezthien pertsonaz gaizki mintzatzen plazerreki intzuten dienak, eta ikusten badu intzuten dien medisentziak protsimuari ogen handi egiten diela, diroelarik defendatzen ezthienak. Ezi etche erratzen ari den su baten hiltzera obligatu denak, haren hiltzera intseatzen ezpada, bekatu mortal egiten dizi, nahi-bada berak ezthien suia phiztu; ber arrazoinhaz medisentzia defendatu behar dien batek medisentari behatuz bekatu mortal egiten dizi, zeren ordian obligatu baita protsimuaren bere beharrian laguntzera, eta sustengatzera, eta hala egin behar bidian, menturaz behatzaliak bere beitate arrieraz errailia laudatzen bezala baitu. Hargatik ere baduzu zunbait okasione zointan medisentziari behatzen denak, ezpadu medisenta laudatzen, edo

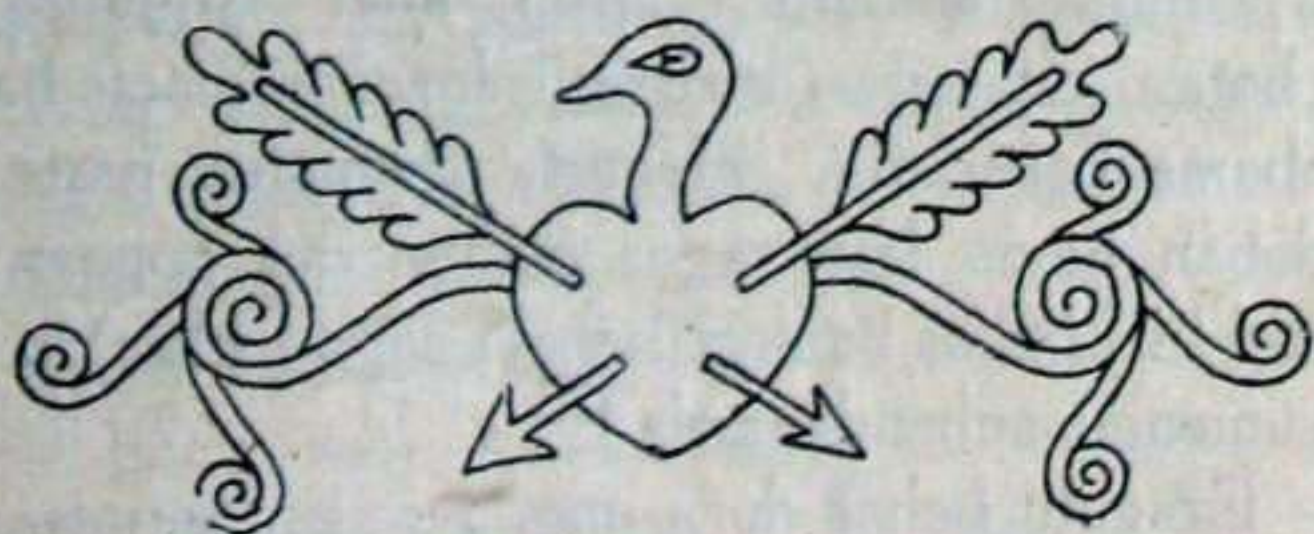
ipistatzen, sordeietchena ezpaitu bekatu benial bezik egiten ; hala nola deusen erraithia auher dela ikusten denian, edo aboro erranen diela beldur denian, edo errailia gehienago denian, haren autoritathia eta gradua dela kausa errespetuz haren errebokatzer, edo kontrastatzer menturatzen eztenian. Bena horren gañan Theologienek erraiten dizie intzuliarrak errailiaren gañan gehien-guarik badu, hala nola Aitek, Amek, Nausiek, edo beste zerbait maneraz bere pekuen ichil-arazitza obligatu direnek, eta protsimuaren ohoriaren sustengatza, zunbatenaz ere heen gehiengua handiago baitate, hanbatenaz heen ichil-arazitza obligazionia hertsiago dela.

Horra zer dioten puntu horren gañan Theologienek. Horietarik ikas ziroguzu nola behar giren maneatu halako okasione, edo errekonrietan heltzen girenian, eta dugun bethi goguan atchiki zoinhen lanjeros den medisenten flakeziaz, edo plazergiteko intzuthia, edo ahala denian defendatu gabe uzthia. Seint Augustinek bethi, eta leku orotan medisentziazko bekathier bihurtzako, edo protsimuaren kontre, haren gibel-ondotik erraiten diren elhe gaistuen defendatzeko, jaten zien salako paretan iskiribaturik hitz hok ezar-arazi zitizin : *Beudi hebetik urrun mihi medisentak, protsimuaren ohoria haren gibel-ondotik herrestatzen dutenak : mahain huntan ezta sori diskurs eta elhe hunik bezik*. Eta erraiten dizie aldi batez Jaun apezpiku horrekin baraskariten ari ziren zunbaitek hartu zutela protsimuaren gañan zerbait elhe gaistoren erraiteko libertathia ; berheala meatchurekin erran zereela : ichiltzen ezpazirete, paretan iskiribaturik dauden hitz horiek ezabarazi behar tut, edo nihaurek mahaiti jeiki. Hori duzu fermo, eta kuraios izaithia ; hala izan behar zi medisenteki : seindi-arazi ichiltzen ezpadira konpañatik jalgiko girela ; eta Seint Jeromak hala egin dezagun nahi dizi. Ziozu : nehor intzuten baduzu beste batez gaizki mintzatzen, suge bateganik bezala haren aldetik ihes egizu : hala eginez emanen derakozun ahalgiak ezagut araziren dirakozu beste aldi batez giristinho lagunaren kontre eztela behar mintzatu.

Bena nola moien hortzaz ezpaikitake bethi balia persona errespetu zor dereunekilan idireiten girenian, ordian badiici beste

bide edo moien bat ezthiagua ; bertaite ilhun, eta triste bat erakats ziroguzu ezagut-arazitzeke medisentzia, edo elhe gaisto hek eztugula laudatzen, eta heen intzuthiaz eztugula plazerrik hartzen. Izpiritu Seindiak berak erakasten diraguzu moien hori hitz, edo erran hortzaz : *Iparreko aiziak euria ather-arazitzen du, eta bertaite garratzak medisenta ichil-arazitzen*, eta beste leku bathian Izpiritu Seindiak maru haur emaiten dizi : *elhorriz zien beharriak tapa itzatzie mihi gaistuen ez intzuteko*. Girichthinho hun batek medisentaren intzuthian erakasten dien bertaite garratz, aire ilhun eta tristhia dituzu elhorriak zointzaz behar baititugu gure beharriak tapatu, eta zoinhek chilatzen baitute : hori erran nahi da zunbait aldiz orhit-arazitzen dutela bere protsimuaren atzionen gañan gaizki mintzatzia bekatu dela. Hartarakotz Izpiritu Seindiak manatzen gitizi gure beharriak elhorriz tapa ditzagun, ez kothoinhez, edo beste gañerako zerbait gauza eztiz, edo mardoiz, guri intzuthia edekirik ere, medisentaren ichil-arazitzeke hun eliratekeenez.

Igurikitzen baduzu aldiz besterik zerbaitetara elhiaren kanbiatzeko parada, erran nahiak erran artekan, nehork etzi endelgatuko zer egin nahi zindien, eta ordukotz gaiza egina dukezu : hala nola zezen gizon baten onduan duhen baten bararazitzeke, gizona atzeman eztezan, kapa bat aitzinera aurtikitzen baitute ; orobat norbait bere protsimuaz gaizki mintzo denian, aitzinera kapa bat aurtiki behar ziakozu, erran nahi baita zerbait bere elhe, edo diskursez aboro gaizki mintzazetik bararazi ; eta nola zezenari kapa aitzinera aurtikiten derakonak, gizon hil nahi zienari bizia konserbatzen baiterako, orobat medisentaren elhia makurtzen, edo hausten dienak bere protsimuaren ohoria eta fama konserbatzen dizi.

ANDRE BARATCIART

= = =

Andre Baratciart Duvannon sortu zen 1738-an. Aitetamak Larresorokoak zituen. Heien herrian handitu zen eta 1767-an apheztu. Daguerre jaun aphez aiphatuak bere Semenariorat bildu zuen lehenik, eta gerochago Grenada-ko dukearen haurren altchatzerat igorri. Espainiatik itzuli ondoan, Ustaritzen ezarri zuten bikario. Bainan Villevieille-tar jaun Aphezpikuak bere ganatu zuen, Baionarat, eta gero Espainiarat. Aphezpiku chaharra zendu zelarik, berriz Ustaritzeko bikalgora hartu zuen Baratciartek eta hil arte, 1826-eko azaroaren 9-an hil baitzen, atchiki, *Girichtinoki bizitzeko eta hiltzeko moldea*, 1784-an agerrarazi zuen. Hamabortz ager-aldi izan ditu liburu balios horrek. Jendek *Meditazione ttipiak* eman diote izena, Duhalden liburu ospatsua *Meditazione handiak* deitzen dutelarik.

Heriotzeaz

1. — Deus-ere ez duzu heriotzea baino seguragorik. Hilen zare ; horra ezin den gutiena-ere duda dezakezuna. Egun oroz herioarekin eta herioaren kontra guduan hari zare. Jaten duzu, edaten duzu, beztitzen zare, zertako ? Gosez edo egarriz, edo hotzez ez hiltzeko. Inguratzen zaituzten, estaltzen zaituzten gauza guziek adi-arazten darotzute hil behar duzula. Zure aitzi-nean izan diren gizon eta emaztekiak non dire ? Zer bilhakatu dire sei mila urthe huntan, nor bere aldian, lurrean agertu diren erregeak eta sujetak, handiak ta chumeak, aberatsak eta pobreak, sendoak eta eriak, borthitzak eta flakoak ? Helas ! zenbait denbora aphurrez ibili, mintzatu, dostatu dire, bere buruez mintzarazi dituzte jendeak, eta ondoan hil dire ; hetaz eta zutaz gauza bera izanen da, gauza bera erranen da : esperientziak eta arrazoinak bezala, fedea ere erraten darotzu hilen zarela ; posible othe da hainbertze aldetarik aditzen dugun bozari gorraena egitea ! Guziek erraten darokute hil behar garela, eta ez gare orhoitzen hiltzeaz ! Heriotzearen orhoitzapena urruntzen dugu, herioa bera, hura ahantzirik, urrun ahal bagineza bezala ! Hilen naiz beraz, eta laster, bizitzerik luzeena amets bat da, denborak thonbarat banerama, chimista zeruaren parte batetarik bertzerat dohan baino lasterrago, eta ez dut gogoan erabiltzen herioa ! Bethi bizi behar banintz bezala nago ! Hau da erhokeria ! Hau da itsumendu auhendagarria !

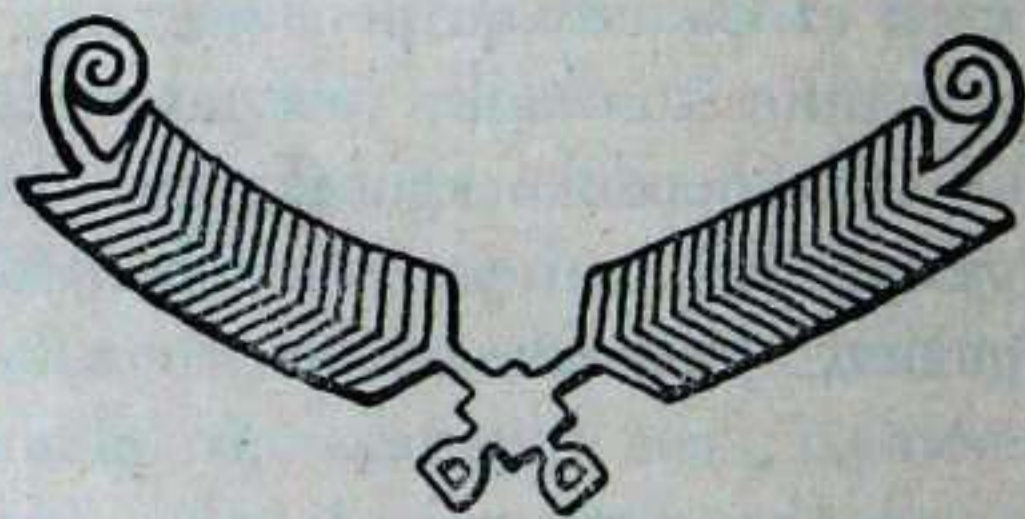
2. — Ezagutu behar duzu ungi zer den heriotzea, hartarat

ungi preparatzeko. Heriotzea da gauza guzien akhabantza, inguratzen zaituzten guzien fina. Gorphutza, mundua, denbora, grazia, Jainkoaren miseriakordia, horra zer duzun, edo zer izan dezakegun lurrean ; bada hauk guziak akhabo izanen dire heriotzean ; herioak hauk guziak zuretzat ezdeustatuko ditu. Akhabo gorphutza, herrautsetarat bilhakatuko da, chichariez estalia eta jana izanen da hanbat artharekin aphaintzen zen gorphutz hura ; harren bazka dire eginak hanbat solhas egiten zuen mihia, hanbat behatze egiten zuten begiak. Horra gorphutzaren zortea. Zertako beraz huni haren-bertze atsegin eginen diot ? Zertako, huni plazer egiteko, galduko othe dut ene arima ? Hiltzean akhabo enetzat mundua bere ontasun, bere gloria, eta bere plazer guziekin ; hauk guziek utziko naute, egun batez eta laster guziak utzi beharko ditut : zertako orai-danik bihotzez ez ditut abandonatuko ? Zertako ez diotet orai beretik adios erranen ? Ala erhokeria handia bai da khea bezala heriotzean suntsitzen diren ezdeus batzuei lotzea !

Heriotzean akhabo denbora, orduan hasten da finik izanen ez duen eternitatea. Zer zorigaitz enetzat Jainkoaren etsaikoan banaiz orduan ! ezen ez da orduan penitenziarik, ez da gehiago izanen graziarik, ez miseriakordiarik, justiziaren denbora ethorria daiteke. Orai dira salbamenduko egunak, orai denbora fagorezkoak, momento guziak dira orai preziatu ; baliatuko naiz beraz, egun eta oren guziez, Jainkoak bizitze eternalaren irabazteko eman dautan denboraz ; ene nigarrez, ene plainuez, eta penitentzia garratzez urratuko ditut ene faltak, leial eta khartsu izanen naiz Jaunaren zerbitzuan, bide huntaz izanen dut beldur baino esperantza gehiago heriotzeko orenean.

3. — Heriotzea hain segura duzularik arren, heriotzea hain lazgarri delarik arren, ez dakizu ez non, ez noiz, ez nola hilen zaren. Non hilen naiz ? Etchean, ala kanpoan ? Herrian, ala atz-herrian ? Ez dakit. Nik dakidana da, ni naizen lekhu guzietan, ene heriotzea izan daitekela ; beraz lekhu guzietan bizi behar naiz, lekhu guzietan eta bakotchean hil behar banintz bezala. Noiz hilen naiz ? Aurthen, ala ondoko urthean ? Gaztetasunean, ala zahartasunean ? Ez dakit. Nik dakidana

da, noiz nahi den hil naitekela, oren eta instant guziak izan daitezkeela ene azkeneko orenak eta instantak. Nola hilen naiz ? Justuen heriotze preziatuaz, ala bekhatoreen heriotze terribleaz ? Ez dakit. Helas ! beraz ez dakit, ea mundu huntarik ilkhitzean, Zeruan izanen naizen glorian, ala Ifernuan izanen naizen Deabruen artean. Zer eginen dut sainduki hiltzeko ? Bizi behar naiz sainduki, bizi onaren fruitu ordinarioa da heriotze ona. Nahi naiz beraz, Jauna, orai baliatu, hil ondoan inutilki galde nezaken, zure miseriakordiaz. Bizi nahi naiz, egun oroz hil behar banintz bezala.

JACQUES DE MAYTIE

===

1709-ko buruilaren hama-hiruan Joseph de Revol Oloroneko jaun aphezpikuak bere katichima, eta ez bertzerik, izan zadin irakasia eskualde guzian, manatu zuen. Jacques de Maytie kalonje eta bik rio jeneralak zuen ziberoko eskualdat itzuli. Zortzi aldiz segurik ager-arazi dute. De Maytie direlakoen familia arras aipatua izan da. Bi aphezpiku ere athera dira etche hortarik: Arnaud I (1598-1623) eta Arnaud II (1623-1646). Beraz mende erdi batez eduki dute osaba-ilobek Oloroneko aphezpikugoa.

Bekhatiala berritz erortiaz

G. *Zerda bekhatiala berriz erortia ?*

I. Kofesatü dütügün faltetara haztara (1) erortia.

G. *Behar dügia beldür ükhen bekhatiala beriz erorte horrez ?*

I. Bai : ezi Jinkuaren hontarzünaren eta miserikordiaren mesperetchü handibat da, eta haren kolera gure kontre seküla beno haboro phitztendü.

G. *Zertan dago berritz erorte horren malezia edo gaistokeria ?*

I. Jinkuaren honki eginen ezagützeko falta beltzbat beita : eta hari hitz emanak eztügülarik etchekiten, tromperia lachübat egiten beiterogü.

G. *Zertara eramaiten gütü berriz erorte horrek ?*

I. Emeki emeki personabat eramaitendü bekhatiaren konstümaz egitera : arimaren ütsü-tarzüniala eta gogor-tarzüniala : eta gero damnazione eternaliala.

G. *Zoiñ dira bekhatiala berriz erortetik begira gitiroien (1) moianak ?*

I. 1) Goiz oroz behar dügü hartü resolüzione azkarbat ezkirola egünaz hulako edo halako bekhatiala eroriren.

(1) Hartzara, berriz.

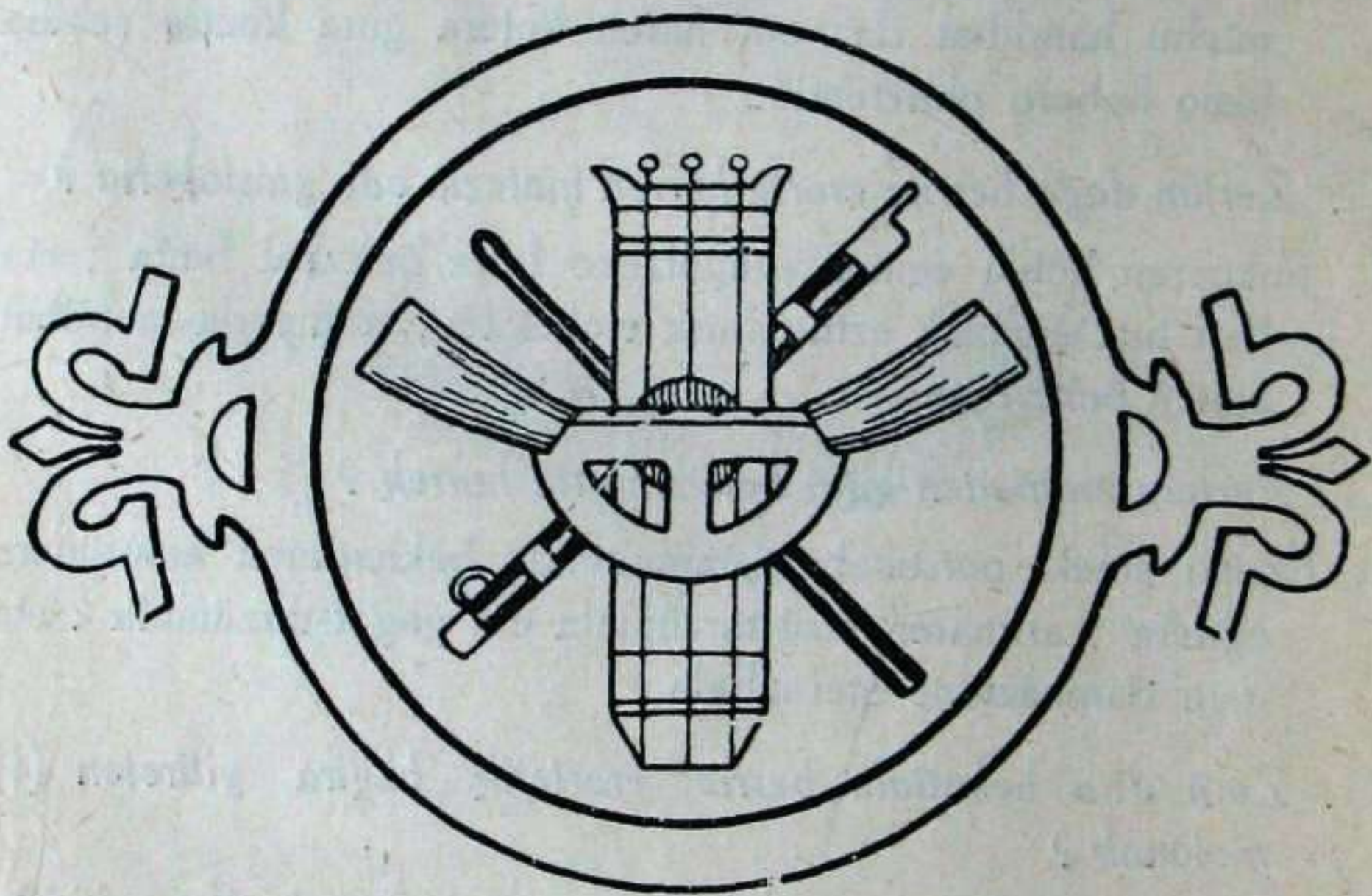
(2) Gitzazketen.

2) Flakeziaz bekhatü hai-etara erorten bagira, Jinkuari ordian berian pharkamentü behardügü galthatü eta berriz hitz eman ezkirela gehiago eroriren.

G. *Zoiñ dira lekzione hontarik idoki (1) behardiren profetiak ?*

1) Behar dügü orhit izan Jinkuak ezteizküla gure bekhatiak pharkatü, gerolat haier ihes eginen güniala hitz eman derogünaran pian (2) baizik.

2) Kofesatü giren landan, behar dügü ardüra Jinkua erremes-tiatü, zeren gure bekhatiak pharkatü beiteizkü : berriz eta zinez pharkamentü galthatü, hala nola ez gehiago hari ogen egiteko grazia bihotz oroz galto egin.

(1) Atheratu.

(2) Hitz-eman derogünaren pian = « à condition que... »

BARTHOLOME OLAECHEA

== ==

Bartholome Olaechearen *Cristinauben dotrina* 1775-ean agertu zen lehen aldikotz. Aphez hori Laukarizko erretor egona zen eta orduan zuen moldatu bere liburua. Geroztik Bilbaoko Ospitale-Santurat izendatu zuten. Haren eskuara ez da segur hanbategoa. Zonbait lerro ezartzen ditugu hemen, irakurle bat edo bertze jostatuko delakoan heieri buruz. *Hitzez-hitz* Laphurdiko eskuaralat itzuli dugu: ez beraz harri, moldegaitz iduritzen bazaio nehor, paia zolako mintzairea.

Jesu-Kristo geure Jaunaen Pasioneko misterijuak aste santuko egunetan ; Eta bide batez esatenda Garizumia zetako egin zan

Zetako Elecha santiak egin eban Garizumia ?

Jesu-Kristo geure Jaunak egin eban berrogei eguneko barauba onrerarren, eta prestau gendizan, Pazkuetan ondo komulgetako.

Zer egin biarda Garizuman ?

Lelengo izangoda gauzarik onena garizumiaen asieran, konfesau, eta komulgetia.

Bigarrena, igaro osasuneko egun santu onek dibersiñoe askotarik (onak izanarren bere) apartetan gariala : bestetan baño limosna geijago egiten dogula, mortifikaziñoian, barauban, eta oraziñoian dempora geijago igaroten dogula doktrinara, eta sermoetara asistietan dogula.

LAPHURTARREZ HITZETZ-HITZ

Jesu-Kristo gure Jaunak egin zuen berrogoi egunetako barura ohoratzea gatik, eta presta gaitezen Phazkoz ongi komuniatzerat.

Zer egin behar da Garizuman ?

Lehenik, izanen da gauzarik hoberena garizumaren hastapean kofesatzea eta komuniatzea.

Bigarrenekorik, iragan egun saindu salbagarri hauk josteta askotarik urrun (onak izana-gatik ere); bertzetan baino amoina gehiago egiten dugula, hilduran, baruran eta othoitzean dempora gehiago iragaiten dugula; katichima eta predikuëtarat usu joaiten girelarik.

Zetako estalduten dira Altarak, eta Santubak Pasiñoeko astian ?

Erakusterren guri Elecha Santiaen tristezia, Jesu-Kristoen eriotzan.

Garizumiaen azkenengo astiari, zetako esaten deusazu aste santuba ?

Aste atan Jesu-Kristo geure Jaunak egin zituzan Misterijo santubak gaiti.

Zegaiti Erramuko Domekan erabilten dozuz prozesiñoian erramubak eskubetan ?

Jesu-Kristok, bere Pasiño santuba baño sei egunez leenago, Jerusalemen egin eban sarzaijera santuben gomutan.

Egubazten santu egunian, zer igaro zan ?

Egun onetan Judas traidoriak saldu eutsen Judegubai geure Erredentoria, ogeta amar diruban.

Eguben santu egunian, zer igaro zan ?

Afaldu eban Jesu-Kristok bere Apostolubakaz, garbitu eutsezan oñak : eta egin eban Santisimo Sakramendu Altarakua.

Zertako estaltzen dira aldareak eta sainduak Pasioneko astean?

Guri erakusteko Eliza sainduaren tristezia, Jesu-Kristoren heriotzearen gatik.

Garizumako azken asteari zertako erraiten diozu aste saindua?

Aste hartan Jesu-Kristo gure Jaunak egin zituen misterio sainduen gatik.

Zertako Erramuz erabiltzen ditutzu prosesionean erramuak eskuan ?

Jesu-Kristok bere Pasionen saindua baino sei egun lehenago Jerusalemen egin zuen sartze sainduaren orhoitzapenetan.

Astezken sainduz zer iragan zen ?

Egun hartan Judas traidoreak saldu zioten Judueri gure Salbatzailea hogoi-ta-hamar denariotan.

Ortzegun sainduz zer iragan zen ?

Afaldu zen Jesu-Kristo bere apostoluekin; garbitu ziozkater oinak eta egin zuen Aldareko Sakramendu saindua.

Noz artu eben preso ?

Gau onetan bertan. Iesemaniko ortuban oraziñoian egala, eldu zirian Judegubak, Judas aurrerengo zala, eta loturik lapur bat legez, eruan eben Anas eta Kaifasen Etsera : Emen ukatu eban San Pedrok iru bidar : bere Apostolubak iges egin eben, ichirik Judeguben eskubetan : eta gau onetan igaro zituzan al-zirian pena eta trabaju guztiak, berba deunga asko esaten eutsezala bere Izen Santubaen kontra, eta estaldurik bere arpegija, emoten eutsezan belarrondoko andijak.

Bariku Santu egunian zer jazo zen ?

Egun onetan chito gocheti, eruan eben Pilatosen aurrera, andi Erodes erregia gana, zeñek artu ebar zorotzat, eta biurtu eban, soñeko zuri bat janzita, Pilatosegana, onek agindu eban, azotau leijela, eta emon eutsezan bost milla azote, eta geiago gogortasun, eta krubelade andigakaz.

Noiz hartu zuten preso ?

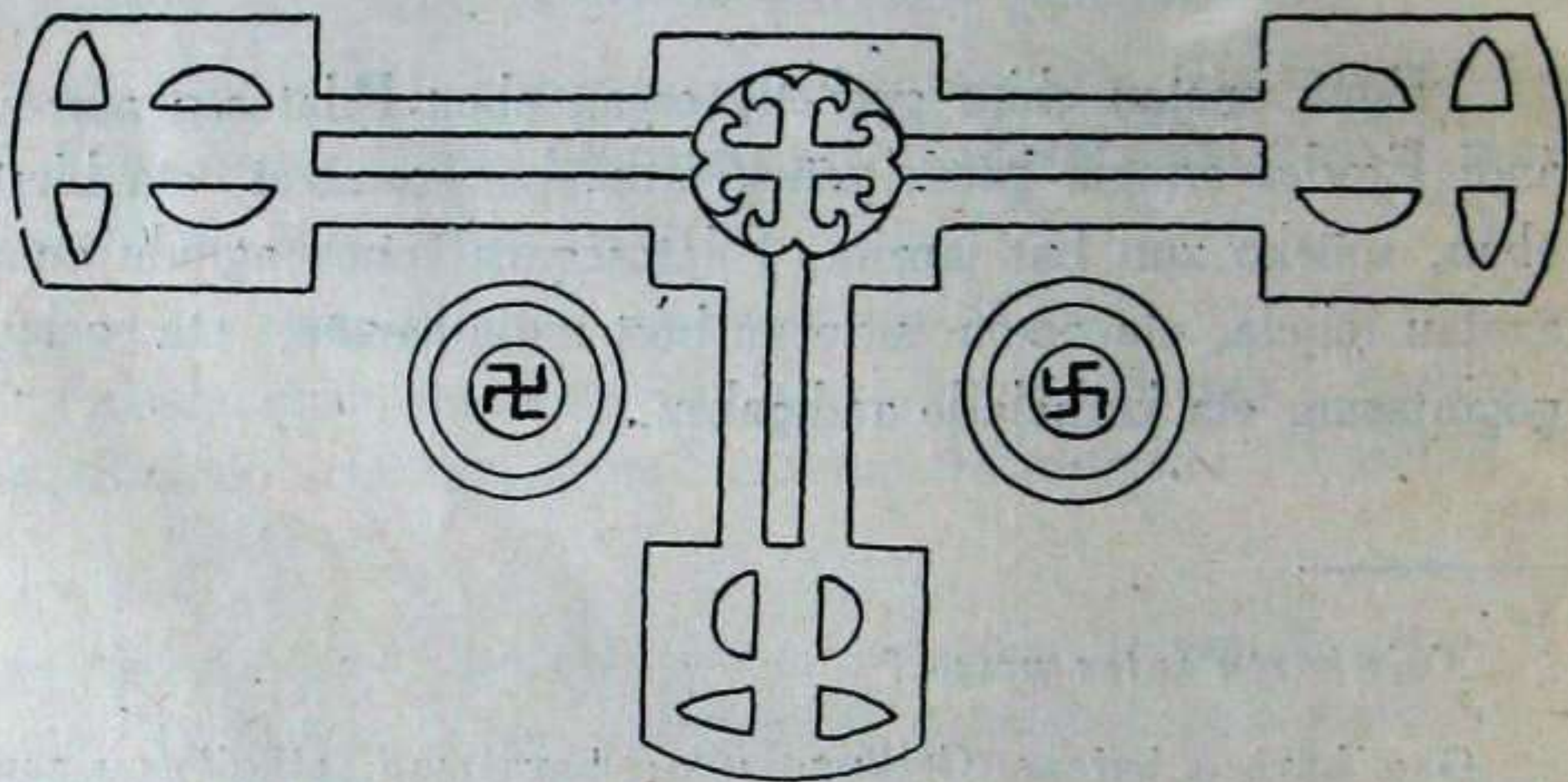
Gau hartan berean Gethsemaniko baratzean, othoitzean zagolarik, heldu zitzaizkon Juduak, Judas aintzindari zutela; eta harturik laphur bat bezala, ereman zuten Anas et Kaifasen etcherat; hemen ukatu zuen Jondoni Petrik hiru aldiz; bere apostoluek ihes egin zuten, utzirik Juduen eskuetan eta gau hartan jasan zituen ahalziren pena eta trabailu guziak, birau asko erraiten zutela haren izen sainduaren kontra; eta estalirik haren arpegia, emaiten ziozkaten beharrondoko handiak.

Ortzirale sainduz zer gerthaku zen ?

Egun hartan goizean goizik ereman zuten Pilatusen aitzinerat, handik Herodes erregearen ganat, zoinak hartu baitzuen zorotzat eta bihurtu zuen soineko churi bat jauntzirik Pilatusenganat. Hunek manatu zuen azota zezaten eta gehiago gogortasun eta abrekeria handirekin.

Azotau ezkerro, zer egin eben gure Salbadoriagaz ?

Janzi eutsen soñeko gorri zantar bat imini eutsen aranzazko koroa bat buruban, kañabera bat eskuban, eta belhauniko bere aurrian, egiten eutsezan burla andiak botaten eutsezala bere arpegira chistu, eta gorro asko. Eta gero emon eban Pilatosek bere kontra, ilteko sentenzija.

Azotatu-eta zer egin zuten gure Salbatzaileaz ?

Jauntzi zioten soineko gorri zikhin bat, ezarri zioten arantzazko korona bat buruan, kanabera bat eskuan eta belhaunikaturik haren aitzinean, egiten ziozkaten burla handiak, aurdikitzen ziozkatela arpegirat chichtu eta thu asko; eta gero eman zuen Pilatusek haren kontra, hiltzeko sentenzia.

ARIMA PENITENT

= = =

Pierre-Nérée Dassance aphez aiphatuaren liburuetan bada eskuz eginikako lan eder bat. Louis Dassance jaunak irakutsi dauku. Bi zathi badauzka: « *Lehenbizico liburua, Arima penitent baten sentimenduac erregue prophetaren berrogoi eta hamargarren psalmoaren gaiñean.* — *Bigarren liburua, Jaincoaren ganat itçultcen den arima baten sentimenduac erregue prophetaren ehun eta bigarren psalmoaren gaiñean.* » Horra liburuaren gai guzia. F. Michel-en arabera, Jean Robin aphezak egina ditake. Haren izkirionearekin badu segurki eite liburu horren egilearenak. Bainan bertze norbajten lana ez othedu izkiribuz ezarri, Haraneder'en Testament Berria egin zuen bezala ? Deus frogarik ez dugu ez alde, ez kontra. Dena den, laphurtar hutsez moldatua da, ditaken mintzaierik gochoenean.

JAINKOAREN LAUDORIAK

O ene Jainkoa idek zatzu ene ezpaiñak eta ene mihiak adiaraziko ditu zure laudorioak. Ez naiteke zorion handiagotarat altchatua izan, o ene Jainkoa, zure laudorien adiaraztekorat baino ; baiñan ez dezaket hortako deseñurik har ez eta ere obretan eman zure laguntza gabetarik. Hark emanen diote gantzudura ene hitzei, eta sustatuko ene bihotza zeruko su hartaz, zeña ematen baita bera gutitu gabe, eta emendatzen baita ematearekin. Ala dohatsu baininteke, ene Jauna, idekitzen baziñauzkit ene espaiñak, ene ahoak zure laudorioen adiarazteko. Aho hau orai arteraiño zure gloriarentzat deusetako izan ezdena baizen zure ofentsatzeko, iduki dituen solaz gaichtoez, hitz inutillez, lagun protsimoari egin diotzan bidegabez, eta zure othoizteko izan duen alferkeriaz.

Ene bihotzak ahantzi zintuen, o ene Kreatzaillea, eta ene espaiñek etzuten doidoia baizen erraten zuri emana zaitzun benedizionezko, handitasunezko eta botherezko izena : iduri zuen gehiago ezagutua etziñen lur batian bizi nintzela, eta hirrizkuzko herri hartako Soberanoari ene gorthearen egiteko ahantzi behar zintudala, eta hango habitanten arabera egin behar nubela.

Eta agiaz, ene Jainkoa, mundua lur bat da, zeintan gutiek ezagutzen baitzaituzte eta hain flakoak gare non etsempluak bereganatzen baikaitu ; uste ere ginduke gaizki beiratuak gintez-

kela gaichtaginak ez erreprentitzeaz, eta hekien bizitze gaichtoa-
rekin gurea ez igoalatzeaz.

Helaz ! zer enganiotan bizi othe gare ? Ala gure arima-
rentzat kaltekorra baita ; eta ahalkeriarik handiena behar gin-
duke khordokatzeaz gure eginbiden bethetzeko eta zure argiei
ihardesteko.

Eskerrak bihurtzen daukitzut, o ene Jainkoa, zeren orai
arteraiñoan begiratu nauzun zure misterio Sainduetarik baten
ere gainean dudatzetik. Baiñan halaber dolorerik miñenarekin
aithortzen dautzut, ezdudala behar nuben bezala ene dembora
iragan, bethi urrundu naizela zure miserikordiez, eta zure kreatura
ez deusari egin diotzatzun fagore handiez mintzatzetik, nahiz aski
maiz inspiratu ziñautazun. Mundutarren usaia gaichtoei preferen-
tzia eman diotet, ene bihotzean eragin zinduen hazi ona itho dut,
talendua ehortzi, eta argia gaitziruaren azpian eman. Helaz ! ez
othe dut ene burua erreportchatzeko, zeren utzi dudan hambat
dembora iragaterat progotchurik gabe.

Ene egunak iragaten dire landetako loreak bezala, ene egu-
nak kondatuak dire, eta hetaz usaia on bat egin behar bidean
akhabatzerat dohaz ene salbamenduko hek emplegatzen hasi
gabe. Idurikitzeo othe dut pribilio berezi bat bertze nihork ez
duena ? Ez othe naiz hill behar ? Maiz galtzen ditut maite ditu-
dan adiskideak ; hekien begiak zarratzen dire, eta dagoeneko
ahantziak ere dire munduan izatu ez balire bezala. Bada hekiei
arribatu zaiotena niri ere egiñen zait, eta behar bada bihar beretik.

Zer komplasentzia izan behar dut beraz hain bizi laburra
duten kreaturentzat, zeinek ez baitezakete ene illen nombreari ille
bat emenda, ene azken orena memento bat gibelaraz ; ni bezala
lur beretik egiñak baitire, ni bezala miseriatarat suiet, ni bezala
naturalezaz gaizkirat ekharriak ; eta ez baititezke dohatsu izan
egiazki, zu beldurtu, maitatu, eta obeditu gabetarik, o ene Jain-
koa, bihotz guziaz ezagutzen dut egia hōri.

Errekitzen zaitut ene Jauna, idek detzatzun ene ezpainak

eta ene mihiak adiaraziko ditu zure laudoriak ; adiaraziko ditut zure ontasunetik errezibitu ditudan grazia infinituak eta fagore bereziak ; adiaraziko dut enetzat izan duzun artha handia, hala nola ama batek bere haurra bistatik galtzen ez duen bezala. O miserikordien aita ! ez dut gehiago izanen gaichtagiñentzat komplasentzia bacho hura, zeinak orai arteraiño gibelatu bainau zure handitasunen adiaraztetik ; urrunduko naiz hekien kompañiatik, edo ikusten ditudanian hekien konbertirazterat entsiatuko naiz.

Baiñan, helaz, ene Jauna ! zu gabetarik ez dezaket deus egin ; idek zatzu ene ezpaiñak eta ahoak adiaraziko ditu zure laudorioak ; Lacha zazu ene mihia, inspira dietzadatzu zure gloriarentzat eta lagun protsimoaren etsemplu onarentzat emplegatu behar ditudan hitzak.

O gloriako Jainkoa ! egizu ene fagoretan mirakuillu bat, egizu kreaturetan den gaichtoena, bihur dadien kreaturetan den hoberenerat, eta zure begietan agradagarriena izanen denerat : idek zatzu ene ezpaiñak eta ene mihiak adiaraziko ditu zure laudorioak.

USKARA LIBRIA

= = =

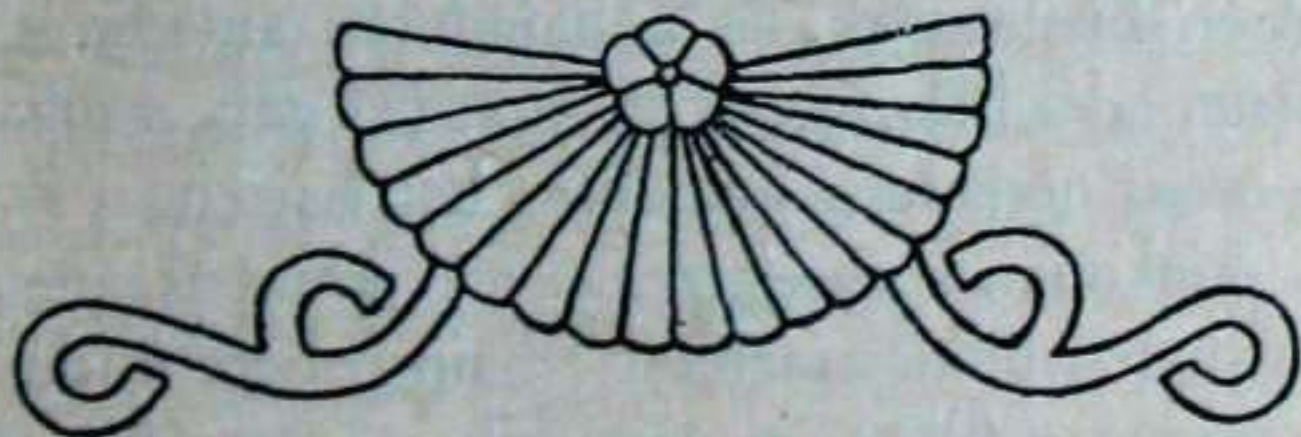
Eliza liburu bat da hau, 14 aldiz segurik agertharazi dutena. Zibe.oko mint-zairean egina da. Nork ? Ezin dugu jakin. Vinsonen arabera, Barkochtarra zitakeen egilea; 1834-etik harat Etchegoyen deitu Mauleko erretor batek emendatu zuen polliki. Lehen ager-aldia noizkoa den ez dugu chilatut ahal izan. Itchuren arabera, XVIII garren mende ondarrekoa ditake.

MARIA MAGDALEINA

Saintiaren desertuko Kantika

Magdaleina desertian nigarrez ari da.
Aingüriak baduazko konsolatzera :
« Konsola zite, Magdaleina,
Jesüs erresusitatü da.
Zoiñ ederrago beita ezi ez klarikatia.
Zuaza Olibateko baratziala,
Han edirenen düzü bentüräz. »
— « O Jardiner ederra,
Zure faza mañifiko da,
Zure begiak ene Jinkuarenak dira,
Eta ahua ene salbazaliarena. »
— « Jardiner deitzen naizünez geroztik,
Hala nüzü bai segurki,
Ene nigarrez arrosatü dit lürra,
Eta ene hurren arra-erosteko,
Ichuri dizüt ene odola. »
Magdaleina mementian
Jesüsi hüillantü, besarkatü nahi beizian,
Jesüsek eran dirozü aphaltik :
« Magdaleina, retina zite hebetik :
Adoratzen ahal naizü
Bena honki behar enaizü. »
Magdaleina erretiratü zen
Eta desertilat juan zen.

Zazpi urthez han
Penitenzian egon zen.
Kristi hunak, hara duatza
Bere konbersionen egitera.
Püblika ditzagün mirakülliak
Jesüs gure Salbazaliak
Desertian operatiak :
Ezinago kharitatus dira.
Egizie emoina lekhü orotan
Jinkuaren amurio saintia beithan.

BIRJINIA

= = =

Birjina edo Donzeil Kristaba da eskuz eginikako lan luze bat: 2138 paia baditu orotarar, lau liburu gothorretan banatuak. Ustaritzeko Semenarioan da, Vinsonen arabera Jean Robin-ek du eskuaralat itzuli Aita Michel-Ange Marin-en obra: « *Virginie ou la Vierge chrétienne, histoire sicilienne pour servir aux jeunes filles qui aspirent à la perfection.* » Robin hori Donibane Lohizunen sortu zen 1738-an eta 1821-ean hil. Haraneder-en *Testament Berria* harek du izkiriatu; hala-hala *Arima Penitent* erran diogun liburuak haren eskutikakoa iduri du; *Birjina* segurki Robin-ek idazia da. Bainan nola frogatzen da, haren duela frantsesetik bihurtu? Nor nahi izan dadin, eskuara bat arras bichia athera du, garbi baino garbiagoa erabili nahiz, eta hitz-kuntza berri andana bat orotan sakatuz. Dugun aithor haatik lan gaitz horrek alderdi onak ere badituela, ez balitz ere erakusterat emaita baizik, nolako eskualzale suharrak izan diren gure aitzinekoak.

BIRJINIAREN BIHURRONDEA

Ama Eskolastika Monti-Celi jondone Benoaten donepila (1) serora, bizi zen Palerman donetasunezko (2) omen handi batean. Bere berthutek ardietsi zioten; eta othoitzazko dohain garai-garai batek, bedoikinen (3) bidatzean egin zuen frogantza luze batekin batean, hagitz argitu zuen Jainkoaren bidetan eta osoki zen gai neskatcha gazte abisu gozabethegarrien (4) emateko.

Bazuen munduan iloba bat, Maria-Birjina zaitzona (5). Hunen baithan bazekusan (6) jayetako gaitasun ederrik, bainan haren adinaren bizitasunak, ta aphainduren amodio soberianoko batek, gaitasun eder hek agorrik ta alort (7) gabe zaukatziten (8), eta birjina etzen neskatcha mundutar bat baizen.

Izaba jainkotiarra ensejatzen zen, ikhusten zuenean, bere eginbidetarar haren bihur-arazterat; bainan bere jaiduraz ta bere adiskiden behazunaz (9) guzia zoraturik, gor zegokien haren abisuei. Unhatu ere zen hejen aditzeaz eta etzioen egiten ikhustarik (10) ahalik bakhenena (11) eta laburzki baizen.

(1) Donepila = « ordre religieux » (néol.) = *ordena*.

(2) Donetasun = *saindutasun* (néol.).

(3) Bedoikin = « novices » = *serora-gai* (néol.).

(4) Gozabethatu = *salbatu* (néol.).

(5) Zaitzona = *zaritzona* = « qui s'appelait ».

(6) Bazekusan = *ikhusten zuen*.

(7) Alort = *fruitu*.

(8) Zaukatziten = *zauzkaten*.

(9) Behazun = *etsemplu*.

(10) Ikhusta = « visite ».

(11) Baken = *bakhan*.

Egun batez beraz arratseko bederatzi orenen inguruan, serora khartsu hura goihesgunean (1) zelarik Sakramendu guziz donearen (2) aintzinean, handizki izan zen Jainkoaz behartua ber-ilo-barentzat othoitz giterat (3). Egin zuen khar handirekin, eta bere bihotza bere nigarrekin batean isurtzen zuela Jesu-Kristoren aintzinean, errekeritu zuen, ber-ama Jainkozkoaren merezimenduez, urrikal zakion arima hura. Othoitz hortan iraun zuen hamar orene-taraino. Orduan bere fidantzia birazkatzen (4) sentiturik, birazkatu zuen bere kharra ere, eta azkenean aditu zuen boz bat, zeinak bihotzaren zolan ta ageriki erran baitzioen : Othoitzean hagon mementean Birjinia enea dun osoki ta bethikotzat.

Nork erran Jainkoaren neskato haren orduko deskantsua ta bozkarioa ? Haren nigarren jariatea handiagoa izan zen, baina bozkarioaren gaindidurak isur-arazten ziotzan.

« Zer erranen dautzut bada, oi nere gozabetharia (5), oi hugin zuen. Eta nola ezagutzerat emanen dautzut nere esker-ona ? Merezitu othe dut bada entzuna izatea ? Oi aita mugarri gabe ona zarena ! Nik bai, (6) zeina ezpainaiz leghausle (7), ta ezteus arbuiagarri bat baizen ! Baina zu mugarri gabe zare aberats urrikaltzepenetan eta gure lazeriaren (8) gainean zaitzu lakhet heien seinalatzea. »

Laster ikhusi zuen egina izan zitzaion agintza bethea. Bihamunean, lehen oreneko ekintz-eliztarraren (9) kantatzea bukatu (10) zuten bezain sarri, Birjinia agertu zen bapildeko (11) athean, eta lehia guziarekin galdetu zuen bere izabari mintzatzer. Bere nahien arabera izan zen zerbitzatua, eta Ama Eskolastika mintzatokian (12) sartu zen bezain laster, Birjinia erori zen haren

(1) Goihesgune = « adoration » (néol.).

(2) Done = *saindu*.

(3) Gin = *egin*.

(4) Birazkatu = *doblata* (néol.).

(5) Gozabethari = *Salbatsale* (néol.).

(6) Ce *nik* est appelé par « merezitu othe dut ».

(7) Leghausle = *beğatore* (néol.).

(8) Lazeria = *behar-gorria*.

(9) « Prima » erraiten dioten othoitz berezi bat (néol.).

(10) Bukatu = *bururatu*.

(11) Bapilde = *Komentu* (néol.).

(12) Mintzatoki = « parloir ».

oinetarat, eta boz nigarrez ta hatsberapenez nahastekatu batekin barkhamendu eskatu zitzaion (1) ordurainokoan haren abis donen alderat ukhan zuen gogortasunaz. « Itsu bat nintzen, erran zioen, munduak llilluratu zeraitan (2) begiak bere faunkeriez ; bainan bihotz-min ezin gehiagokotan nago hartaz. Jainkoari othoitz egiozu barkha diezadan, eta ukhan-araz diezadazu kofesor bat, zainari deskarga baitiezaket nere barjakindea (3) ; ezen ez gehiago ezin jasan dezaket ene bekhatuen karga. Ezta deus egin nahi eztudanik hetarik atheratzekotzat. »

Izaba jainkotiarrak etzuen nigar gutiago egiten samurtasunez ta bozkarioz, Birjiniak urrikiz baino (4) : « Altcha zaite, ene haur matea (5), erran zioen ; oren huntan ezin zaukatziket (6) gehiago, zeren ezkilak mezarat deitzen baikaitu. Kausi zaite zu ere hartan, eta ondoan berriz etorriko zira, eta mintzatuko gira astikiago. »

(1) Ontsalaz beharko zen : zioen.

(2) Zeraitan = zerauztan.

(3) Barjakinde = *Konziientzia* (néol.). Hitz berri gehienak Larramendienak dira.

(4) Artetik erraiteko, liburu guzian *baino*, *bainan* eta holako frango irakur ditake ; behin ere ez *baiño* edo *baiñan*. Horrek eta *h* hainitz kausitzeak ez othe daukute salhatzen egilea etzela *kostatarra* ?

(5) Matea = maitea.

(6) Ezin zaukatziket = etzitut atchikitzen ahal.

ERROBULUZIONEN KANTUAK

==

Erreboluzioneak Eskual-Herrian ere bazterrak nahasi zituen. Batzu alde jarri zitzaizkon, bertzeak etsai. Vinson hasi zen denbora hetako idazien biltzen eta argitarat emaiten. Hemen bi neurthitz-alde ezarriko ditugu; bata Fr. Michel-en liburu batetarik hartua; bertzea paper zahar batzuetan Lekhornen bildua.

NAZIONEAKO BESTA

Sanperen egin dute besta bat handia ;
Deklaratzera noha, guziek guardia ,
Jaun erretorak ditu oro gomidatu ;
Nazioneako besta dute ohoratu.

Atso zahar batzuek, ongi aphaindurik,
Plazara bildu dira, elgar aditurik,
Ikhusi dutenean han etzela deusik,
Ostatura gan ziren, bihotzak ilhunik.

Ostatuan sartzean etcheke jaunari
Atsoek erran diote : « Hots fite, Bettiri !
Gaur besta handi dugu : iguzu jatera ;
Joan behar dugu gero guziek plazara. »

Bazkaiteko denboran batak bertzeari
Oihu egiten zuten : « Hire graziari !
« Biba nazionea ! zioten gogotik,
« Gaztetan ez dun orai gu bezalakorik. »

Bazkaldu direnean atso gaztetuak
Kontrapasetan dire hasi zorotuak :
« Hots, begira huts-egin, zioten atsoek,
« Dostatu behar dugu gaur hemen guziek. »

Dantzatu direnean, arbaso zaharrak
Kanporat ilki dira, husturik sakelak ;
Plazan arribatzean, bisaiak gorririk,
Mundu guzia zagon irriz zabaldurik.

Jaun erretora berriz leihorat ethorri
Handik konplimenduka zitzaioten hasi :
« Hots, ene haurrak, orai dantza zaitezte,
Ni ere zuiekilan abia nindaite. »

Atsoek errepusta jaun erretorari :
« Zu beharko zaitugu ororen gidari ! »
Emaiten da trunkoa aintzin-gidaritzat,
Atso zahar guzien gobernatzalezat.

Hasi zenean beraz trunkoa dantzatzen,
Gure atso guziak irriz eman ziren,
Bere esku zimurrak emanik hanketan,
Oro begira zauden besta handi hartan.

Gure atso gaizoak ez ziren unhatzen
Bere artzainarekin oro kontent ziren :
Ordean heien senhar gaichoek etchean
Tupina hutsa zuten bathu ilhuntzean.

Giza-gaizoak ziren plazarat ethorri
Bere emazten bilha, zoroak iduri...
Jaun erretorak hori ikhusi orduko,
Oihu egin zioten baken egiteko :

« Zuk, Joanes, edazazu ; zuk ere, Domingo,
Ene eskuetarik zenbait arno trago !
Biba nazionea ! egizu, zuk, Pello !
Egun hasarratzeak deus ez du balio.

Gizon eta emazte, dugun orok edan,
Basoa trinkaturik umore onean,
Zoazte elgarrekin guziak bakean ».
Besta akhabatu zen hola arratsean. (1)

(1) Fr. Michel « Le Pays Basque » p. 253 et sq. — Han-hemenka huts zombait bethe ditugu. — Neurthitz hautan aipatua den erretora Errobuluzionearen aldekoa zen. Irri egin-arazi zioten jenderi, zeren lodiskoa baitzen dantzan artzeko. Mende hortan behar bezalako aphezak ere baziren dantzan ari zirenak ; erran gabe doa orduko dantzek ez zutela oraiko dantza harro bezain itsusien eite pikhorrik.

Nahasmenduarren ondoan

I

Fransesak orhoit gaiten iragan denborez,
Zoin gure herrietan phasatu desordez,
Jourdan infamiaz eta Robespiarrez :
Nola phesta egiten zuten inozent odolez.

II

Robespiarrek zuien deliberatu,
Bakharrik behar zuiela tronuian pharatu,
Berantegi bederen zuten deskubritu,
Bertzenaz nahi zuien Frantzia oro galdu.

III

Robespierre hori zuten Aitzindari ;
Lagunak bazituien herri orotarik :
Dembora hartan etzen hek bezalakorik
Gaistoek brillatzen zuten ona preso emanik.

IV

Terroreko demboran fier zenetarik,
Orai ez dut aditzen espantu handirik,
Donontzatzeko ez dute dupetan indarrik,
Etche zokhuetan daude begiak ilhunik.

V

Terroristez jendiak orok orhoitzeko,
Duda gabe badugu arrazoina frango,
Kausa izan dirade malur orotako,
Gure aita ama ahaiden galarazteko.

VI

Orhoitzen nizenian dembora hetaz,
Orai ere hasten zaut bihotza marraskaz,
Zembat inozent ezta herri hautan eskaz,
Galdu izan direnak Terroristen faltaz.

VII

Preso egon gaichoez orai niz mintzatzen :
Gogoeta onik baitzuten hek ere egiten ;
Dembora tristezian zinuten phasatzen,
Guillotinaz zineten ardura orhoitzen.

VIII

Dembora hartan etzen bertze berririk,
Arrastazionez eta guillotinaz baizik.
Gaistoak kampoan zabiltzan buruiak gorarik,
Eta justuiak barnian bihotzak tristerik.

IX

Pinet Errepresentant traidore ederra,
Maluruski jin hintzen armada huntara,
Jende onhest guzien galaraztera
Eta zerbait zutenen arrobatzera.

X

Pinetek dembora onik hemen phasatu du,
Bayonna eta Laphurdi ditu ruinatu,
Proventziatik ere bi million joantu,
Halaere guziekin fin gaisto egin du.

XI

Eskerrak eman zagun zeruko Jainkoari,
Dembora cruedel hura baitu sanjarazi ;
Gaistoak kargutarik ditu khenarazi
Eta ordainen dako justuak ezarri.

XII

Robespierren eta Pineten dako
Sala eder bat badago bertze munduko :
Lekhu frango omen da kontra-dantzako
Galtza gorri prest dago, soinuia joiteko.

AZKEN HITZA

Horra beraz *Eskualdunen loretegiaren* lehen zathia : XVI, XVII, eta XVIII garren mendetan agertu diren liburu gehienetarik lerro zonbait hartu ditugu eta hemen ezarri. Uste dugu lehenagoko eskuararen berri jakin nahi lukeenak aski lukeela lan chume huni lotzea : ikhus lezake nolako urhatsak erabili dituen gure mintzaire chaharrak, altcha, eror, berriz chuti eta bethi aitzina johan.

Irakurlea ohartu bide da hiru mende hetako idazlariez chehetasun guti baizik ezin dugula eman eta erlisioneari doazkon gaiez bertzalde deus handirik ez dugula aurkhitu.

Bigarren zathian hemeretzigarren mendeko idazlari eskualdunak aiphatuko ditugu : heien bizitzea ezagut-errechagoa ditake aspaldiko hilena baino : hetaz mintzo diren paper chahar eta liburuak denen esku-menean bezala dira.

Bertzalde, utzi dauzkuten lanak ez dira oro mota berekoak; elizako hainitz badela oraino, ez dugu zeren ukha : bainan halere, azken ehun urthe hautan, idazlari eskualdunen eremua biziki zabaldua dago : laborantza, mirikuntza, politika, musika, neurthitz, teatro, egunkari, josteta, kondaire, oretarat hedatu da. Mintzaireak ez du hortarik deus ere galdu ; irabazi izaitekotz ; zinez uste baitugu Domingo Aguirre edo Arbelbide baten eskua-ra, Axular berarena baino ere ederrago dela.

Bigarren zathiak berak liburu baten gaia dukelakotz, lehen zathi hau berech ezarri dugu. Agian ez diote beltzuri eginen.

Askok uste baino lan gehiago eman dauku ; beharrik argitzaile eta lagun hautak kausitu baititugu gure bidean : guzieren doazkiotela gure eskerrik hoberenak. Ez gauzke bizkitartean agur berezi bat igorri gabe J.-B. Daranatz jaun kalonje jakintsunari, G. Lacombe jaun eskualzainari eta Ph. Aranart gure aspaldiko adichkideari.

Irakurle maitea, berriz arte.

P. L.

AURKIBIDEA

IRAKURLEARI 5

XVI GARREN MENDEA

DECHEPARE (Bernard)

Heuskara da kampa 7

Judizio jenerala 8

JOANES LEIZARRAGA

Erailea 11

XVII GARREN MENDEA

PEDRO DE EZCURRA

Aldareko gorputz sanduari 15

MIGUEL DE ALDAZ

Gorputz sanduari 17

JOAN DE ELIÇALDE

Gorputz sanduari 19

MATERRE (Estebe)

Irakurzalleari 21

JOANES ETCHEBERRI

Balea zaleen othoitzak 22

Haur ttipientzat 24

Jesus-Kristoren piztearen gainean 26

JOANES HARAMBURU

Tormentan 28

ARGAIGNARATS

Joanes Etcheberri 30

Arantzezko khoroa 31

AXULAR (1556-1644)

Axular'ek irakurtzaleari 32

Chinaurria 33

Gero eta nekezago 34

Usoa 35

Jainkoa lehen 35

Hobenduna hil-beldur 36

OIHENART (1592-1667)

<i>Atsothitz zoubait</i>	37
<i>Ezkontidearen hil-kechua</i>	39

POUVREAU

<i>Etchegillea eta Jainkoa</i>	43
--------------------------------------	----

HARIZMENDI

<i>De profundis</i>	46
---------------------------	----

TARTAS

<i>Librü eskentza</i>	48
<i>Evagrius eta Synesius</i>	49

GASTELUÇAR

<i>Debota eta nagia</i>	51
<i>Bi Musak</i>	54
<i>Ifernutik begiratzeko othoitza</i>	55
<i>Birjina Ama Maria bere Jesus Haurrarekin erretaula batean pintatua</i>	57

MONGONGO DASSANÇA

<i>Laborarien abisua</i>	60
<i>Idia charmadurez iketatua denean zer egin behar den</i>	61

XVIII GARREN MENDEA

MICHEL CHOURIO

<i>Gerotik gerorat bertutean aitzinatzerat behar dugula lehiatu</i>	62
---	----

MANUEL DE LARRAMENDI

<i>Aita Manuel de Larramendiren karta</i>	64
---	----

SEBASTIAN MENDIBURU

<i>Hildura</i>	70
<i>Humiltasuna</i>	73

Kantiko IZPIRITUALAK

<i>Bathaiko graziaren gainean</i>	75
<i>Santa Teresaren eskerrak</i>	78

AGOSTIN CARDABERAZ

<i>Etserzizioak zer diren</i>	82
<i>Gorputz illari</i>	84
<i>Soldadu baten izkera</i>	86

JOANES DE HARANEDER	
<i>Aitzineko solasa</i>	88
<i>Egitekoak erabili behar dire artha handirekin</i>	90
NI I ^b D ^r	
<i>Mihia</i>	93
JOANNES D'ETCHEBERRI	
<i>Axular aiphatu behar litekela</i>	96
Alexandre DE MIHURA	
<i>Estatuko eginbidez</i>	99
Martin MAISTER	
<i>Iakurzaliari</i>	101
Bernard LARREGUY	
<i>San Bartolome</i>	105
M. G***	
<i>Bihotz Sakratuari</i>	109
LOPEZ	
<i>Medisentzia errailer ez dela behar behatu</i>	110
André BARACIART	
<i>Heriotzeaz</i>	113
Jacques DE MAYTIE	
<i>Bekhatiala berritz erortiaz</i>	115
Bartholome OLAECHEA	
<i>Jesu-Kristo geure Jaunaen Pasiñoeko misteri- juak</i>	117
ARIMA PENITENT	
<i>Jainkoaren laudorioak</i>	121
USKARA LIBRIA	
<i>Maria Magdaleina Sainiaren desertuko Kantika</i>	125
BIRJINIA	
<i>Birjiniaren bihurrondea</i>	126
ERREBOLUZIONEKO KANTUAK	
<i>Nazioneako besta</i>	129
<i>Nahasmenduaren ondoan</i> ..	131
AZKEN HITZA	133

Pierre Lafitte aphezaren liburuak

Agertua :

JULIEN HEGUY APHEZA

hogoi-ta hamar soseko liburuchka.

Agertzekoak :

ELIZAKO LIBURU TTIPIA

Durruty aphez zenak egina eta P. Lafitte aphezak
chuchendu eta emendatua.

JESU KRISTOREN BIZITZEA

ehun bat paietako liburu baliosa

ESKUALDUNEN LORETEGIA

Bigarren zathia (1800-1930)

